

04.01.2016

TÜRKİYE'DE ÇOCUK MAHPUS OLMAK

Alper Yalçın

TCPS
kitaplığı

TC
ADALET BAKANLIĞI
T Tipi Kapalı ve Açık Ceza Infaz Kurumları
Mektup Okuma Komisyonu Başkanlığı
GÖRÜLDÜ

TCPS Kitaplığı 7

Türkiye’de Çocuk Mahpus Olmak / Alper Yalçın

Editör: Mustafa Eren

Kapak ve Sayfa Tasarım: Tayfun Koç

ISBN 978-605-83651-3-1

Baskı: Temmuz 2016

Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği

Adres: Katip Mustafa Çelebi Mahallesi, Billurcu Sokak,

No:5 Daire:2 Beyoğlu / İstanbul

Telefon: 0212 293 69 82

e-posta: info@tcps.org.tr

Baskı ve Cilt

İncekara Kağ. Mat. Yay. ve Dış Tic. Ltd. Şti.

Tel: 0212 501 0883

**TÜRKİYE'DE
ÇOCUK
MAHPUS
OLMAK**

Alper Yalçın

KISALTMALAR

ARDEF	: Araştırma Değerlendirme Formu
BİSİS	: Bireyselleştirilmiş İyileştirme Sistemi
BM	: Birleşmiş Milletler
CGTİHK	: Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun
CİSST	: Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği
CMK	: Ceza Muhakemeleri Kanunu
CTE	: Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü
HS	: ocuk Hakları Sözleşmesi
ICPR	: Institute for Criminal Policy Research (Suç Politikaları Araştırma Enstitüsü)
TCPS	: Turkey's Center for Prison Studuies (Türkiye Hapishane alışmaları Merkezi)
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
Tüzük	: Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük

İÇİNDEKİLER

1. Önsöz	7
2. Giriş	23
3. Genel Bilgiler	25
4. Çocukların Kapalı Ceza İnfaz Kurumlarında Karşı Karşıya Kaldıkları Uygulamalar	34
4.1. Çocukların Temel İhtiyaçları	34
4.2. Dış Dünya ile İlişkiler	36
4.2.1. Kapalı Görüş Uygulaması	38
4.2.2. Mektuplaşma	39
4.2.3. Telefon	41
4.2.4. Ödüllendirme	41
4.3. Çıplak Arama	43
4.4. Disiplin Cezaları	44
5. Öğrenim	52
6. Çocukların Haklarına Erişimi	54
7. Çocuk Tutukevleri	56
7.1. Gözlem ve Sınıflandırma	56
7.2. Fiziki Yapı	58
7.3. Gündelik Yaşam ve Faaliyetler	61
7.4. Çocuk Tutukevlerinde Kalabalıklaşma ve Yetersiz Personel	62
7.5. Psikologların Görüşleri	64
7.6. Çocuk Mahpusların Görüşleri	71
7.7. Bir Avukatın Çocuk Mahpuslara ve Ceza İnfaz Sistemine Dair Görüşleri	74
8. Yetişkinlerin Kapatıldığı Hapishanelerdeki Çocuk Koğuşları	80
8.1. İnfaz ve Koruma Memurlarının Sorunları	84

8.2. Psikologlar	86
8.3. Avukatların Görüşleri	88
8.4. Kız Çocukları	90
9. Çocuk Eğitimevleri	91
9.1. Kız Çocukları	96
9.2. Kapalı Ceza İnfaz Kurumuna İade Cezası	97
10. Heteroseksist Normlara Uymayan Çocuk Mahpuslar	99
10.1. Pembe Kaos Çocuk Çalışma Grubu / Umut Güner – LGBTİ Çocuk Var mı?	101
11. Engelli Çocuk Mahpuslar	105
12. Yabancı Uyruklu Çocuklar	108
13. Siyasi Çocuk Mahpuslar	113
14. Sağlığa Erişim	119
15. Akran Şiddeti	122
16. Hapishanede Çocuk Ölümleri	129
17. Tahliye Sonrası	131
18. Anneleriyle Birlikte Hapishanelerde Kalan 0-6 Yaş Grubu Çocuklar	135
19. Bağımsız İzleme	145
20. Afet Planı	147
21. Temel Taleplerimiz	148
22. Sonuç	150

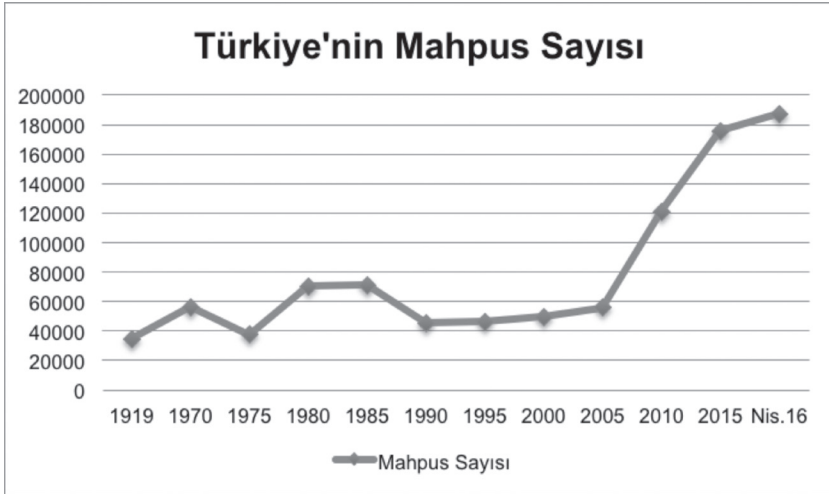
1. ÖNSÖZ

Akıl hastaneleri, huzurevleri, askeri kışlalar, gemiler, yatılı okullar, manastırlar, tekkeler... Esir kampları, toplama kampları, ıslahevleri, hapishaneler... Tüm bu kurumları, ilk grupta yer alanlarla ikinci gruptakileri bir araya getiren ortak özellik “total kurum” oluşlarıdır. Total kurumlar, içerisindeki insanlar için kuşatıcıdır, dışarıyla kurulan toplumsal ilişkiye engel oluştururlar. Bu kurumlarda yönetilmesi planlanan geniş insan yığınları (akıl hastaları, yaşlılar, askerler, öğrenciler, esirler, mahpuslar...) ile yönetici personel arasında keskin sınırlar vardır ve yönetilenler için günlük faaliyetler sıkı bir şekilde programlanır. Bir yanda elinde otoriteyi tutan küçük grup vardır diğer yanda ise bu otoriteye sorgusuz sualsiz itaat etmesi beklenen yığınlar... Sosyolog Erving Goffman, 1961 yılında yayınladığı ve “Asylums” adını taşıyan kitabında¹ to-

1 Erving Goffman, Tımarhaneler, Heretik Yayınları, Ankara, 2015

tal kurumların özelliklerini ortaya koyarken, Philip Zimbardo ise 1971 yılında gerçekleştirdiği “Stanford Hapishane Deneyi” veya “Zimbardo Deneyi” olarak bilinen deneyi ile bu kurumların patolojik yanını gözler önüne serer.² Otoritenin keskin sınırlarla ikiye ayrıldığı böylesi kurumlarda yönetenlerden yönetilenlere yönelecek kötü muamele ve şiddetin zemini her zaman vardır. Şiddet, total kurumların patolojik karakteridir. Bu şiddetin tamamen ortadan kaldırılıp kaldırılamayacağı ise ayrı bir tartışma konusudur.

“Total kurumlar” ve onların patolojik karakteri olarak “şiddet” tartışması Türkiye için güncel bir anlam ifade ediyor. “Güncel” çünkü başlıca total kurumlardan biri olan hapishaneler ve hapis cezası Türkiye’de giderek artan bir yer ediniyor kendisine.

2 Zimbardo Deneyi’ne ilişkin anlatım ve değerlendirme için bakınız: Mustafa Eren, Kapatılmanın Patolojisi/Osmanlı’dan Günümüze Hapishanenin Tarihi, Kalkedon Yayıncılık, Mart 2014

Artışta, Avrupa'da Birinci, Dünyada Onuncu...

Türkiye'de 1919 yılında mahpus sayısı 35.035'dir. 1950'lerden itibaren, 2005 yılına kadar mahpus sayısı 50 bin civarında seyretmiştir. Bunun tek istisnası 1980 darbe yıllarıdır. 2005 yılında 55.870 olan mahpus sayısı düzenli bir artış ile 2016 yılına gelindiğinde 180 bine çıkmıştır. 3 katı aşan bir artış söz konusudur.

Türkiye, Avrupa Konseyi'nin açıkladığı 2013 yılı verilerine göre, mahpus sayısındaki artış oranında Avrupa Konseyi'ne üye 48 ülke içinde ilk sıradadır. 2004-2013 yılları arasında Türkiye'nin mahpus sayısı yüzde 91.3 artmıştır.³

Ancak Avrupa Konseyi'nin istatistiklerini oluştururken açıkladığı rakamlarla, Türkiye'nin Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün (CTE) açıkladığı rakamlar karşılaştırıldığında, bu ikisi arasında farklılıklar olduğu ve CTE'nin açıkladığı rakamlara göre Türkiye'nin mahpus sayısındaki artışın yüzde 91.3 değil 151.1 olduğu görülmektedir.⁴

Avrupa Konseyi'nin açıkladığı istatistik incelendiğinde önemli bazı başka tespitler yapabilmek de mümkündür. Konseyin ista-

3 Council of Europe Annual Penal Statistics'in Türkiye için duyurduğu 2004 ve 2013 rakamları sırasıyla 71.148 ve 136.147'dir. <http://wp.unil.ch/space/files/2015/02/SPACE-I-2013-English.pdf>

4 CTE'nin, Türkiye'nin mahpus sayısına ilişkin olarak 2004 ve 2013 için açıkladığı rakamları sırasıyla 57.930 ve 145.478'dir. <http://www.cte.adalet.gov.tr>
Bu iki rakam arasındaki farklılık manidardır ve açıklanan her bir verinin şüphyle ele alınıp sağlamasının yapılmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Sadece bu tespit dahi sivil toplum örgütlerinin hazırlayacağı gölge raporların önemini ortaya koymaktadır.

tistiğini tuttuğu 53 ülkenin, 100 bin kişi başına düşen mahpus sayısına bakıldığında 2004 yılından 2013 yılına;

1. 53 ülke içinden 24 ülkede artış, 11 ülkede düşüş yaşanmıştır (18 ülkede ise bazı yılların verileri eksik olduğu için hesaplama yapılamamıştır).
2. Düşüş yaşanan ülkeler sırasıyla şunlardır: Hollanda (%36.8), Moldova (%34.9), Estonya (%27), İsveç (%24.8), Letonya (%22.8), Bulgaristan (%13.5), Almanya (%12.9), Finlandiya (%12.7), Romanya (%10.4), Azerbaycan (%1.7), Polonya (%1.3).
3. Artış yaşanan ülkeler içinde yüzde 50'nin üzerinde artışın yaşandığı 4 ülke vardır: Ermenistan (%82.8), Türkiye (%78.9 - %126.6), Makedonya (%60.3), Hırvatistan (%59.4).⁵
4. 2012 yılından 2013 yılına yaşanan dönüşüme bakıldığında ise 53 ülkeden 31'inde düşüş, 18 ülkede ise artış yaşandığı görülmektedir (4 ülke hakkında ise yeterli veri yoktur). Bu veriler 2004-2013 verileri ile karşılaştırıldığında 11 ülkede yaşanan düşüşün 2013 yılında 31 ülkede yaşandığı, artışın ise 24 ülkeden 18'e gerilediği görülecektir. Bu durumda Avrupa Konseyi üyesi ülkelerde son yıllarda mahpus sayısında azalma yaşandığı ve bu azalma durumunun giderek artan bir ivme ile devam ettiği söylenebilir.

5 Türkiye, yukarıda da sözü edilen rakam farklılıkları nedeniyle Avrupa Konseyi'nin raporunda 100 bin kişi başına düşen mahpus sayısının artışında Ermenistan'dan sonra 2. ülke olarak gözükmektedir. Ancak, CTE'nin rakamları dikkate alındığında Türkiye %126.6'lık bir artışla ilk sırada yer almaktadır.

Derneğimizin de iletişim halinde olduğu Suç Politikaları Araştırma Enstitüsü'nün (Institute for Criminal Policy Research - ICPR) Hapishane Nüfusu Listesi 11'e (Prison Population List - 11) göre istatistiği tutulan 223 ülke ve bağlı bölge arasında Türkiye; ABD, Çin, Rusya, Brezilya, Hindistan, Tayland, Meksika ve İran'dan sonra dünyada en kalabalık mahpus nüfusuna sahip 9. ülke.

ABD	2.217.000
Çin	1.657.812
Rusya	642.470
Brezilya	607.731
Hindistan	418.536
Tayland	311.036
Meksika	255.138
İran	225.624
Türkiye	172.562
Endonezya	161.692
Güney Africa	159.241
Vietnam	142.636
Kolombiya	121.389
Filipinler	120.076
Etyopya	111.060

ICPR'nin bu araştırmasına göre 2000-2015 yılları arasında istatistiği tutulan 223 ülkenin ve bağlı bölgenin nüfusu %18.2, mahpus sayısı ise %19.5 artmıştır.

Dünya Hapishane Nüfusu – 2000 Sonrası Değişim				
	<i>2000 yılı tahmini hapishane nüfusu</i>	<i>Son kullanılabilir hapishane nüfusu toplamı (31.10.2015)</i>	<i>2000 sonrası hapishane nüfusu değişimi %</i>	<i>2000'den 2015'in başına nüfus değişikliği (Birleşmiş Milletler) %</i>
AFRİKA	902.500	1.038.735	+ 15.1	+ 43.8
Rwanda hariç	787.500	984.456	+25.0	
AMERİKA	2.690.300	3.780.528	+ 40.5	+ 17.3
ABD hariç	752.818	1.563.528	+107.7	
ASYA	3.023.500	3.897.797	+ 28.9	+ 17.5
Çin-Hin. hariç	1.324.014	1.821.449	+ 37.6	
AVRUPA	2.013.600	1.585.348	- 21.3	+ 3.3
Rusya hariç	953.196	942.878	- 1.1	
OKYANUSYA	34.000	54.726	+ 59.1	+25.2
DÜNYA	8.664.300	10.357.134	+ 19.5	+18.2

Bu tablo içerisinde Türkiye'yi değerlendirdiğimizde Türkiye'nin aralarında olduğu Avrupa ülkelerinde nüfusta %3.3'lük bir artış varken mahpus nüfusu %21.3 azalmış ancak Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve CTE'nin rakamlarına göre nüfus %16.1 artarken mahpus nüfusu ise %226.2 artmış.

2000'den 2015'e Türkiye'de Nüfus ve Mahpus Nüfusu Artışı			
	<i>2000</i>	<i>2015</i>	<i>Artış Yüzdesi</i>
Nüfus	67.803.927	78.741.053	16.1
Mahpus Nüfusu	49.512	161.522	226.2

Bu artış ile Türkiye sadece Avrupa'da değil dünyada mahpus artışı listesinde ilk sıralarda yer alıyor. ICPR'nin listesine göre 2000-2015 tarihleri arasında mahpus sayısında %100'den fazla artış yaşanan 42 ülke var. Türkiye ise bu ülkeler arasında 10. sırada.

2000-2015 Mahpus Sayısında Yüzde 100'den Fazla Artış Yaşanan Ülkeler							
	Ülkeler	2000	2005	2010	2015	Artış	Artış Oranı
1	Bahrain	437		1.100	4.028	3.591	822%
2	Kosovo	227	1.199	1.333	1.816	1.589	700%
3	Iraq	7.000	26.472	39.130	42.880	35.880	513%
4	Angola	4.000	8.300	16.183	22.826	18.826	471%
5	Afghanistan	5.262	10.590	18.283	26.519	21.257	404%
6	Vanuatu	46	138	187	230	184	400%
7	Sychelles	166	162	432	735	569	343%
8	El Salvador	7.754	12.525	24.662	31.686	23.932	309%
9	Venezuela	14.196	19.853	40.825	55.007	40.811	287%
10	Turkey	49.512	55.870	120.814	172.562	123.050	249%
11	Paraguay	3.219	6.282	6.197	10.949	7.730	240%
12	Ecuador	8.029	11.971	11.800	25.902	17.873	223%
13	Indonesia	53.399	97.671	117.863	161.692	108.293	203%
14	Dijibouti	200		600	600	400	200%
15	Cambodia	5.502	8.160	14.043	16.497	10.995	200%
16	Guatemala	6.974	8.247	11.148	19.810	12.836	184%
17	Burkina Faso	2.204	3.315	5.198	6.251	4.047	184%
18	Nepal	6.000	7.135	10.739	16.813	10.813	180%
19	Samoa	173	247	300	481	308	178%
20	Virgin Is. (UK)	43	106	117	119	76	177%
21	Peru	27.734	33.010	45.464	75.379	47.645	172%

22	Gibraltar (UK)	18	27	53	48	30	167%
23	Brazil	232.755	361.402	496.251	607.731	374.976	161%
24	Cyprus	312	536	637	811	499	160%
25	Macedonia	1.178	1.844	2.516	3.034	1.856	158%
26	Sierra Leone	1400	1.400	2.237	3.488	2.088	149%
27	St Kitts-Nevis	135	209	256	334	199	147%
28	Kiribati	57	74	90	141	84	147%
29	Haiti	4.219	3.670	5.331	10.266	6.047	143%
30	Solomon Is.	134	295	268	323	189	141%
31	Colombia	51.518	66.829	84.444	121.389	69.871	136%
32	Gambia	478	450	780	1.121	643	135%
33	Nauru	6	3	20	14	8	133%
34	Costa Rica	7.575	9.053	12.110	17.440	9.865	130%
35	Malta	257	294	583	582	325	126%
36	Uruguay	4.469	6.211	8.700	9.996	5.527	124%
37	Israel	9.421	16.059	20.164	20.245	10.824	115%
38	Uganda	21.700	26.126	30.312	45.092	23.392	108%
39	Chad	2.385	3.416	4.775	4.831	2.446	103%
40	Belize	765	1.234	1.420	1.545	780	102%
41	Antigua-Barbuda	170	194	295	343	173	102%
42	Qatar	570	465	551	1.150	580	102%

Bahreyn, Kosova, Irak, Angola, Afganistan, Vanuatu, Seyşeller, El Salvador ve Venezüella'nın ardından 10. sırada yer alan Türkiye'nin içerisinde olduğu bu listeye göz atmak, Türkiye'nin ceza infaz sistemine ve bu sistemin geldiği aşamaya dair bir ipucu da sunmaktadır.

Adalet Bakanlığı'nın Planlaması ve Yeni Hapishane Rejimi

2000 tarihinde 49 bin olan mahpus sayısı Nisan 2016'da 187 bine ulaştı. Yani hapishanelerin mevcudu her ay 704 kişi daha arttırıldı. Bu artış, öylesine yaşanmadı. Bir planlama dahilinde, öngörülerek sağlandı. Adalet Bakanlığı, derneğimizin bilgi edinme başvurusunu cevapladığı 7 Ocak 2014 tarihli belgesinde 2017 yılı sonuna kadar 118 bin kapasiteli 199 yeni hapishane açılacağını belirtmişti. Bu açıklama hapishanelerin kapasitesinin ve dolayısıyla mevcudunun 2017 yılı sonuna kadar 250 binin üzerine çıkarılacağını ifadesiydi.

Kapasite artışıyla ters orantılı olarak hapishane sayısı ise azalmaktadır. Bunun nedeni 2006 yılından itibaren planlı bir şekilde küçük kapasiteli ilçe hapishanelerinin kapatılması ve daha fazla kapasiteli, “oda sistemi”ne dayalı hapishanelerin açılmasıdır. 1968'de 633, 1991'de 651, 2000'de 559 olan hapishane sayısı bu tarihten sonra düzenli olarak düşürülmüş, 2005'de 441, 2010'da 371, 2016 başında ise 361'e kadar geriletilmiştir.

Hapishane sayısının 651'den 361'e kadar gerilemesi sadece 290 hapishanenin kapatılmasıyla yaşanmadı. Adalet Bakanlığı'nın açıklamalarına göre 2000-2015 tarihleri arasında 121 yeni hapishane ile 34 ek bina inşa edildi. Yani var olan 361 hapishanenin sadece 241'i 2000 öncesi inşa edilmiştir. Bu 249 hapishanenin 73'ü de 2000-2014 tarihleri arasında restore edilerek “oda sistemi”ne dönüştürülmüştür.⁶

6 Adalet Bakanlığı'nın CİSST'in bilgi edinme başvurusuna 7 Ocak 2014 tarihinde verdiği cevaptan alınmıştır.

Bu rakamlar hapishanelerin yeniden inşa süreci içerisinde olduğunu göstermektedir. Kapatılan hapishanelerin neredeyse tamamının “kaza tipi” küçük kapasiteli ve koğuş tarzı hapishaneler, açılan hapishanelerin önemli bir bölümünün ise kampüs içerisinde yer alan, büyük kapasiteli ve “oda tipi” hapishaneler olması yapısal bir dönüşümün göstergesidir.

Hapishane sayısı azalırken hapishanelerdeki yapısal dönüşüm nedeniyle kapasite sayısı ise artmıştır. 2000 sonunda 73.769 olan kapasite, 2016 başında 180.256’ya çıkarılmıştır. Bu sistemli dönüşüm 2015 yılında da devam etti. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü’nün 2 Şubat 2016 tarihli verilerine göre 2015 yılı içerisinde 15 ilçe hapishanesi kapatılırken 18 yeni hapishane açıldı.

Mimaride yaşanan bu dönüşüm bir bütün olarak “ceza infaz sistemi rejimi”nde yaşatılmak istenen dönüşümün bir parçası olarak görülebilir. Sadece mimari değil, yasalar ve hapishanelerdeki gündelik yaşantı da merkezi olarak değiştirilmek istenmektedir. 2015 yılının ilk yarısında yoğun olarak tartışılan *Ceza İnfaz Kurumları Güvenlik Hizmetleri Kanun Tasarısı* bu dönüşümün ifadesidir. Tasarı, hapishanelerde dış güvenliğin jandarmadan alınıp yeniden düzenlenmesinin yanı sıra mahpuslara karşı kapalı alanlarda kimyasal silah, toz, gaz, basınçlı su ve güvenlik köpeklerinin kullanılabilmesi, olağanüstü aramaların yapılabilmesi, hapishanelerde kavga, kargaşa hallerinde infaz koruma memurlarına ateşli silah kullanma yetkisinin verilebileceğini öngörmektedir.

STÖ'lerin ve Politika Yapıcıların Rolü ve Sorumluluğu

Bu rakamların ve analizlerin ardından, yazının girişinde yer alan tartışmaya, “total kurumlar” ve onların patolojik karakteri olarak “şiddet” konusuna tekrar dönebiliriz. Hapishanelerin bu patolojik özelliğini kabul ettikten sonra, hapishanesiz bir toplum tasavvur etmek, bu gerçekleşinceye kadar da bu patolojiyi geri letebilmek sorumluluğu ile karşı karşıya kalıyoruz. Bu rol ve sorumluluk devlet kurum ve kuruluşlarından ziyade sivil toplum örgütlerine düşmektedir. Kapalı kurumların şiddet içeren yanını olabildiğince denetim altında tutabilmek, buraları insan hakları ve insan onuruyla “olabildiğince” uyumlu hale getirmek sivil toplum örgütlerinin müdahalesi ve müdahilliği ile mümkündür ancak. STÖ'lerin dışlandığı, dışında tutulduğu “iyileştirme” çalışmalarının başarılı olabilmesinin imkânı yoktur. Bu kurumlar için “sivil” izleme yapılması elzemdir.

Bu mecburiyet karşısında asıl sorumluluk ise devlete, politika yapıcılara aittir. STÖ'lerin sürece müdahil olabilmesinin kanallarını yaratacak ve bu müdahilliği yasal bir çerçeve içerisinde güvenceye kavuşturabilecek olan devlettir, politika yapıcılarıdır. Politika yapıcıların ve ilgili devlet kurumlarının bu konuda isteksiz olması STÖ'lerin elini kolunu bağlayan bir duruma yol açmakta ve bu alanda çalışma yürütmeyi imkânsız kılmasa da oldukça zorlaştırmaktadır. Kapalı kurumlar bir yana, bir devlette STÖ'lerin kamuya ne kadar müdahil olabildiği o devletin demokratikliğinin başlıca kriterlerinden biri olarak görülebilir. Türkiye'nin bu konudaki karnesi ise ne yazık ki yeterince iyi değildir.

Türkiye’de STÖ’lerin hapishanelerde çalışma yürütebilmesinin, izne tabi olsa da hapishanelere rahatça girebilmesinin ve hapishane idaresi, personeli ve mahpuslarla görüşmeler yapabilmesinin kolay olduğunu söylemek mümkün değildir. Buralar “kapalı kurum” nitelendirmesinin hakkını verecek şekilde STÖ’lere “kapalı”dır. Zaman zaman Adalet Bakanlığı’nın izni ile buralara giriş mümkün olsa dahi, ne STÖ’lerin ne de bu alanda araştırma yürüten akademisyenlerin ve araştırmacıların hapishanelerde rahatça çalışma yürüttüğünü söyleyemeyiz.

Bu konudaki bir diğer sıkıntıyı ise bilgi edinme hakkı önündeki engeller oluşturmaktadır. Derneğimiz, “Bilgi Edinme Başvurusu” aracılığıyla bilgi edinme hakkını yoğun bir şekilde kullanmaya çalışmaktadır. Ancak yaptığımız bilgi edinme başvurularının önemli bir kısmı “talep özel bir çalışma, araştırma ve inceleme gerektirdiğinden yerine getirilememiştir” denilerek yanıtsız bırakılmaktadır. Bir ülkenin Adalet Bakanlığı’nın hapishanelerinin mevcudunu; kadın hapishaneleri dışında kaç kadın mahpusun hangi hapishanelerde, çocuk hapishaneleri dışında kaç çocuk mahpusun hangi hapishanelerde tutulduğunu; toplam emanet paranın ne kadar olduğunu, bu emanet paradan ne kadar emanet para faizi elde ettiğini; LGBTİ mahpusların kaçının hangi hapishanelerde tutulduğunu bilmemesine imkân var mıdır? Ancak bu ve benzeri sorularımızın hepsi yukarıda belirttiğimiz inandırıcılıktan uzak, hazır kalıp cümleyle cevaplanmakta, daha doğrusu yanıtsız bırakılmaktadır. Bilgi edinme başvurularının cevapsız bırakılması devletin bu konuda yeterince istekli olmadığına göstergesi olarak görülebilir.

Biz STÖ'lere "kapalı kurumları" faaliyetleri ve üretimleri aracılığıyla görünür kılmak sorumluluğu, devlete ve politika yapıcılara ise STÖ'lerin müdahil olabilmesinin önünü açmak görevi düşmektedir.

Neden Özel İhtiyaçları Olan Mahpuslar?

Derneğimiz kurulduğu 2006 yılından bu yana sosyal bilimler literatüründe "dezavantajlı gruplar" olarak da nitelendirilen ancak bizim "özel ihtiyaçları olan" demeyi tercih ettiğimiz ve doğru bulduğumuz mahpus gruplarıyla ilgilenmektedir. Özellikle 2012 yılında "Özel İhtiyaçları Olan Mahpuslar Projesi"ne başlayarak ve 2013 yılında Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç İle Mücadele Ofisi'nin "Özel İhtiyaçlara Sahip Mahpuslar Üzerine El Kitabı"nın Türkçe çevirisin yapıp basarak bu konudaki çalışmalarını sistemli ve sürekli hale getirmiştir.

Hapishaneler ve mahpuslar söz konusu olduğunda genel algı, hem hapishaneleri hem de mahpusları tarihten ve kendi içi ayırımlarından azade bir şekilde, bir bütün olarak düşünmek yönündedir. Oysa bu doğru değildir. Ne hapishaneler ne de oralarda tutulan mahpuslar tek tiptir. Mahpus denildiğinde, kadın, çocuk, engelli, yaşlı, genç, yabancı, LGBTİ, ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü, hasta, çocuğuyla beraber hapiste tutulan kadın, hamile kadın gibi özel ihtiyaçları olabilecek pek çok mahpus grubunu düşünmek yerine soyut bir mahpus düşünmek demek aslında doğallığında erkek, sağlıklı, orta yaşlı, Türk, Müslüman, Sünni bir tip düşünmek demektir. Bunun kendisi bir ön kabul haline gelmekte ve ha-

pishanelere dair politika üretilirken de özel ihtiyaçları olan mahpuslar göz ardı edilmektedir.⁷ Bu göz ardı edişin doğal sonucu ise “kötü muamele” dir.

Kötü muamele sadece darp etmek veya fiili bir tavır alışla olmaz. Özel ihtiyacı olan insanların bu ihtiyaçlarını karşılamamak ve “tüm insanlara eşit yaklaşıyoruz, kimseye ayrıcalık tanıyamayız” denilerek sözde “eşitlikçi” bir gerekçeyle insanları ihtiyaçlarından mahrum bırakmak da kötü muameledir. Örneğin ortopedik engelli bir mahpusun koğuşunda rahat hareket etmesine, sosyal faaliyetlerden ve alanlardan yararlanmasına olanak sağlayacak düzenlemeleri yapmamak onu yatağa mahkûm etmek, fiili tecrit uygulamak anlamına gelmektedir. Bu özel ihtiyaçlar göz ardı edilemez. Göz ardı edildiğinde bu ihtiyaca sahip kişiler kötü muameleyle karşı karşıya kalırlar. Bu kötü muamelenin gerekçesi de “eşitlik” olamaz. “Eşitlikçi” değil “eşitleyici” bir yaklaşıma ihtiyaç vardır.⁸

Derneğimiz, özel ihtiyaçları olan mahpuslara yönelik çalışmalar yürütürken ihtiyaçlarının giderilmemesi yoluyla kötü muamele edilmesini engelleyebilmek ve özel ihtiyaçları olan mahpus gruplarının durumlarını ortaya koymak, sorunlarını görünür kılmak ve bu sorunlara çözüm önerileri sunmak amaçlarıyla hareket etmektedir. Bu mahpus gruplarının uğradığı hak ihlallerini ve

7 Bu konuda ayrıntılı bir yazı için bakınız Mustafa Eren, “Özel İhtiyaçları Olan Mahpuslar”, Teorik Bakış, sayı 4, Mayıs 2014

8 “Eşitlikçi değil eşitleyici yaklaşım” sözü derneğimizin 14 Aralık 2015 tarihinde gerçekleştirdiği “Ankara’da Hapishaneleri Konuşuyoruz” başlıklı sempozyumunda çocuk hakları konusunda çalışmaları ile bilenen avukat Seda Akço Bilen tarafından kullanılmıştır.

maruz bırakıldıkları kötü muameleyi geriletebilmek ancak bu ve benzeri çalışmalarla mümkün olacaktır.

Murat Yurtgöl'ü Sevgiyle Anıyoruz...

Özel İhtiyaçları Olan Mahpuslar'a yönelik çalışmalarımızın emekçilerinden olan ve “Ağırlaştırılmış Müebbet Hükümlüsü Mahpuslar Alt Ağı” temsilciliğimizi yürüten Murat Yurtgöl, 20 Temmuz 2015'te, Suruç Katliamında hayatını kaybetti. Kendisini sevgiyle anıyor ve ışıklar içerisinde uyumasını diliyoruz.

Mustafa Eren

CİSST/TCPS Yönetim Kurulu Başkanı

Temmuz 2016

2. GİRİŞ

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde çocukların özgürlüğünden yoksun bırakılmasının başvurulacak en son çare olarak benimsenmesinin ve bu ilkenin taraf devletlerin ulusal yasalarında güvence altına alınmasının nedeni, hapsedilmenin çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerinin ispatlanmış olmasından kaynaklanmaktadır.

Türkiye'de ise çocuklar hapishanelerde birçok olumsuz uygulama ile karşı karşıya kalmakta ve çocukların yüksek yararını gözeten politikaların izlenmemesi nedeniyle çocuklar adalet sistemi içine yeniden girmektedir.

Türkiye'de neredeyse her sene bir çocuk hapishanesi kötü muamele, taciz iddiasıyla gündeme gelmekte ancak çocuk hapishanelerindeki uygulamalar bir bütün olarak toplum nezdinde görünür olamamaktadır. Çocuk hapishanelerini odağına alan bütünlüklü bir bakış yasalarda da yer "iyileştirme", "topluma yeniden kazandırma" iddialarının gerçekliğini de tartışmaya açacaktır. Bu çalışma çocuk hapishanelerindeki güncel uygulamalardan yola çıkarak bütünlüklü bir bakış ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Bu el kitabını yazarken sürekli destek olan, çalışmanın içeriğine dair de önerilerini sürekli olarak paylaşan Mustafa Eren'e, Nilay Kavur'a, Selmin Cansu Demir'e ve değerli çalışma arkadaşlarım Berivan Korkut, Hilal Başak Demirbaş, Eva Tanz, Ayşegül Algan, Ezgi Duman, İdil Aydınoglu, Yılmaz Kino'ya, yabancı uyruklu çocukla görüşmeler yaparken çeviri desteği sunan Emre Karaçaylı'ya ve bu görüşmenin sağlanmasında aracı olan Andaç Akın'a, araştırma gerektirdiğinde desteğini esirgemeyen Şevval Şener'e ve bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım Zafer Kırac, Emrah Kırımsoy, Esin Koman ve Ezgi Koman'a çok teşekkür ederim.

3. GENEL BİLGİLER

Türkiye’de kanunla ihtilaf halinde olan 12-18 yaş grubundaki çocukların kapatıldığı kurumlar üç türdür.

1. Çocuk Tutukevleri (Çocuk ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumları)
2. Çocuk Eğitimevleri
3. Yetişkinlerin kapatıldığı hapishanelerde açılan çocuk koğuşları.

Türkiye’nin imzalamış olduğu Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS) ve ulusal yasası olan Çocuk Koruma Kanunu’nda çocukların özgürlüğünden yoksun bırakılmasının başvurulacak en son çare olarak düşünülmesi gerektiği ve uygun olabilecek en kısa süre ile sınırlandırılması gerektiği ifade edilmiştir. Ancak 2012 yılının araştırma sonuçlarında bu ilkenin “çocuk mahkemeleri tarafından büyük oranda göz ardı edildiği, son çare olarak başvurulması açıkça düzenlenen özgürlüğünden yoksun bırakma kararından önce uygulanması gereken tedbirlere –uyuşturucu kullanan çocuklara verilen tedavi/sağlık tedbiri kararları dışında– büyük oranda başvurulmadığı ve çocuğa özgü yargılamanın çok temel bu ilkesinin

ihlal edildiği ortaya çıkmaktadır.”¹ Ayrıca son 15 yılda tutuklu çocukların, hükümlü çocuklara göre oranı %75’in altına düşmemiştir (Tablo 1). 2015 yılında tutuklu çocukların, hükümlü çocuklara göre oranının bu kadar yüksek olması beraberinde tutukluluğun çocuklar için hâlâ bir tedbir olarak uygulandığı eleştirisini de beraberinde getirmektedir. Tablolarda yalnızca yılsonu itibariyle veya o ay itibariyle hapisanede bulunan tutuklu çocuk sayısı belirtilmektedir ancak yıl içinde kaç çocuğun tutuklu olarak yargılandığı bilgisi bulunmamaktadır. Tutuklanan ve tahliye olan çocukların sirkülasyonu bilinmese de yıl içinde 10 binden fazla çocuğun tutuklanarak hapisaneye tanıştırıldığına dair bir tahminimiz var ve bu, endişe vericidir. Çocuk tutuklu oranının, hükümlü çocuklara göre yüksek olmasının yanında, çocukların yargılanma süreçleri uzun sürmektedir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, “çocukların birçok ülkede aylarca, hatta yıllarca tutuklu olarak tutulmaları sonucu yaşama isteğini yitirdiklerini” kaygıyla belirtmektedir.² Bu durum ÇHS madde 37(b)’nin ağır biçimde ihlalini oluşturur. ÇHS madde 37(b)’ye göre taraf devletler, özgürlüğünden yoksun bırakma uygulamasına en son çare olarak başvurabilmesini temin edecek etkin bir seçenekler paketine sahip olmalıdır. Bu alternatiflerin uygulanması, yargılama öncesi tutukluluk süresini kısaltmanın ötesinde, ceza verilen çocukların hapis süresini genişletmemeyi de gözeterek yapılandırılmalıdır. Buna ilaveten Taraf Devletler yargılama öncesi tutukluluğu azaltacak yasal ve başkaca önlemler geliştirmelidir. Yargılama öncesi tutukluluğun bir cezalandırma olarak kullanılması, masumiyet karinesinin ihlalidir. Yasa, çocuğun yargılama öncesi tutukluluk halinin özellikle mahkemeye çıkarılmasının temin edilmesi halinde ve kendisine ya

1 Türkiye Çocuk Adalet Sistemine Sivil Toplum Gözüyle Bakış Projesi Araştırma Sonuçları

2 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi’nin Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’ye İlişkin Genel Yorumları 2006-2008, s.10-15 ve s.10-16, 80. Paragraf, Uluslararası Çocuk Merkezi, Şubat 2008. <http://www.cocukhaklarizleme.org/wp-content/uploads/BM-CHK-Genel-Yorumlar-2006-2008.pdf> (Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2016)

da başkalarına tehlike oluşturmaması amacıyla uygulanabileceğini açıkça saptamalıdır. Yargılama öncesi tutukluluk süresi yasayla sınırlandırılmalı ve örneğin aylık periyotlarla düzenli olarak gözden geçirilmelidir.³ Komiteye göre, çocukların tutukluluk durumlarının daima yeniden değerlendirilmesi ve yasal bir düzenleme ile sınırlandırılması gerekmektedir ancak Türkiye’de çocukların tutukluluk süreleri en az 6 ay olup, 2 yıla kadar sürmektedir. Komite bu duruma ilişkin, duruşmaların genellikle birden fazla kez ertelendiğini bildiğinden dolayı “Taraflar Devletleri çocuk mahkemelerinin veya yetkili organların nihai kararlarını 6 aydan daha fazla geciktirmemeleri için gerekli yasal önlemleri almaya ivedilikle davet etmektedir.”⁴ Komite ayrıca Türkiye’ye 2012 yılında bir ziyaret gerçekleştirmiş⁵ ve “Mahkûm çocuklarla karşılaştırıldığında tutukluluk altındaki çocukların sayısındaki artışa sebep olan duruşma süresinin uzunluğu” konusunda endişe duyduğunu belirtmiş, “Çocukları ilgilendiren soruşturma ve duruşmaları hızlandırması, dolayısıyla tutuklu çocuk sayısını azaltması” konusunda Türkiye’ye tavsiyelerde bulunmuştur. “Tutuklu yargılama süresi Türkiye’de de, Hollanda’da da kısıtlanmıştır. Ancak Türkiye’de çocuklara özgü bir düzenleme bulunmamaktadır, genel düzenlemelere⁶ göre tutuklu yargılama sınırı ağır cezalı olmayan suçlarda en çok bir yıldır; zorunlu hallerde 18 aya kadar uzatılabilir. Ağır cezalı suçlarda ise 18 aya kadar, zorunlu hallerde 3 yıla kadar uza-

3 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi’nin Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’ye İlişkin Genel Yorumları 2006-2008, s.10-15 ve s.10-16, 80. Paragraf, Uluslararası Çocuk Merkezi, Şubat 2008.

4 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi’nin Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’ye İlişkin Genel Yorumları 2006-2008, s.10-16, 83. Paragraf, Uluslararası Çocuk Merkezi, Şubat 2008.

5 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi Sonuç Gözlemleri: Türkiye, 15 Haziran 2012. <http://www.cocukhaklarizleme.org/cocuk-haklari-komitesinin-turkiye-sonuc-gozlemleri-turkce-olarak-yayimlandi> (Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2016)

6 Ceza Muhakemesi Kanunu, Madde 102.

tilabilir iken, Hollanda'da 140 gündür.”⁷ Hollanda bu sınırlamaya bir örnektir ancak tek alternatif olarak algılanmamalıdır, çocukların özgürlüğünü sarsmayacak uygulamaların arayışına yönelmek gerekmektedir. Tutuklu çocuk oranının bu kadar yüksek olması çocuk adalet sistemi için politika üretiminin zayıf olduğuna, çocuk refahından uzak olduğuna işaret etmektedir.

Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Çocukların Korunmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Kuralları'na (Havana Kuralları)⁸ göre “Çocuklar için açık tutma kurumları kurulur. Açık tutma kurumları güvenlik tedbirlerinin ya hiç alınmadığı ya da asgari ölçüde alındığı yerlerdir. Bu tür tutma kurumlarında mümkün olduğu kadar az sayıda çocuk tutulmalıdır. Kapalı kurumlarda tutulan çocukların sayısı, kendilerine bireysel muamele yapılmasına imkân verecek asgari ölçüde olur. Çocuklar için farklı yerlerde açık tutma kurumları açılır; bu kurumlar ailelerin çocuklarına ulaşabilecekleri ve çocuklarıyla aralarında ilişki kurabilecekleri büyüklükte olur. Küçük ölçekte tutma kurumları yapılır ve bunların toplumsal, ekonomik ve kültürel çevre ile bütünleşmeleri sağlanır.” Havana Kuralları'nın bu maddesi Türkiye'de eğitimevlerine karşılık gelmektedir ancak çocukların büyük çoğunluğunun kapatıldıkları mekân hapisanelerdir. Ayrıca eğitimevlerinin şu an ki şartları ve imkânları, Havana Kuralları'nın bu maddesinin ne yazık ki hayata geçirildiği anlamına gelmemekte, birçok sorunu beraberinde getirmektedir.

Türkiye'de İstanbul Maltepe Çocuk Tutukevi, Ankara Sincan Çocuk Tutukevi ve İzmir Çocuk Tutukevi olmak üzere 3 çocuk tutukevi, İs-

7 Seda Akço Bilen, Özgür Akışoğlu vd., Adalet Erişim İçin Yerelden Öneriler, TESEV Yayınları, Kasım 2015, s. 35 http://tesev.org.tr/wp-content/uploads/2015/11/Adalet_Erisim_Icin_Yerelden_Oneriler.pdf (Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2016)

8 <http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/619b9--Ozgurlugunden-Yoksun-Birakilmis-Kucuklerin-Korunmasi-Icin-Kurallar.pdf> (Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2016)

tanbul Çocuk Eğitimevi, Ankara Sincan Çocuk Eğitimevi ve Denizli Çocuk Eğitimevi olmak üzere 3 Çocuk Eğitimevi bulunmaktadır.

Adalet Bakanlığı'ndan alınan bilgiye göre İstanbul Maltepe ve Ankara Sincan Çocuk tutukevlerinin kapasiteleri 324, İzmir Şakran Çocuk Tutukevi'nin kapasitesi 360, çocuk eğitimevlerinin her birinin kapasitesi ise 150 olarak belirtilmiştir.⁹ Çocuk tutukevlerinin toplam kapasitesinin 1008 olması, çocuk tutukluların 1008'den fazlasının yetişkinlerin kapatıldığı hapisanelerin çocuk koğuşlarında tutulduğu anlamına gelmektedir.

Çocuk Tutukevleri ile yetişkinlerin kapatıldığı hapisanelerde açılan çocuk koğuşlarının kuralları mevzuat çerçevesinde aynı olup, sadece uygulamada farklılıklar göstermektedir. Hapisaneler, firara karşı engelleri olan, iç ve dış güvenlik görevlilerinin yer aldığı mekânlardır. Hapisanelerde yargılanması devam eden 12-18 yaş aralığındaki çocuk tutuklular ve eğitimevlerinden disiplin cezası nedeniyle gönderilen hükümlü çocuklar bulunmaktadır. Oğlan ve kız çocukları aynı hapisanelerde tutulmamakta, kız çocukları çoğunlukla yetişkin kadınların kapatıldığı kadın hapisanelerinin veya herhangi bir hapishanenin kendilerine ayrılan bir bölümünde kalmaktadırlar.

Çocuk Eğitimevleri, mahkemesi sonuçlanmış, hükmü kesinleşmiş hükümlü çocukların kapatıldığı mekânlardır. Çocuk Eğitimevlerinde 18 yaşını doldurmamış çocuklar tutulur ancak öğrenimine devam eden çocuklar 21 yaşını dolduruncaya kadar kurumda kalabilmekte, 21 yaşını doldurduktan sonra yetişkinlerin kapatıldığı hapisanelere sevk edilmektedir. Kurumda güvenlik sadece iç güvenlik görevlileri tarafından sağlanmakta ve dış güvenlik görevlileri bulunmamaktadır.

Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün 2 Aralık 2015 tarihli veri-

9 Adalet Bakanlığı'nın CİSST'in 31.12.2013 tarihinde hapisanelerin tip ve kapasitelerini sorduğu bilgi edinme başvurusuna verdiği cevabından alınmıştır.

lerine göre mahpus çocukların işledikleri iddia edilen suçların çoğunluğunu hırsızlık ve uyuşturucu suçları oluşturmaktadır.¹⁰ Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'nin görüşü "Taraf devletlerin yasayı ihlal eden çocuklarla ilgili olarak adli kovuşturmaya başvurmaksızın önlemler geliştirmeleri yönündedir. Bu uygulama dükkandan hırsızlık ve mülkiyetle ilgili sınırlı zarara yol açan başka önemsiz suçlar işleyen çocuklara ve ilk kez suç işleyenlere yönelik olmakla birlikte bunlarla sınırlı tutulmamalıdır. Birçok Taraf devlette çocuk suçlarının büyük kısmının (bazen çoğunluğunun) bu kapsama girdiğini göstermektedir. Bütün durumlarda çocuklarla ilgili olarak mahkemede adli kovuşturma yoluna başvurmaksızın önlem geliştirmek Çocuk Hakları Sözleşmesi Madde 40(1)'de ifade edilen ilkelerle uyumlu olacaktır. Bu yaklaşım damgalanmayı bertaraf etmeye ek olarak hem çocuk hem de kamu güvenliği açısından olumlu sonuçlar vermektedir ve maliyet açısından da etkin olduğu kanıtlanmıştır. Taraf devletler yasaları ihlal eden çocuklarla ilgili olarak adli kovuşturmaya başvurmamayı çocuk ceza adalet sistemlerinin bir parçası haline getirmeli ve çocuğun insan haklarına ve yasal güvencelerine tam saygı göstererek bunların korunmasını temin etmelidirler. (ÇHS Madde 40(3)(b))"¹¹

Çocuk Mahpusların sayılarına ilişkin bilgiler şu şekildedir:

Yıllar	Hükümlü Çocuklar	Tutuklu Çocuklar	Toplam	Oran
31.12.2014	540	869	1409	61%
31.12.2013	429	1558	1987	78%

10 <http://www.cte.adalet.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 15.01.2016)

11 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'nin Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye İlişkin Genel Yorumları 2006-2008, s.10-5 ve s.10-6, 25. Paragraf, Uluslararası Çocuk Merkezi, Şubat 2008.
<http://www.cocukhaklariizleme.org/wp-content/uploads/BM-CHK-Genel-Yorumlar-2006-2008.pdf> (Erişim Tarihi: 15.01.2016)

31.12.2012	418	1583	2001	79%
31.12.2011	410	1924	2334	82%
31.12.2010	529	1584	2113	75%
31.12.2009	632	2047	2679	76%
31.12.2008	671	2075	2746	75%
31.12.2007	539	2148	2687	80%
31.12.2006	321	1794	2115	85%
31.12.2005	143	1406	1549	90%
31.12.2004	366	1628	1994	82%
31.12.2003	552	1657	2209	75%
31.12.2002	548	1497	2045	73%
31.12.2001	352	1665	2017	87%
31.12.2000	253	1141	1394	81%

Tarih	Hükümlü Çocuklar	Tutuklu Çocuklar	Toplam
31.01.2015	538	1562	2100
28.02.2015	560	1597	2157
31.03.2015	576	1661	2237
30.04.2015	606	1657	2263
31.05.2015	628	1532	2160
30.06.2015	659	1493	2152
31.07.2015	665	1473	2138
31.08.2015	653	1782	2435
30.09.2015	641	1703	2344
31.10.2015	642	1703	2345
30.11.2015	661	1641	2302
01.12.2015	669	1705	2374
31.12.2015	729	1665	2394

31.01.2016	733	1684	2417
29.02.2016	750	1689	2439
31.03.2016	784	1715	2499
01.04.2016	772	1719	2491

Adalet Bakanlığı, tutuklu ve hükümlü çocuklarla ilgili istatistikleri 2000-2014 yılları arasında, yılları temel alarak paylaşmakta, 2015 yılında olduğu gibi her ay paylaşmamaktadır. Ayrıca yılın sonunda paylaşılan rakamlar, yalnızca o tarihte tutuklu ve hükümlü bulunan çocuk sayısını belirtmektedir, yıl içinde kaç çocuğun tutuklandığı ve hükmünün kesinleştiğine dair bir bilgi paylaşılmamıştır. Daha ayrıntılı bilgiye ulaşmak isteyenler ancak Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü'nün açıkladığı istatistiklerdeki ham verilere bakmak ve anlamlandırmaya çalışmak zorunda kalmaktadır. Çocuk mahpuslara dair tutuklandıkları iller, “suç tipleri”, dava sayıları, mahkûmiyet nitelikleri, yıl içinde göz altına alınanlar ve bunların içinde “mükerrer suçlu” sayıları gibi temel olarak görülebilecek verilerin de paylaşılması gerekmektedir. Bu veriler paylaşılamadığından durumu anlayabilmek, sorunları tespit edip çözüm önerileri olanaksız hale gelmese de oldukça zorlaşmaktadır.¹²

Adalet Bakanlığı, “müteahhitten kaynaklanan bir sorun olmadığı

12 Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği'nin 09.09.2015 tarihinde Adalet Bakanlığı'na yaptığı bilgi edinme başvurusunda “kaç tutuklu, kaç hükümlü çocuk olduğu” sorulmuş olup, verilen cevapta 28.09.2015 tarihi itibarıyla 334 hükümlü, 2101 tutuklu olmak üzere 2435 çocuk mahpus olduğu belirtilmiştir. Ancak Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün sitesindeki 30.09.2015 tarihindeki istatistiğe göre 642 hükümlü çocuk bulunmaktadır. 28 Eylül 2015-30 Eylül 2015 tarihleri arasında 308 çocuğun hükümlü statüsüne geçmiş olması mümkün olmadığından, Adalet Bakanlığı'nın bilgi paylaşımında özensiz ve dikkatsiz davrandığını söylemek mümkündür.

takdirde” 2016 yılında 288 kişi kapasiteli Hatay, Tarsus ve Diyarbakır Çocuk Tutukevlerinin , 2017 yılında 288 kişi kapasiteli Kayseri Çocuk Tutukevinin, 2018 yılında ise 288 kişi kapasiteli Tekirdağ ili Çorlu ilçesinde Çocuk Tutukevinin açılmasının planlandığını açıklamıştır. Açılması planlanan 5 çocuk tutukevinin toplam kapasitesi 1440 olmasına rağmen 2016-2019 yılları arasında açılması planlanan bir eğitimevi ise yoktur.¹³ Var olan 3 çocuk tutukevinin 1008 olan kapasitesine ek olarak 1440 kapasite artışının hedefleniyor oluşu, çocuk tutukluların sayılarında artış öngörüldüğü şeklinde okunabilir. Zira bu planların gerçekleşmesi halinde çocuk tutukevlerinin kapasitesi 2448’e çıkarılmış olacaktır. 3 çocuk eğitimevi ile beraber çocuk hapisanelerinin toplam kapasitesinin 2898’e ulaşacaktır. Bu planlama, tüm eleştirilere rağmen çocukların kapatılmasının hâlâ önemli bir ceza infaz yöntemi olarak korunacağı anlamına gelmektedir.

2011 yılı verilerine göre 18 yaş altı çocukların %68,6’sı hapisshane- den tahliye olduktan bir yıl sonra adalet sistemi içerisine yeniden dahil olmakta ve ceza almaktadır.¹⁴ CİSST’in 23 Mart 2015 tarihinde bu oranın kaç olduğuna dair Adalet Bakanlığı’na yapmış olduğu bilgi edinme başvurusuna ise cevap verilmemiştir. 2011’den bu yana tutuklu ve hükümlü çocukların sayılarında bir düşüş gerçekleşmesinden dolayı bu oranın düşmediği, hatta arttığı yönünde endişelerimiz bulunmaktadır. Bu oran, çocuklar için “iyileştirici” olduğu iddia edilen kapatılma mekânlarının iyileştirici olmaktan oldukça uzak olduğunu ve bu infaz rejiminin çocukların gelişimini olumlu yönde etkilemediğini açıkça ortaya koymaktadır.

13 Adalet Bakanlığı’nın CİSST’in 01.09.2015 tarihinde açılması planlanan çocuk hapisanelerinin ve eğitimevlerinin olup olmadığı hakkında yaptığı bilgi edinme başvurusuna verdiği 08.09.2015 tarihli cevabından alınmıştır.

14 Aytekin Yılmaz, Eski Mahpusların Topluma Yeniden Katılımı, Mahsus Mahal Kitaplığı, İstanbul 2011, s.10

4. ÇOCUKLARIN KAPALI CEZA İNFAZ KURUMLARINDA KARŞI KARŞIYA KALDIKLARI UYGULAMALAR

Aşağıdaki tespitler çocukların kapatıldığı kapalı ceza infaz kurumları için geçerlidir, eğitimevlerindeki uygulamalar ayrıca ele alınacaktır.

4.1. Çocukların Temel İhtiyaçları

Mahpuslar idare tarafından verilen üç öğün yemek, aydınlatma için kullanılan elektrik ve musluktan akan su dışında tüm ihtiyaçlarının parasını peşinen veya fatura zamanları ödemek zorundadır. Yani yemek harici tüm temel ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri paralarının olmasına bağlıdır (yemek paraları da tahliye olurken kendilerinden talep edilir). Temiz su, sabun, deterjan, diş macunu, diş fırçası, şampuan, tıraş sabunu, tıraş bıçağı, tırnak makası, elbise askısı, iç çamaşırı, çamaşır mandalı gibi gündelik kişisel ihtiyaçlar ve mektup ve yazı için kâğıt ve defter, pul, telefon kartı, çay, su ısıtıcısı (ketıl), tv, buzdolobı kantinden satın alınmak zorundadır. Paranız yoksa, çamaşırlarınızı ve kendinizi yıkayacak sabun, deterjan ve şampuan

alamaz, size verilen üç öğün yemeğin kötü olması durumunda kantinden yiyecek edinemez, çay içemez, TV izleyemez, buzdolabı kullanamaz ve daha da önemlisi telefon kartınız, kâğıt, zarf ve pulunuz olmadığından ailenizi arayamaz, mektup yazamazsınız.

Hapishanedeki mahpuslardan aydınlatma dışındaki tüm elektrikli cihazların kullandığı elektriğin ücreti de alınmaktadır. Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü tarafından 17.04.2014 tarihinde hapishanelere gönderilen bir yazı ile çocukların elektrik ücretlerinin kurum idaresi tarafından ödenmesi gerektiği belirtilmiş¹⁵ ancak bu yazının kurum idarelerine gönderilmiş olmasına rağmen çocuk mahpuslardan elektrik parası istendiği duyumları alınmaya devam edilmiştir. Örneğin, CİSST tarafından bir hapishanede 13 yaşında bir çocuğa gönderilen radyo “radyonun elektrik parasını ödeyecek parası yok” gerekçesiyle geri gönderilmiştir.¹⁶ Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü’nün olumlu çabasına rağmen tüm hapishanelerde bunun uygulanmadığına dair endişelerimiz bulunmaktadır.

Hapishane idaresi tarafından mahpusa verilen günde üç öğün yemeğin parası da mahpuslar tahliye olurken kendisinden talep edilir ve mahpusun bunu ödeme gücü bulunuyorsa kendisinden tahsis edilir.¹⁷ 2015 yılı içinde bir mahpusun günlük iye bedelinin 5 TL olduğu düşünülürse 1 sene hapiste tutulan çocuktan tahliye olduktan sonra 1825 TL ödemesi beklenmektedir. Ailelerin hapishanelere dışarıdan yemek getirmeleri de yasaktır.

15 http://www.cte.adalet.gov.tr/duyurular/2014/Nisan/cocuk_hukumlu_elektirik/ilan.asp (Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2016)

16 <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/cezaevindeki-cocuklara-pul-parasi-engeli> (Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2016)

17 2548 Sayılı Ceza Evleriyle Mahkeme Binaları İnşası Karşılığı Olarak Alınacak Harçlar ve Mahkumlara Ödettirilecek Yiyecek Bedelleri Hakkında Kanun, Madde 2.

Hapishanede yemeğin yanı sıra en temel ihtiyaç olan temiz su da kantinden satın alınmak zorundadır. Havana Kuralları 37. Madde-sinde “Her çocuğun, istediği her an içebileceği kadar temiz içme suyu bulunur” denilmektedir ancak Türkiye’deki çocuk mahpuslar eğer paraları yoksa musluktan akan suyu içerler.

4.2. Dış Dünya ile İlişkiler

Çocukların dış dünya ile ilişkilerini sürdürmesi ve bu ilişkilerin kolaylaştırılabilmesi gerekliliği Havana Kuralları ve BM Çocuk Hakları Komitesi’nin yorumlarında da kendisine yer bulmaktadır:

“Çocukların aileleriyle, arkadaşlarıyla ve diğer kimselerle veya saygın sivil toplum örgütlerinin temsilcileriyle iletişim kurmalarına, evlerini ve ailelerini ziyaret etmeleri için kurumdan ayrılmalarına ve eğitim, mesleki veya diğer önemli nedenlerle tutma kurumlarından çıkmalarına, özel izin almalarına imkân tanınır. Çocuğun bir hapis cezası çekiyor olması halinde, cezaevi dışında geçirdiği süre, çektiği cezasından sayılır.”¹⁸

Havana Kuralları’nda ifade edilen bu madde, Türkiye’de kısmen hayata geçirilmektedir. Çocuk mahpuslar, yakınlarının ölümü veya ciddi sağlık problemleri yaşamaları ya da hapisliklerinin belli bir döneminde iş aramak gibi nedenlerle özel izin almaları, eğitimevlerinde tutulurken 4 ayda bir ailelerini ziyaret etme haklarının bulunması ve öğrenimlerine devam edebilmeleri Havana Kuralları ile uyumludur. Ancak “saygın sivil toplum örgütlerinin temsilcileriyle iletişim kurma” tavsiyesinin yerine getirildiğini söyleyebilmek mümkün değildir. Bunun için hak temelli sivil toplum örgütlerinin hapishanelerde çalışma

18 Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Çocukların Korunmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Kuralları (Havana Kuralları), Madde 59.

yürütebilmesinin ve çocuk mahpuslarla iletişiminin önünün açılması gerekmektedir. Çocukların aileleri ile iletişimlerinin sınırlandırıldığını söylemek de mümkündür. Kapalı ceza infaz kurumlarında tutulan çocuklar da tıpkı yetişkinler gibi 3 kapalı 1 açık görüş yapabilmektedir.

Havana Kuralları'nın 60. Maddesinde de çocukların aileleriyle olan iletişimleri ele alınırken “sınırsız” iletişime ve çocuğun “mahremiyetine” dikkat çekilmektedir:

“Her çocuğun sık sık ve düzenli bir biçimde, kural olarak haftada bir kez ve her ay en az bir kez ailesi ve savunma avukatları tarafından ziyaret edilmeye hakkı olup, bu ziyaretler sırasında çocuğun mahremiyetine, ziyaretçilerle temas kurma ve sınırsız olarak iletişimde bulunma ihtiyaçlarına saygı gösterilir”¹⁹

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, çocukların aileleri ile iletişimlerinin kısıtlanmaması adına şu kuralları ifade etmiştir:

“Özgürlüğünden yoksun bırakılan her çocuk ailesiyle mektuplaşma ve ziyaretler yoluyla temasını sürdürmelidir. Ziyaretleri kolaylaştırmak için çocuğun ailesinin ikamet ettiği yere mümkün olduğunca yakın bir tesise yerleştirilmesi gerekir. Temasın sınırlandırılmasını gerektiren istisnai koşullar yasada açıkça tanımlanmalı ve yetkili makamların kararına terk edilmemelidir.”²⁰

Komite, çocukların aileleriyle olan iletişimlerinin kolaylaştırılması gerektiğini ve temasın sınırlandırılmasının ancak “istisnai koşullar” söz

19 Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Çocukların Korunmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Kuralları (Havana Kuralları), Madde 60.

20 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'nin Çocuk Hakları'na dair Sözleşme'ye İlişkin Genel Yorumları 2006-2008, s.10-17, 87. Paragraf, Uluslararası Çocuk Merkezi, Mayıs 2008.

<http://www.cocukhaklariizleme.org/wp-content/uploads/BM-CHK-Genel-Yorumlar-2006-2008.pdf> (Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2016)

konusu olduğunda olabileceğini ifade etmiştir. Ancak kapalı görüş uygulaması ve sürgün anlamına gelen sevkler bu iletişimi sınırlandıran başlıca sorunlar olarak varlığını korumaktadır.

4.2.1 Kapalı Görüş Uygulaması

Çocuk tutukevlerinde tutulan çocukların da yetişkinler gibi aileleri ve sosyal çevreleri ile üç kapalı, bir açık görüş hakkı bulunmaktadır. Bu görüşmeler en az 1 saat, en fazla 3 saat olarak belirlenmektedir. Kapalı görüş uygulamasında çocuk ile ailesi/arkadaşı arasında bir cam bulunmakta ve camın ses geçirmiyor olmasından dolayı karşılıklı olarak telefonla konuşmaktadırlar. Çocukların aileleri veya sosyal çevreleri ile aralarına cam koymak, sarılmak, tokalaşmak gibi fiziksel temasları engellemek, Çocuk Koruma Kanunu'nda ve Türkiye'nin de taraf olduğu Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde yer alan "çocukların yüksek yararı" temel ilkesinden çok uzaktır ve çocukların gelişimine olumlu anlamda hiçbir katkısı bulunmamaktadır.

Tahliye olan bir çocukla yapılan görüşmede kapalı görüş uygulamasıyla ilgili düşünceleri sorulmuş ve aşağıdaki cevap alınmıştır:

"Şimdi hatırlayamıyorum ama ilk başta kapalı görüşten çok etkilendim, kötü oldum. Komple kaldırılmalı!" (1)²¹

16 yaşındayken hapis hanede olan bir yetişkin mahpus ise kapalı görüşle ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

"16 yaşındaydım. Annem görüşe gelirdi, kapalı görüşe. Onu göremez, ona dokunamazdım. Sanki katliam yapmışım gibi, 30 tane adam öldürmüşüm gibi..."²²

21 Tahliye olan 2 çocuk ile görüşme yapılmıştır. Çocukların kimliklerinin gizliliğini sağlamak adına, görüşme yapılan çocukların anlatımları (1) ve (2) şeklinde numaralandırılmıştır.

22 Hapiste Genç Var projesi kapsamında görüşme yapılan yetişkin bir mahpusun anlatımından.

Bu anlatımlar, 12-18 yaş aralığındaki bir çocuğun kapalı görüşte hissettiklerini ve bu hislerini yıllarca taşıdığını ortaya koymaktadır.

Yoksulluk çeken ailelerin çocukları, kendilerini ailelerine bir yük olarak görebilmekte ve yol parası bulmakta zorlanan ailelerinin görüşlerine gelmemesi için çağrı yapabilmektedir:

"Ailelerimiz genellikle Mersin, Antep, Urfa, ve Şırnak gibi yerlerden geldiği için maddi zarara uğruyorlar. Bu nedenle ben de dahil birçok arkadaş ailesine görüşüme gelmeyin diyor."
(Bir çocuk mahpusun mektubundan alınmıştır)

Ailesi il dışında olan çocuk mahpusların ailelerinin çocuklarını ziyaret etme oranları yoksulluk sebebiyle çok düşüktür ancak bu durum ailesinin ikamet ettiği ildeki hapishanede tutulan çocuk için de geçerlidir. Çünkü kurumlar şehir merkezlerinin çok uzağındadır ve bu durum özellikle büyükşehirlerde ikamet eden, yoksulluk çeken bir aile için ciddi bir ulaşım bedeli ve zaman anlamına gelmektedir. Yoksulluk çeken çocukların ailelerine Adalet Bakanlığı tarafından ulaşım için maddi destek sağlanması ve çocukların aileleriyle olan iletişimlerinin artırılması gerekmektedir.

Bir de ailesi ve ziyaretçisi olmayan çocuklar bulunmaktadır. Bu çocuklar için "akran desteği", "gönüllü ziyaretçilik" gibi çalışmalara ihtiyaç olmasına rağmen Adalet Bakanlığı'nın bu konuda bilinen bir düzenlemesi veya planlaması bulunmamakta, bu çocuklarla ilgili geliştirilecek öneriler kurumların inisiyatifine bağlı olarak yapılmakta veya yapılmamaktadır.

4.2.2 Mektuplaşma

Mektuplaşma, aileler çocuklarının görüşlerine sıklıkla gelemediği için önemli bir iletişim aracıdır. Çocuklardan biri bunun önemini mektubunda şu şekilde ifade etmiştir:

"Dışardayken ilkel bir iletişim aracı olarak gördüğüm mektubun ne denli kıymetli olduğunu cezaevinde anladım gerçekten" (Bir çocuk mahpusun mektubundan alınmıştır.)

Mektup çocuklar için değerli olmasına karşın, mektup yollayabilmek için kâğıt, zarf ve pul satın almak zorundadırlar. Parası olmayan çocuğun mektup gönderme olanağı yoktur. Kâğıt ve zarf tutarı bir yana en az gramdaki mektup dahi 1,25 TL ücret gerektirmektedir. Bu ücret, hiçbir geliri olmayan çocuklar için ciddi bir yüküdür. Mektuplarının ücretli olmasının yanında çocukların mektupları bütün mahpus mektupları gibi mektup okuma komisyonu tarafından denetlenmektedir. Mektupların denetlenmesi, çocukların mahremiyetlerinin çiğnenmesine ve kısıtlamalara yol açmaktadır.

CİSST kurucularından Zafer Kırac, 2015 yılında hapis hanedeki çocukların mektuplarının ücretsiz olabilmesi için bir kampanya başlatmıştır.²³ Hapishanedeki çocuklara bu kampanyadan bahsedilmiş ve bir çocuk mahpus bu kampanya ile ilgili görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

"Belirttiğine göre 18 yaşından küçük olanların mektuplarının ücretsiz olabilmesi için çalışma yürütüyormuşsunuz. Umarım başarıyla sonuçlanır. Bizim içinde çok iyi olur. Mektup gerçekten de çok değerli bir şey." (Bir çocuk mahpusun mektubundan alınmıştır.)

Birçok çocuğun yoksulluk çektiği bilinmekte olduğu halde çocuk-

23 Kampanyanın ayrıntıları için bakınız: <http://zaferkirac.net/2016/01/11/cocuk-mahpuslardan-pul-ucreti-alinmasin/> (Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2016)

Bu kitabın yazıldığı günlerde Adalet Bakanı Bekir Bozdağ, kamuoyuna çocuk mahpusların mektup masraflarının Kızılay tarafından karşılanmasını öngören bir projeyi hayata geçirmek için çalışma başlattıklarını açıkladı: <http://www.iha.com.tr/haber-cezaevindeki-cocuklara-ucretsiz-mektuplasma-571477/> (Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2016)

ların mektuplarının ücretli olması, çocukların aileleri ve sosyal çevreleri ile olan iletişimlerinin kısıtlanması anlamına gelebilmektedir.

4.2.3. Telefon

Eğitimevlerinde tutulan çocuk mahpuslar, “ücretli telefonlarla serbestçe görüşme yapabilirler”ken kapalı ceza infaz kurumlarında tutulan çocuk mahpuslar tıpkı yetişkinler gibi aileleri ve sosyal çevreleriyle haftada yalnızca 10 dakika görüşebilmektedir. Ancak hem eğitimevlerinde hem de ceza infaz kurumlarında telefon görüşmelerinin mahpusun parası olmasına bağlı hale getirildiğini görüyoruz. Çocukların mektup için olduğu gibi telefon için de bir ücret ödeme-leri, ankesörlü telefonlarla görüşebilmek için hapishane kantininden telefon kartı almaları gerekmektedir. Hapishanenin kantininde satılan telefon kartlarının ücreti 2015 yılında 4 TL’dir.

Telefon hakkının maddiyatla sınırlandırılmasının yanı sıra bir diğer problemli yanı da denetleniyor oluşudur. Telefonlar, tıpkı mektuplar gibi dinlenmekte ve denetlenmektedir.

Çocukların telefonlarının dinlenmesinin, çocukların mahremiyeti açısından tartışılması gerekmektedir.

Telefonun hem ücretli hem de denetleniyor oluşu, çocuk mahpusların bu iletişim aracına daha az başvurmalarına sebep olabilmekte, çocukların dışarıyla olan iletişimlerini sınırlamaktadır.

4.2.4 Ödüllendirme

Ödüllendirme sistemi, tutuklu veya hükümlülerin kurum içindeki kurallara uyumu, etkinliklere etkin katılımları göz önünde bulundurularak tüm mahpuslar için uygulanabilmektedir.

Hapishane idaresi tarafından verilebilecek ödüller, Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'da (CGTİHK) şöyle ifade edilmiştir:

- "- Çocukların anne ve babasıyla veya vasisi ile kurum personelinin yakın nezareti olmaksızın en geç iki ayda bir olmak üzere, üç saatten yirmi dört saate kadar açık görüş yapılması,*
- Haftalık açık veya kapalı görüş süresinin 2 saat kadar uzatılması,*
- Kapalı Görüş yerine açık görüş yapılması,*
- Eğer çocuk en fazla 3 haftalık görüş hakkını kullanmadıysa, kullanmadığı görüş zamanlarının toplu olarak kullanması,*
- Haftalık telefon ile görüşme sayısı veya süresinin iki katına çıkarılması,*
- Sosyal, kültürel veya sportif faaliyetlerden öncelikli veya daha uzun süreli yararlanması,*
- Haftalık harcama miktarının yarı oranda arttırılması,*
- Tek kişilik odalarda televizyon bulundurma imkânının verilmesi,*
- Hediye verilmesi,*
- Takdir belgesi veya tavsiye belgesi verilmesi."*²⁴

Ödüllendirme sisteminin temel ilkeleri yönetmelikte şu şekilde ifade edilir:

*"Hükümlü ve tutuklulara ödül verilirken bunların bir hak değil, teşvik esaslı ayrıcalık olarak verilebileceği göz ardı edilemez."*²⁵

24 Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, Madde 51.

25 Tutuklu ve Hükümlülerin Ödüllendirilmesi Hakkında Yönetmelik, Madde 5.

12-18 yaş aralığında, henüz ergenlik döneminde olan çocukların ailesi ve sosyal çevresi ile iletişimlerinin artırılması çocuklar için bir hak değil, teşvik esaslı ayrıcalık olarak nitelendirilmiştir. Bu eleştiriye açık bir durumdur.

Çocuk mahpusların etkinliklerde veya hapisane kuralları söz konusu olduğunda uyumsuz davranışlar göstermesi psiko-sosyal ihtiyaçlarının karşılanamadığına dair bir belirti olarak anlaşılmalıdır. Bu görmezden gelinerek “uyumsuz” olarak kodlanan çocukların “ödüllendirilmeme” yoluyla cezalandırılıp, “uyumlu” görülenlere ayrıcalık olarak görülebilecek ödüller verilmesi, hedeflenen “iyileştirme”nin tersi bir durumun ortaya çıkmasına da yol açabilecektir.

4.3. Çıplak Arama

Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük’ün 46. Maddesinde çıplak arama tanımlanmıştır. Burada çocuklar için bir ayırım söz konusu değildir ve çocuklar da tıpkı yetişkinler gibi çıplak aramaya maruz kalmaktadır. Çocukların üzerinde, kuruma sokulması veya bulundurulması yasak madde veya eşya bulunduğu dair “makul ve ciddi emarelerin varlığı ve kurum en üst amirinin gerekli görmesi hâlinde”, çocuklara çıplak olarak veya hapisane tabibi tarafından “beden çukurlarında arama” yapılmaktadır. “Makul ve ciddi emarelerin varlığı halinde yasak madde veya eşyanın istenildiği halde verilmemesi durumunda” bu arama “zor kullanılarak” yaptırılır. Çocuk veya yetişkin, bir insanın çıplak olarak aranması ve daha da ötesi “beden çukurlarının” yani cinsel organlarının ve ağız içinin aranması başlı başına bir insan hakları ihlali ve kişinin insanlık onurunu yok sayan, travma yaratma olasılığı yüksek olan bir uygulamadır. Öncelikle “Makul ve ciddi emarelerin varlığı” ibaresi muğlaktır ve neleri kapsayabileceği belli değildir. İkinci olarak ise çocuğun kabul etmemesi halinde “zor

kullanılarak” nasıl arama yapılabileceği açıkça tanımlanmamıştır. Zor kullanımına ilişkin sınırlamaların kanunda açıkça belirtilmesi ve keyfiyete dönüşmesinin önüne geçilmesi gerekmektedir.

Teknolojik gelişmişliğe ve yüksek duyarlılığa sahip X-Ray cihazlarının varlığına rağmen çıplak arama ve “beden çukuru” aramasında ısrar edilmesi insan hakları ihlalidir ve bu uygulamalardan vazgeçilmelidir.

4.4 Disiplin Cezaları

Çocuk mahpuslar ile yetişkin mahpusların aldıkları disiplin cezaları arasında farklılıklar bulunmaktadır. Yetişkin mahpuslara görüş yasağı verilirken çocuklara görüş yasağı verilememektedir. Çocuk mahpuslara uygulanan disiplin cezalarının gerekçe ve süreleri şu şekildedir:

Uyarı: Çocukların davranışlarının uygunsuz görülmesi halinde çocukların uyarılmasıdır. CGTİHK Madde 46/1'e göre bu cezayı gerektiren eylemler şunlardır:

- a) Yatakhane, atölye, etüt salonu, kütüphane ve buna benzer yerlerde sigara içmek.
- b) Aynı alanı veya etkinliği paylaştığı arkadaşlarının rahatsız olmasına neden olacak biçimde gürültü yapmak veya davranışlarda bulunmak.
- c) Yattığı odayı ve yatma yerlerini izinsiz değiştirmek.
- d) Yatma ve kalkma zamanına uymamak.
- e) Sayımı geciktirmek veya geç çıkmak.
- f) İzin alması gereken durumlarda diğer odalara izinsiz gitmek.
- g) Yemek yeri varken odalarda yemek yemek, yiyecek bulundurmak.

h) Kurum görevlilerine, kurumu ziyaret eden kişilere, kurum dışında katıldığı faaliyetlerin görevlilerine ve arkadaşlarına kaba veya saygısız davranmak.

ı) Kişisel durumu, adresi ve buna benzer konularda kurum görevlilerini yanlış bilgilendirmek, yalan söylemek.

j) Kılık ve kıyafetine, kişisel temizliğine dikkat etmemek.

k) Katıldığı etkinlikler ve derslerle ilgili olarak bulundurması gereken araç ve gereçleri yanında bulundurmamak.

l) Kurum içinde katılması gereken faaliyetlere katılmamak, geç katılmak veya katıldıktan sonra izinsiz ayrılmak.

m) Siyasî partilere, bu partilere bağlı yan kuruluşlara ait amblem, rozet, yazı, slogan, bildiri, ilân, broşür ve buna benzer eşyaları bulundurmak, asmak, teşhir etmek ya da üzerinde taşımak.

Kınama: Çocukların daha önce uyarı cezası almasına sebep olan davranışını tekrar etmesi halinde, davranışının sonuçlarına ikinci kez dikkat çekilmesi, uyarılmasıdır.

Onarma: Disiplin cezası gerektiren eylemin sonuçlarının onarma, tanzim etme veya eski haline getirme yoluyla giderilmesidir. Bu cezada, çocukların istekli olması ön koşuldur. CGTİHK Madde 46/3'e göre bu cezayı gerektiren eylemler şunlardır:

a) Başkasına ait eşyayı izinsiz almak, kullanmak.

b) İdarece alınan sağlık önlemlerine uymamak.

c) Çevre temizliğine dikkat etmemek, kurumu ve çevresini kirletmek.

d) Kişisel temizliğini yapmamakta ısrar etmek.

e) Kurum içindeki iş ve eğitim yerini izinsiz terk etmek.

f) Kuruma ait eşyayı usulüne uygun olmayan şekilde almak veya kullanmak.

g) İşini kasten kötü yapmak veya çalışması gerekirken çalışmamak.

h) İyileştirme ve eğitim faaliyetlerinde kendisine verilen ödev ve görevleri yapmamak.

ı) Kurum kitaplığından, atölye ve derslik gibi yerlerden aldığı kitap, araç ve gereçleri zamanında geri vermemek, eksik vermek ve bunlara zarar vermek.

j) Dikkatsizlikle kurumun bina, eklenti ve donanımları ile kuruma ait taşınır ve taşınmaz malları veya başkasına ait herhangi bir eşyayı yakmak, kırmak veya hasara uğratmak.

k) Üzerinde bulundurulmasına izin verilmeyen veya bulundurabileceğinden fazla eşya veya para bulundurmak.

l) Yasaklanmış her tür yayını kuruma veya kuruma bağlı yerlere sokmak veya yanında bulundurmak.

m) Kurum eşyasına, kendisinin veya arkadaşlarının araç ve gereçlerine ahlâk dışı, ideolojik veya siyasî amaç taşıyan resim, amblem ve benzerlerini yapmak, yazılar yazmak ve asmak.

Harcamalarına sınır koyma: “Çocuğun daha önce onarma, tazmin etme ve eski hâle getirme cezası verilmiş olan davranışı ikinci kez tekrarlaması hâlinde çalışması karşılığında aldığı ücret ve ailesinden gelen paranın haftalık harcama limitinin üçte birinin otuz gün süre ile kesilmesidir” (Tüzük, Madde 151-d). Mahpuslar paralarını yanlarında bulunduramazlar, paraları “emanet para” adı altında hapis-hane idaresinde tutulur ve mahpus kantinden alacaklarını haftalık olarak idareye bildirir ve istediği eşyaların tutarı kendisinin hesabından düşürülür. Harcamalarına sınır koyulması kantinden alabileceği eşyaların sınırlandırılması anlamına gelir. Buna gazete, pul, zarf vs. de dahildir. Bundan dolayı bu ceza, ek bir ceza olarak iletişimin sınırlandırmasını da beraberinde getirebilmektedir. Ayrıca çocuk mahpusların pek çoğu yoksulluk çektiğinden dolayı harcamalarına sınır

koyma cezası hesabında zaten parası olmayan çocuklar için fiiliyatta anlamsızdır.

Bazı etkinliklere katılmaktan alıkoyma: Çocuk mahpusların gelişimi için tartışılmaya muhtaç bir disiplin cezasıdır. Bu disiplin cezası ile çocuklar 30 güne kadar sosyal, kültürel ve sportif faaliyetlerden yoksun bırakılmaktadır. CGTİHK Madde 46/5'e göre bu cezayı gerektiren eylemler şunlardır:

- a) Kumar oynamak.
- b) Kavgaya etmek.
- c) Dikkatsiz davranışı sonucu başkalarının güvenliğini veya sağlığını tehlikeye düşürmek.
- d) Katıldığı kurum dışı faaliyetlerden zamanında dönmek ve uyması gereken koşullara uymamak.
- e) Kullanması için kendisine verilen bir şeyi satmak veya başkasına vermek.
- f) Kurum veya dış güvenlik görevlilerine rüşvet vermek.
- g) Suç örgütlerine ait her türlü yayın, bez afiş, pankart, resim, sembol, işaret ve benzeri eşyayı kurumun herhangi bir yerine asmak veya teşhir etmek.
- h) Katıldığı faaliyetlerin akışını ve düzenini engelleyici ve bozucu nitelikte kastî davranışlarda bulunmak, faaliyeti yürüten kişinin uyarısına rağmen bu davranışlarına devam etmek.
- i) Arkadaşlarının verilen görevleri yapmasına engel olmak.

Teşvik esaslı ayrıcalıkları geri alma: Ödüllendirme başlığında ifade edilen ayrıcalıkları kapsamaktadır (Tüzük, madde 161). Daha önce “bazı etkinliklere katılmaktan alıkoyma” cezası alan bir çocuğun aynı davranışları sergilemesi sonucunda bu disiplin cezası uygulanmaktadır. 30 gün süreyle teşvik esaslı verilen ayrıcalıkları geri alınır.

İzin ertelenmesi: Mazeret izni, özel izin ve iş arama izni olarak nitelendirilen izinlerin 60 güne kadar ertelenmesidir. İzinler cenaze, yakınlarının sağlık durumunun kritik olması, iş aramak gibi koşullara bağlıdır. CGTİHK Madde 46/7'ye göre bu cezayı gerektiren eylemler şunlardır:

- a) Diğer çocuklar üzerinde nüfuz kurmak ve husumet hislerini tahrike çalışmak, imtiyaz ve menfaat hırsları yaratmak.
- b) Her türlü bağımlılık yapıcı maddeyi kuruma getirmek, kullanmak, bulundurmak, satmak, kullanmış olarak kuruma gelmek.
- c) Başkalarına ait para ve eşyayı almak için zor kullanmak, haraç almak.
- d) Taarruz ve firara yarayacak ve gerektiğinde bu işler için kullanılabilecek madde ve aletleri yapmak, saklamak, bulundurmak.
- e) İdareye ait olup kendisine verilmemiş bulunan yatak, battaniye, karyola ve dolap gibi eşyayı zapt etmek ve yeni gelenlere satmak.
- f) Kurum görevlilerine hakaret etmek, karşı gelmek.
- g) Başkalarının güvenliğini veya sağlığını tehlikeye sokan davranışlarda bulunmak.
- h) Mazeretsiz olarak izinden dönmesi gereken zamandan geç dönmek ve uyması gereken koşullara uymamak.
- ı) Kuruma yasak eşya sokmak, başkasına vermek veya satmak.
- j) Okul, işyeri gibi gitmesi gereken bir yere gitmemek, katılması gereken faaliyetlere katılmamak.
- k) Hakaret veya iftira etmek, alçaltıcı söz söylemek veya davranışta bulunmak, başkalarını bu tür davranışlara kışkırtmak.
- l) Suç örgütlerinin propaganda ve eğitim faaliyetlerini yapmak veya yaptırmak.

m) Kurum dışına izinsiz çıkmak.

n) Kurumca verilen kimlik kartında veya kendisine verilen her tür belgede tahrifat yapmak, sahte belge düzenlemek, kullanmak.

o) İyileştirme ve eğitim faaliyetlerinin yapılmasına engel olmak, katılanları faaliyetleri terk etmeye zorlamak veya kıskırtmak.

p) Kasten başkasını yaralamak.

Kapalı ceza infaz kurumuna iade: Eğitimevlerinde tutulan çocukların “eyleminin nitelik ve ağırlığına göre çocuk kapalı ceza infaz kurumlarına, bulunmadığı hâllerde kapalı ceza infaz kurumlarının çocuklara ayrılan bölümlerine altı ay süre ile iadesidir”.

CGTİHK madde 46/8’e göre sadece aşağıdaki disiplin suçları ve disiplin cezalarından dolayı çocuklar kapalı infaz kurumuna iade edilirler:

a) Kurum içinde veya dışında yaralayıcı, öldürücü her türlü âlet, silâh ve patlayıcı madde kullanmak suretiyle herhangi bir kimseyi yaralamaya teşebbüs etmek, yaralamak.

b) Bir kimseyi rızası hilafına alıkoymak.

c) Şiddet ve tehdit ile kurum görevlilerinin görevini engellemek.

d) Firara teşebbüs etmek veya firar etmek.

e) Kasten kurumun bina, eklenti ve donanımları ile taşınır ve taşınmaz mallarını yakmak veya yakmaya teşebbüs etmek, ağır hasar vermek.

f) Hükümlü ve tutukluları idareye karşı kıskırtmak, isyan çıkartmak veya isyana teşebbüs etmek.

g) Adam öldürmek veya öldürmeye teşebbüs etmek.

h) Cinsel saldırı, çocukların cinsel istismarı ve cinsel tacizde bulunmak veya bunlara teşebbüs ve bu tür davranışlara kıskırtmak.

ı) Görevlilere, diğer çocuklara işkence yapmak veya yaptırmak.

Yasada her ne kadar sadece bu disiplin suçları nedeniyle “kapalı ceza infaz kurumuna iade” cezası öngörüldüğü söylene de özellikle bu maddenin (f) fıkrasının geniş yorumlanmaya açık olduğu, hapis hane idaresine oldukça fazla tasarruf hakkı tanıdığı açıktır. Diğer disiplin cezalarının gerekçelerine bakıldığında pek çoğunun (f) fıkrasına sokulabileceği görülecektir.

Odaya kapatma: Çocukların günde 21 saat olmak üzere 5 gün süreyle odaya kapatılması anlamına gelmektedir. Çocuk mahpusların bu cezayı almalarını gerektiren davranışlar, kapalı hapis hane iade cezasında belirtilen davranışlar ile aynıdır.

Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun’da bu ceza yetişkinler için hücre cezası, çocuk mahpuslar için odaya kapatma cezası olarak adlandırılmaktadır. Arada sadece aşağıdaki farklar bulunmaktadır:

- Yetişkinler için hücre cezası 20 güne kadar uygulanabilirken çocuklar için 5 gün ile sınırlandırılmıştır.
- Yetişkinler hücre cezası süresince sadece “resmî ve yetkili merciler ve avukat ile” görüşebilirken çocuklar bunlara ek olarak aileleriyle de görüşebilirler.
- Yetişkinler hücre cezası süresince günde sadece bir saat havalandırma hakkından yararlandırılırken çocuklar günde 3 saat havalandırmaya çıkarılırlar.

Yetişkinler ve çocuklara uygulanan hücre cezasında bu 3 farklılık

dışında bir fark yoktur ve bu cezanın uygulandığı mekânların (hücre veya odaların) nitelikleri arasında da bir fark bulunmamaktadır. “Hücre” yerine “oda” denilerek yalnızca söylemde bir yumuşatma kullanılmıştır.

Çocuklara uygulanan bu disiplin cezalarının tartışılması ve bir an önce ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bir çocuğun bu davranışları sergiliyor olması, sosyal bilimciler tarafından çocukların yaşantısı, gelişimi ve psiko-sosyal ihtiyaçları göz önünde bulundurularak yorumlandığında çocukların ihtiyaçlarına cevap veren daha farklı önerilerin geliştirilebileceğine inanıyoruz. Bu uygulamalar, sosyal bilimler açısından kabul edilemeyeceği gibi, Türkiye’nin imzalamış olduğu Çocuk Hakları Sözleşmesi ve Türkiye’nin ulusal yasası olan Çocuk Koruma Kanunu ilkeleri gereğince de çocukların yüksek yararı açısından kabul edilebilir değildir.

2015 yılında hapisanelerde kaç çocuğa ve kaç kez uyarı, kınama, onarma, harcamalarına sınır koyma, bazı etkinliklerden alıkoyma, teşvik esaslı ayrıcalıkları geri alma, iznin ertelenmesi, kapalı hapisaneye iade, odaya kapatma cezası verildiği sorulmuştur ancak Adalet Bakanlığı bu bilgi edinme başvurusunda sorulan soruları “bilgiler özel bir çalışma, araştırma ve inceleme gerektirdiğinden” cevaplamamıştır.²⁶

26 Adalet Bakanlığı’nın CİSST’in 14.12.2015 tarihinde yaptığı bilgi edinme başvurusuna verdiği cevabından alınmıştır.

5. ÖĞRENİM

Kapalı ceza infaz kurumlarında tutulan çocukların örgün öğrenimden yararlanma hakları yoktur. Bu çocuklar sadece açık öğretim aracılığı ile eğitimlerini sürdürebilmektedirler. Çocukların öğrenim durumları kademelere göre değişkenlik göstermektedir. Hiç okumayazma bilmeyen, ilkokul mezunu, ortaokul mezunu, lise mezunu çocuklar bulunabilmektedir.

İlgili mevzuat gereği öğrenimine devam eden çocuk mahpusların ortalama yükseltme, sorumluluk sınavı gibi sınavların tarihleri konusunda bilgilendirilmeleri çocuğun kapatıldığı hapisane idaresinin sorumluluğundadır. Çocukların teorik sınavları kurum müdürü tarafından “sakıncalı” görülmesi halinde hapisanede yapılmaktadır. Aynı zamanda mesleki ve teknik ortaöğretim öğrencisi çocukların uygulamalı meslek ders sınavları da eğer kurumda yapılabilmesi mümkün olan koşullar oluşturulabilecekse hapisanede yapılmaktadır.

Adalet Bakanlığı’ndan edinilen bilgiye göre, “31 Ağustos 2015 ta-

rihinde 2304 çocuk mahpustan yalnızca 889'u öğrenimine devam edebilmekteydi.”²⁷

“Tutuklanan çocukların büyük bir kısmı, okula devam etmemektedir. Tutuklanmadan önce okula devam edenlerin, uzun tutukluluk sürelerinde okulla ilişkileri kontrolleri dışında kesilebilmekte ve çocuklara sadece açık öğretim imkânı sunulmaktadır. Örgün eğitime devam etmek isteyen tutuklu çocuklar, açık öğretime kaydolmayı reddetmektedir.”²⁸

27 Adalet Bakanlığı'nın CİSST'in 24.08.2015 tarihinde yaptığı bilgi edinme başvurusuna verdiği cevabından alınmıştır.

28 Nilay Kavur, Türkiye Çocuk Adalet Sisteminde Çocuk Tutukluluğu, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2016.

6. ÇOCUKLARIN HAKLARINA ERİŞİMİ

Çocukların hapishaneye girdiklerinde, anlayabilecekleri bir dilde yazılı veya sözlü olarak bilgilendirilmesi gerekmektedir.²⁹ Ancak hâlâ çocukların bilgilendirilmediği hapishaneler bulunmaktadır.

Tahliye olan bir çocuk bilgilendirilmediğini ve yaşadığı sorunları ailesi ile paylaşmama nedenini şu şekilde ifade etmektedir:

"Cezaevine girerken haklarımızı söylemediler. Bir mahkûm gelsin desin ki, ben cezaevine girdiğimde haklarımı söylediler. Biz nereye başvuru yapacağımızı bilmiyorduk. [Sorun yaşadığımda] aileme de söylemiyordum üzülmesinler diye."(1)

Çocukların bilgilendirilmediği bir inceleme raporuna ise şu şekilde yansımıştır: "Tutulanların bazıları kendilerine yazılı bir bilgilendirme yapılmadığını, bazıları ise sözlü bir bilgilendirme de yapılmadığını belirttiler."³⁰

29 Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, 22. Maddesinde mahpusların bilgilendirilmelerini içeren hükümler yer almaktadır.

30 Türk Tabipler Birliği, Aliğa Şakran Çocuk ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumu İnceleme Raporu, 06.03.2015. <http://www.ttb.org.tr/index.php/Haberler/sakran-5423.html> (Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2016)

Çocukların CMK gereğince avukatla temsili zorunludur. Çocuğun özel avukatı olmaması halinde ücretsiz avukat ataması yapılmaktadır. Ancak çocukların beyanına göre, nitelikli hukuki destek sağlanmamakta ve hapisshanede avukatlar tarafından ziyaret edilmemektedirler. Bu durum Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'nin Türkiye Gözlem Raporu'nda da belirtilmiştir. Komite "Avukatların düşük tazminlerinden dolayı ücretsiz yasal yardım programı altındaki çocuklara sağlanan yasal desteğin düşük kalitesi" konusunda endişe duyduğunu belirtmiş ve Türkiye devletinin "Çocukları ilgilendiren vakalarda avukatları teşvik edici tedbirler alması" gerektiğine dair tavsiyelerde bulunmuştur.³¹

Hükümlü veya tutuklu çocuklar hakkında yapılan işlemler veya faaliyetler ilgili mevzuata aykırılıklar içeriyorsa tüm mahpuslar gibi çocuklar da İnfaz Hakimliği'ne başvuru yapılabilir. Ancak İnfaz Hakimliği Kanunu'na göre, "şikâyet yoluna başvurulması, yapılan işlem veya faaliyetin yerine getirilmesini durdurmamaktadır."³² Yani kişi disiplin kurulunun verdiği cezaya itiraz etmiş ve İnfaz Hakimliği'ne başvurmuş olsa dahi, infaz hakimliği başvuruyu görüşene kadar ceza başlamış ve bitmiş olabilir hatta infaz hakimliği bu cezayı yerinde bulmayabilir. Bu durum çocuklar da dahil olmak üzere tüm mahpuslar için hak arama yollarında ciddi bir aksaklık olduğunu ortaya koymaktadır.

31 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi Gözlem Raporu: Türkiye - <http://www.cocukhaklariizleme.org/cocuk-haklari-komitesinin-turkiye-sonuc-gozlemleri-turkce-olarak-yayimlandi> (Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2016)

32 İnfaz Hakimliği Kanunu, Madde 5.

7. ÇOCUK TUTUKEVLERİ

CTE'nin 2014 yılı Faaliyet Raporu'na göre, 2014 yılı sonu itibariyle Ankara, İstanbul, İzmir illerindeki çocuk kapalı ceza infaz kurumlarının toplam kapasitesi 1008'dir.³³ 1008 çocuk mahpustan fazlası ya kapasite fazlası olarak bu 3 hapisanede ya da yetişkinlerin kapatıldığı hapisanelerde koğuşlar açılarak tutulmaktadır. Çocuk hapisanelerinin koşulları, sadece çocukların bulunması ve çocuğa özgü programların geliştirilebilecek olması nedeniyle yetişkin hapisanelerinin çocuk koğuşlarına kıyasla daha iyi bulunmaktadır. Ancak çocuk mahpusların sayısı git gide artmakta olduğundan dolayı çocuk mahpuslar, çocuk koğuşu bulunan ya da çocuk koğuşu açılacak durumda olan yetişkinlerin kapatıldığı hapisanelere sevk edilmektedir.

7.1. Gözlem ve Sınıflandırma

Yasalar gereği mahpuslar koğuşlara yerleştirilmeden önce “kişisel özellikleri, bedensel, akli ve sağlık durumları, suç işlemekten önceki yaşamları, sosyal çevre ve ilişkileri, sanat ve meslek faaliyetleri, ahlâkî

33 http://www.cte.adalet.gov.tr/menudekiler/raporlar/2015_faliyet_raporu/index.html (Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2016)

eğilimleri, suça bakış açıları, hükümlülük süreleri ve suç türleri belirlenerek” sınıflandırılırlar (CGTİHK , madde 23). Bu sınıflandırma çocuk mahpuslar için de geçerlidir. Bazı hapishanelerde ilk kez suç addedilen filler nedeniyle tutuklanmış olan çocuk ile mükerrer yani birden fazla kez suç olduğu iddia edilen bir eylem gerçekleştirmiş ve hapishaneye girmiş çocuklar aynı ünitelerde tutulmamaktadır. Yetişkinlerde olduğu gibi, çocuklarda da adli-siyasi ayrımı yapılmaktadır. Siyasi mahpus çocuklar, ayrı bir koğuşta olmayı kendileri de talep edebilmektedir. Ayrıca cinsel suç işlediği iddiası ile hapishanede bulunan çocuk mahpuslar da ayrı tutulmaktadır ve bunun nedeni, koğuşları ayrı tutulmadığı takdirde şiddete maruz kalmaları riskidir. Bazı araştırmalarda da bu şiddete dikkat çekilmektedir:

“Çocuk ya da yetişkin olsun cinsel suçtan yargılanma ya da hüküm giyme, toplumda olduğu kadar adalet sistemi için de en kötü karşılanan ve en alt statüde suçlardan biridir. Bu durum cinsel suçtan hüküm giyen kişilerin fiziksel, duygusal ve hatta cinsel şiddetle karşılaşmalarında etkili olabilmektedir.”³⁴

Yine yasalara göre gözlem ve sınıflandırma esnasında mahpuslar, eğer hapishaneler tek kişilik odalarda tutulurlar ancak hapishanenin “tek kişilik odası bulunmaması veya kısıtlı sayıda olması durumunda tahsis edilmiş özel bölümlerinde de” “gözlem ve sınıflandırma” yapılabilir (CGTİHK madde 23/d).

Var olan çocuk ceza infaz sistemi değişene, çocuk hapishaneleri kapatılana kadar akran şiddetini ve şiddet içeren başka davranışları birbirlerinden öğrenmelerini önlemek için çocukların sınıflandırılması önem taşımaktadır ve bu sınıflandırılmanın tartışılması yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

34 Doç. Dr. Yüksel Baykara Acar, *İstisnai Öyküler Cinsel Suçtan Hükümlü Çocukların Yaşam Öyküsü*, Ankara, Mayıs 2011, s.164

7.2. Fiziki Yapı

Çocuk hapishanelerinde “koğuş sistemi”nden “oda sistemi”ne geçiş söz konusudur. “Oda sistemi”ne geçmiş çocuk hapishanelerinde koğuşların içerisinde çocuk mahpusların kendilerine ait odaları bulunmakta ve akşam belli bir saatten sonra bu odaların kapıları kapanmakta, çocuklar geceyi odalarında geçirmektedir. Koğuşta ayrıca kırılmayan bir cam bölme içinde o koğuştan sorumlu bir infaz koruma memuru görev yapmakta ve bu memur da gece koğuşta kalmaktadır. Görüşme yapılan bir psikoloğa oda sistemi ile birlikte nelerin değiştiğine dair görüşleri sorulmuştur:

“Oda sisteminden önce çocuk cezaevlerinde kapasite belirsizliği nedeniyle yoğunluk yaşıyordu ve çocuklar aynı odada barındırıldığından dolayı kontrol etmek zordu, odalarda kameralar olmadığından dolayı ve memur sayısının azlığı nedenleriyle beraber takip etmek zorlaşıyordu, çocuklar yetişkinlere özenerek mümessillik (koğuşun lideri olma istediği gibi yönlendirme) yaparak diğerlerine baskı kurabiliyorlardı, baskı gören çocuk problem çözme becerileri iyi değilse tehdit ve baskıya boyun eğip bize bilgi vermekten kaçınıyordu. Ancak oda sistemi bu durumları minimuma indirdi, her çocuk gün içerisinde ortak alanlarda veya faaliyetlerde olup gece kendi odasında güvenle uyuyabiliyor. Hâlâ çocukların ergenlik dönemi ve yetersiz eğitimleri nedeniyle benzer davranışlar sürdürmeye çabalıyorlar ama eskiden olduğuna oranla %90 oranda kontrol edilebiliyor denebilir. Ayrıca her çocuk için bir oda tahsis edildiğinden dolayı kapasite sınırı da belirlenmiş oldu.

Oda sistemi ile BİSİS'i [Bireyselleştirilmiş İyileştirme Sistemi] ayrı düşünmek mümkün değildir. BİSİS ile beraber kuruma gelen çocuklar ilk üç gün içerisinde kurum kabul, revir, eğitim birimi (öğretmen), psiko-sosyal servis (psikolog, sosyal çalışmacı) ve son olarak da grup lideri (İnfaz Koruma Memuru) ile

görüşmeye alınıyor. Çocuk ilk üç gün içerisinde odaya yerleştiriliyor, grup lideri (İnfaz Koruma Memuru) odaya yerleştirildikten sonra ARDEF formunu [Araştırma Değerlendirme Formu] doldurup çocuk hakkında detaylı bilgi edinip çocuğu tanıyor. Bütün birimler ARDEF formlarını doldurduktan sonra BİSİS sistemi çocuk hakkında bir risk ve ihtiyaç analizi yapar (sosyal hukuki, ekonomik, psikolojik) ve kurum müdürüne kadar ilgili birimlerin UYAP ekranlarında riskler ve yapılması gerekenler görünür ve her birim o alanda o ihtiyaçları karşılar. (Örneğin çocuk ilkokul terk ise, eğitim birimi çocuğu okuma yazma kurslarına alır ve açık öğretim kaydı konusunda bilgilendirir veya madde bağımlılığı var ise psiko-sosyal servis bireysel ve grup çalışmalarında madde bağımlılığı üzerine çalışır gibi.)

BİSİS'te her üniteden (koğuş) bir infaz koruma memuru (grup lideri) sorumludur. Sabah çocukları kaldırır, sayımdan sonra çocuklarla birlikte gün içerisinde neler yapılabileceğine dair toplantı yapar. Mahkemesi olan mahkemeye gider, sağlık sorunu olan hastaneye, ziyareti olan ziyarete, kursları olan kurslara gider. Akşam yine aynı şekilde infaz koruma memurlarının çocuklar ile birlikte bir toplantı yapması, çocukların psikolojik durumuna göre tespitler yapması beklenmektedir."

Psikoloğun buraya kadar olan anlatımlarına bakıldığında sistemin sorunsuz işlediği düşünülebilir. Fakat bu anlatımların ardından psikolog sözlerine şöyle devam etmektedir:

Ancak memurların görev tanımlarında psikolojik destek sağlamalarına yönelik bir sorumluluk bulunmamaktadır ve elbette memur yetersizliğinden dolayı BİSİS ile uygulanmak istenen program nitelikli bir şekilde gerçekleşmemektedir." (1. Psikolog)

Psikolog her ne kadar yeterli personel bulunmayışı ve görevleri “güvenlik” olan infaz koruma memurlarından aynı zamanda “psikolojik destek” de beklenmesini sorunun kendisi olarak tanımlasa da daha temel sorunlar söz konusudur. Psikolog, fiziki yapının değişikliği ile hapisanedeki şiddetin %90 oranında kontrol edilebildiğini söylese de hapisanelerde şiddeti ve kötü muameleyi ortadan kaldırmayı amaçlayan bu tür uygulamalar (oda sistemi, BİSİS, ARDEF) nedeniyle çocuklar ağır bir infaz rejimine maruz kalmaktadır. Akşam belli bir saatten sonra tek kişilik odaların kapıları kapatılan çocuklar saatlerini burada geçirmek zorunda kalmaktadır. Görüşme yapılan çocuklar da odalarda kapalı tutulma halinden şikâyetlerini dile getirmiştir. Bu çocuklardan biri “hapisaneyi yönetseydin değiştirmek istediğin üç şey ne olurdu?” diye sorulduğunda ilk söylediği şey odaların kilitlenmesi olmuştur:

“Sabah kapının açılış ve gece kapının kapanış saati. Kapı üstüne kapanınca hapisanede olduğunu hissediyorsun.”(2)

Çocuk hapisanelerinde “her koğuşun açıldığı bir iç bahçe bulunmaktadır. Bu bahçeler yaklaşık 70 metre karedir ve yüksekliği 5-6 metre civarındadır. Bu bahçeler sabah 08.00 gibi açılır ve akşam 17.00’da kapanır.”³⁵

“Her koğuşun içinde bahçe var, akşam 5’te firar olmasın diye kapatıyorlar, onlar kendince haklı ama biz orada mesela voleybol oynuyorduk gelip bir anda kapatıyorlardı. 2 dakika için resmen yalvarıyorduk ya!”

35 Türk Tabipler Birliği, Aliğa Şakran Çocuk ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumu İnceleme Raporu, 06.03.2015. <http://www.ttb.org.tr/index.php/Haberler/sakran-5423.html> (Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2016)

7.3. Gündelik Yaşam ve Faaliyetler

Çocuk hapisanelerinde, kurumda yalnızca çocukların olması nedeniyle düzenlenebilecek tüm etkinliklerden çocuk mahpuslar yararlanabilmektedir. Örneğin kapalı spor salonları, bilgisayar odaları, sinema salonları, masa tenisi odaları gibi hizmetler verilmekte, bunların haricinde halk eğitim merkezleri tarafından kurslar düzenlenmektedir. Ancak çocuk mahpusların sayısının fazla olması, düzenlenen etkinliklere tüm çocukların eşit bir şekilde katılmasını zorlaştırmaktadır.

Hapishanede çocukların katılacakları atölyeler, spor salonuna gidecekleri günler, sıcak su verilme saatleri, kursların günleri vs. hapishane idaresi tarafından belirlenmekte, çocukların tasarruf hakkı bulunmamaktadır.

Çocukların sıcak su kullanma günleri her hapishanede değişmekte ve haftanın sadece belirli günlerinde sıcak su verilmekte, çocukların yıkanacakları gün dahi hapishane idaresi tarafından belirlenmektedir.

Çocukların koğuşlarında mutfak tezgâhları bulunmaktadır. Bu tezgâhlarda yemek yapabilecekleri bir ocak yoktur. Yemekler hazır olarak günde 3 defa hapishane idaresi tarafından dağıtılmaktadır. Çocuklar, mutfak tezgâhlarında tabak, çatal, kaşık, bardak, elektrikli su ısıtıcısı gibi malzemeleri ve kantinden satın aldıkları eşyaları tutabilirler. Hapishanedeki eşyaların çoğunluğu plastik malzemelerden oluşmaktadır.

Bir çocuk, hapishanede zamanlarının nasıl geçtiğini mektubunda şu şekilde ifade etmiştir:

"Sabah 8 sayım veriyoruz, 9 kahvaltı yapıyoruz. Öğle yemeğine kadar kitap okuyorum ve çeşitli aktiviteler yapıyorum arkadaşlarla. Daha sonra günlük 1 saat spora çıkıyoruz haftanın 5 günü (spor sahasına). Cezaevinde neler yapılabilir ki?"

Bir başka çocuk ise hapisanede bir gününün nasıl geçtiğini şu şekilde ifade etmiştir:

"Burada zaman geçmesi için kitap okuyoruz, 6 günde bir kez bilgisayara gidiyoruz, 3 günde bir bağlama kursuna çıkıyoruz (ama koğuşta bağlamamız yok) ve haftanın 6 günü ... veya ... ile spora çıkıyoruz. 2 koğuş birlikte çıkarken diğer koğuş 7 gün boyunca tek çıkıyor."

Bir başka çocuk ise şöyle ifade etmektedir:

Kurum kütüphanesine 15 günde bir çıkarılıyor. Bu ay boyunca da sayım mı ne olacakmış hiç çıkarılmayacağız. Adımıza gelen kargolar sadece cuma günleri açılıyor. Mektuplar pazartesi ve çarşamba günleri gönderiliyor, gelen mektuplar çarşamba ve cuma günleri veriliyor. Hafta 6 gün diğer koğuşlarla bazen tek kapalı ve açık spor salonuna çıkarılıyor."

7.4. Çocuk Tutukevlerinde Kalabalıklaşma ve Yetersiz Personel

*- Kapasitesi 324 olan Maltepe Çocuk ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'*nda "4 Mart 2015 tarihinde 327 çocuk mahpus bulunmaktaydı. Kurumda 324 çocuk mahpus için 1 sosyal çalışmacı, 3 psikolog, 2 öğretmen, 2 sağlık memuru, 11 infaz ve koruma baş memuru, 177 infaz ve koruma memuru görev yapmaktaydı. İnfaz koruma memurları 4 vardiya halinde çalışmakta, her biri 9 kişilik olan 36 koğuş için 21 infaz koruma memuru görev yapmaktaydı."³⁶

³⁶ TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, Maltepe Çocuk ve Gençlik Ceza İnfaz Kurumu İnceleme raporu, 04.03.2015. <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/docs/2015/maltepe.pdf> (Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2016)

14 Mayıs 2015 tarihinde gerçekleştirilen hapishane ziyareti sırasında Maltepe Çocuk ve Gençlik Ceza İnfaz Kurumu'nun kapasitesinin dolması nedeniyle 80'den fazla çocuk mahpusun Maltepe 2 No'lu Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'na sevk edildiği öğrenilmiştir.³⁷ Çocuk mahpusların yetişkin hapishanesine sevk sadece çocuklar değil, personel açısından da sorun yaratmaktadır. Personel de hiçbir bilgi birikimi ve deneyimi olmadan çocuk mahpuslarla ilgilenmek zorunda kalmaktadır.

2008 yılında açılan Maltepe çocuk hapishanesi, kameralarla izlenmektedir ancak kameraların görmediği kör noktaların olduğu da belirtilmektedir. Bu kör noktaların varlığı bilindiği halde 2008 yılından 2016 yılına dek hiçbir düzenlemenin yapılmaması, kör noktalarda şiddetin daha çok yaşandığına dair yapılan tespitlerin varlığına rağmen bu şiddet olaylarının tekrarlanması riskini göze almak anlamına gelmektedir. Adalet Bakanlığı'nın bu riski alması endişe vericidir.

- **Kapasitesi 360 olan İzmir Şakran Çocuk Hapishanesi'**nde 6 Mart 2015 tarihinde toplam 203 kişi çalışmakta, bunların yalnızca 4'ü psiko-sosyal serviste psikolog olarak görev yapmaktaydı ve kurumda o tarihte 219 çocuk mahpus bulunmaktaydı.³⁸

- **Kapasitesi 324 olan Sincan Çocuk Hapishanesi'**nde "28 Eylül 2015 tarihinde 56 hükümlü, 238 tutuklu olmak üzere 294 çocuk

37 CİSST'in 14.05.2015 tarihinde kuruma yaptığı ziyaretin yayınlanmamış raporundan alınmıştır.

38 Türk Tabipler Birliği, Aliğa Şakran Çocuk ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumu İnceleme Raporu, s.3 ve s.13, 06.03.2015. <http://www.ttb.org.tr/index.php/Haberler/sakran-5423.html> (Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2016)

mahpus bulunmaktaydı.”³⁹

Çocuk mahpusların sayılarının yüksek olmasına karşı psiko-sosyal görevlilerinin sayılarının bu kadar az olması, çocuklara bireysel muamele yapılmasını olanaksız hale getirmektedir. Örneğin Maltepe’de 1 sosyal çalışmacıya 327 çocuk, 1 psikoloğa 109 çocuk, 1 öğretmen ve sağlık memuruna 163 çocuk ve gün içinde 1 infaz koruma memuruna 15 çocuk düşmektedir. Özellikle sosyal görevliler açısından personel sayısının yetersiz olduğu aşikârdır. BİSİS, ARDEF gibi yöntem arayışları dikkate alındığında bu personel sayılarıyla bu arayışların gerçekleştirilmesinin mümkün olmadığı söylenebilir.

7.5. Psikologların Görüşleri

Psikologlar, sayılarının az olmasının yanında birçok evrak işinden sorumlu bulunmakta, iş yükleri dolayısıyla zorlanmaktadır.

Çocuk hapisanesinde çalışan iki psikolog ile konuşulmuş, bir günlerinin nasıl geçtiği, günde kaç çocukla görüşme yapabildikleri, kâ-nunda ifade edilen bireysel muamele ve iyileştirme iddialarının ne kadar hayata geçirilebildiğine dair görüşleri sorulmuştur:

“Normalde uygun görülen bir psikolojik görüşme 45-50 dakikadır ancak biz günde yalnızca 8 saat çalışıyoruz. Günün yarısını görüşmelere ayırıyorsam, kalan diğer yarısı sorumluluğumda bulunan evrak işlerine ayırıyorum. Evrak işleri ve kurulların toplanması sebebiyle zorlayarak günde 5-10 görüşme yapabiliyorum ancak bu görüşmelerin bir çok nedenden ötürü niteliği tartışılabilir. 1 yıl öncesine kıyasla şuanda uzman sayısı yeterli denebilir.” (1. Psikolog)

39 Adalet Bakanlığı’nın CİSST’in 11.09.2015 tarihinde yaptığı bilgi edinme başvurusuna verdiği cevabından alınmıştır.

"İyileştirme çok boyutlu bir kavram. Sadece psiko-sosyal servis görevlilerinin veya ceza infaz kurumu çalışmalarının yetersiz kaldığı bir saha. İyileştirmeden bahsedebilmek için ailenin, sivil toplumun, ekonomik sürdürülebilirliği sağlayacak diğer devlet kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının sürece katılmalarını gerektiren bir yapıyı organize etmek gerekiyor. Kişiyi suç işlemeye iten psikolojik, sosyo-ekonomik bütün sebeplerin doğru tespiti ve bunları ortadan kaldırmaya dönük çalışmaların sürekliliğini gerektirir. Kişiyi ceza infaz kurumunda kalorifer ateşçiliği kursu belgesi vermeniz, günümüzde pek de iyileştirmeye dönük ve katkı sağlayıcı olarak değerlendirilemez örneğin. Veya çeşitli elişi kurslarına katılımın kaliteli ve üretime dönük zaman geçirme açısından kişinin psikolojik yapısına katkısı olacaktır elbet. Ancak bu gibi faaliyetler gerçekten kişinin ceza infaz kurumundan çıktıktan sonra suç işlemesine etki eden çevresini değiştirebilmesine, yeni bir iş bulup ekonomik bağımlılığını ortadan kaldırarak hayatına yeni bir başlangıç yapabilmesine olanak sağlamakta mıdır? Bu ve benzeri meslek edindirme kurslarına ceza infaz kurumunda katılan kişilerden kaçının dışarıda bu sayede iş bulabildiğine bakmak daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

Bireysel müdahale kısmına gelecek olursak, bir uzmanın kişiye ayırması gereken kaliteli zaman düşünülecek olursa günde ortalama beş on kişi ile sağlıklı görüşme yapabileceği gayet açıktır. Çünkü uygulanacak değerlendirme formları, bazı teknikler ve yapılacak uygulamalar da olacaktır. Tabii bu noktada diğer birimlerde aksayan işler nedeniyle görüşmeye gelen kişileri bu sayının dışında tutmak gerekir. İnfaz biriminden dosyasıyla ilgili bilgi alamadığı, doktor istediği ilacı yazmadığı ve benzeri sebeplerle gelen kişilerin de oldukça fazla sayıda olduğu unutulmamalıdır. Ancak bunlar dışarıda tutulduğunda bile bir ceza infaz kurumunda bulunan tutuklu

ve hükümlü sayısına göre hizmet veren uzman sayısının oldukça az olduğu görülecektir. Bütün bunlara rağmen gelen her dilekçeyi cevaplamaya çalışırsak, bir kişiye ayırmamız gereken vakit azalacaktır. Bir uzmanın birçok kurulda yer aldığı, idari iş yükünün de olduğu ve hiçbir dilekçeyi geri çevirme veya ben yoğunum o nedenle görüşemedim deme hakkının da bulunmadığı düşünüldüğünde, bireysel müdahale ve iyileştirme bu işin neresinde diye sormadan edemiyorum. Tabii her şeyden önemlisi gereken fiziki şartların sağlanmış olmasıdır. Hâlâ bilgisayar, görüşme odası, grup çalışması odası olmayan kurumlar var. Bunlar için sizin mücadele etmeniz, işimizi yapabilmemiz için bunlar bize lazım demeniz gerekiyor. Bütün çabalarınız sonucunda kurum içinde size verilen eski bir bilgisayar veya görüşe yapmaya uygun standartları taşımayan bir oda verildiğinde ise tabii itiraz etmeniz mümkün değil. Zaten zor bulmuşsunuz. Fakat bu görüşme odası, formları dolduracağınız bilgisayar, grup çalışması yapacağınız oda ne derece amacına uygunluk taşıyor? Bunlar psikolojik müdahalenin olmazsa olmazları. Gelin bakın görüşme odalarına, kimi kurumda sadece bir odadan ibaret iki sandalye, kimisinde pencerelerde çiçekli perdeler, kiminde duvarlar resimlenmiş, ortada süs havuzu. Standart ve amacına uygun düzenlenmiş mekânlar değil. Oysaki psikolojik yardımda 'çerçeve' dediğimiz, sınırları iyi çizilmiş kurallar çerçevesinde müdahale çalışmalarını yürütüyor olmanız gerekir. Bu nedenle işe başladığım ilk günden beri iyileştirme kavramının kâğıt üzerinde kalan süslü bir kelime olduğunu düşünmeye devam etmekteyim. Umarım bir gün gerçek anlamıyla hayata geçirilebilir." (2. Psikolog)

Psikologlardan çocuk mahpuslar dışında bir de infaz ve koruma memurlarına psikolojik destekte bulunmaları beklenmektedir. Psikologlara bunun ne kadar hayata geçirilebildiği sorulmuştur:

"Tüzük'te infaz koruma memurlarına da psikolojik danışmanlık yapmamız yer alıyor ancak sayımız az olduğu için bu uygulamada pek gerçekçi değildir. Dolayısıyla infaz koruma memurlarının bir destek aldıklarını söylemek mümkün değil. Gerçekçi olmamasının yanında onlar bizim çalışma arkadaşlarımız oldukları için gerçek anlamada görüşme yapılamıyor, sadece spesifik bazı sorunlarda bilgilendirme veya yönlendirme yapabiliyoruz." (1. Psikolog)

"Evet, diğer işlerin yanında bir de bu var. İsteyen destek alabiliyor fakat bu desteğin hangi koşullarla ve nasıl verileceği belli değil. İnfaz koruma memurlarından böyle bir destek almak isteyen çok az. Ki sayının fazla olması durumunda uzmanın buna ayırabileceği vakit de yok. Bununla ilgili herhangi bir görüşme kaydı alınmıyor ve sürecin nasıl işletileceği de tanımlanmamış. Siz görüşme yaptığınız bu kişinin psikolojik sorunları nedeniyle bir tasarrufa gidilmesi yönünde görüş de belirtmiyorsunuz. Örneğin kişinin öfke kontrolü problemi var veya bazı mahkûm grupları hakkında önyargıya sahip vs. Bu yönde görüş belirtme durumunuz söz konusu değil. Aslında bu yönde ihtiyaç olduğunu da kestirmek güç değil. İnfaz koruma memurlarının yaptığı işin ağırlığı birçok psikolojik sorunu beraberinde getiriyor. Sadece vardiyalı çalışmanın bile oldukça fazla sayıda soruna sebep olduğu bilinmekte. Tabii yine bu görüşmenin gizlilik koşullarının ve diğer ayrıntılarının, örneğin görüşmenin yapılacağı yer, hangi durumlarda idarenin devreye gireceği veya bilgilendirileceği, memur ailesinin sürece dahil edilmesi gereken durumlar söz konusu olursa görüşmenin nasıl sürdürüleceği net çizgilerle tanımlanmış olmalı. Tabii vaka gizliliği sağlayabiliyorsanız veya kişi, mahkûmlarla görüşme yapmaya çalıştığınız ortamda sizden destek almayı kabul ediyorsa veya idari bölümdeki odanızda ortam olmasa da görüşmeyi kabul ediyorsa yar-

dımcı olmaya çalıştığımız bir elin parmağını geçmeyecek sayıda infaz koruma memuru da var. Ancak bireysel inisiyatiflerle çok zor bunu yapmak ve onca iş yükü arasında. Özetle aslında bu da kâğıt üzerinde kalan, iş tanımı net yapılmamış, göstermelik biçimde yer verilen başka bir konu." (2. Psikolog)

Psikologlar, aynı zamanda çocuklar hakkında alınabilecek tedbirler ve verilebilecek disiplin cezalarının kararlaştırıldığı disiplin kurulunda yer almaktadır. Psikologlara disiplin kurulunda olmalarının çocuklar açısından bir caydırıcılığının olup olmadığı ve avantajlarının/dezavantajlarının neler olduğu sorulmuştur:

"Disiplin ve İdare Gözlem Kurulu'nda yer almamızın hem avantajı hem de dezavantajları bulunmaktadır. Kurula 4 ayrı servisten toplam 7 kişi katılır, diğer birimler ile psikologlar çocukların davranışlarını aynı şekilde yorumlamazlar, dolaşısıyla çocukların ihtiyaçlarına yönelik farklı kararların çıkabilmesi için ön ayak olabiliyoruz. Ancak bir yandan da çocuklar bizim kurullarda yer aldığımızı bildikleri için bize yalan söyleyebilir veya olayları görmemizi istedikleri gibi yansıtabilirler. Çocukların bize yalan söylemesi, onların ihtiyaçları ve psikolojik durumunun tespitini yapabilmemiz önünde bir engel teşkil edebiliyor." (1. Psikolog)

"Disiplin uygulamaları sadece ceza üzerinden tanımlanmaz. Cezanın katkı sağlayabilmesi veya caydırıcı olabilmesi için ödül mekanizmasının çok iyi işletiliyor olması gerekir. Ancak uygulamada görüyoruz ki, bir kurumda belirli dönemler içerisinde hiç ödül verilmediği halde sadece ceza uygulamasına gidilebiliyor. Veya az sayıda ödül, çok sayıda ceza verilmesi de söz konusu oluyor. Bununla ilgili raporlar tutuluyor düzenli olarak ancak hiçbir yaptırıma gidilmeyebiliyor. Bu durum neden böyle diye sorulmayabiliyor. Oysaki bu uygulama-

ları denetleyen şubeler mevcut. Bu durumda tabii ki cezanın istenen etkisini görmek mümkün olmayacaktır.

Disiplin kurulunda yer almamıza olumsuz bakmıyorum. Çünkü bizler o kurulda olmadığımızda ortaya çıkan kararlar çok hafif tabirle psiko-sosyal açıdan hiç de istenir kararlar olmayabiliyor. Tabii bu noktada yine istenen ve gerçekte olan ayrımı yapmak zorundayız. Sadece disiplin kurulunda değil, diğer tüm kurullarda da bulunma amacımız mesleki bilgimizi ortaya koyarak kurulun daha sağlıklı kararlar alabilmesine katkı sağlamak. Ancak bu ne derece yapılabilir, uzman olarak bizler gerektiğinde ne derece itiraz edebiliyor, karşı çıkabiliyor veya bir karara şerh koyabiliyoruz. Bu da yine her kuruma, yani idarecilere göre değişen bir durum. Sizden yardım isteyen, bu konudaki görüşlerinize saygı duyan ve bunları uygulamaya geçiren idareci ve yaptığınız işi tam olarak anlayan, saygı duyan infaz koruma memurlarının bulunduğu kurumlar gerçekten çok az." (2. Psikolog)

Hapsedilmenin, çocukların adalet duygusu üzerindeki etkileri ve genel itibariyle etkilerine dair gözlemleri sorulmuştur:

"Çocukların adalet duygusu aileden başlıyor, ardından polis-ile ilk ilişki kurduğu andan başlayıp hapishaneye kadar olumsuz anlamda pekişiyor ancak hapishane yargı sisteminin bir sonucudur. Çocukların adalet sistemine girdiği ilk andan itibaren korunması gerekiyor." (1. Psikolog)

"Bu uzun uzadıya ele alınması gereken ve yine tarafsız bir bakış açısıyla birçok sivil toplum kuruluşunun ve diğer devlet kurumlarının dahil olması gereken bir sorun.

Çocukların tutukluyken ceza infaz kurumlarında, suç işlediğinin kesinleşmesi sonrası ise ıslah evlerinde [eğitimevleri] kalması bence başta tartışılması gereken asıl mesele. Suçsuz

olan çocuk zaten sistemin en olumsuz etkilerini yaşayarak kurumdan ayrılıyor. Suçlu bulunan ise cezaevini gördükten sonra ne derece 'iyileştirilebilir' bilemiyorum.

Cezaevi jargonuyla söyleyecek olursak 'bu çocuklar melek değil', suç işlemişler ve onun için buradalar evet veya başka bir deyişle 'bunlar bizim bildiğimiz çocuklardan değil'. Ancak ceza infaz kurumu ne işe yarıyor, bu çocuklardan kaç tane tekrar suç işleyip geliyor veya doğru yöntem bu mu?

Gerekli araştırmaların birden fazla defa yapıldığı, yurtdışı uygulamaların karşılaştırmalı olarak incelendiği, alternatiflerin düşünüldüğünü ancak her yönetim ve birim çalışanları değiştiğinde bu çalışmaların yeniden ele alındığını ve sıfırdan çalışılmaya başlandığını biliyorum. Ve nihayetinde bu konuda herhangi bir gelişme de yok.

'Çocuk Cezaevleri Kapatılsın' söyleminin ise doğru anlaşılmadığı ve taraflı görüldüğü kanısındayım. 'Eee yani, kapatılsın da serbest mi kalsınlar, işledikleri suçlar ne olacak' gibi bir akıl yürütmeye sıklıkla karşılaşıyoruz. O nedenle bu söylemin de değişmesi ve önerisini de içeren, toplum tarafından benimsenebilecek yeni bir söylem oluşturulması gerektiğini düşünüyorum. Ve mutlaka aileyle çalışılacak bir sistem ortaya koyulmalı. Çocuk nerede ve ne şekilde tutulursa tutulsun, aileyle görüşmeler yapıp, ailedeki sorunu ortaya koyup çözmek için tüm imkânları seferber etmedikçe çocuğun o veya bu şekilde etiketlenmesinin önüne geçilemez. Tahliye esnasında ulaştığımız ailelerden çocuğunu almaya gelmek istemeyeni mi ararsınız, benim bir çocuğum yok deyip telefonu kapatana mı. Ailesinin tüm fertlerini suç makinesi yapıp, gelir kapısı olarak görenleri mi. Bunlar da bu işin gerçekleri. Şans eseri, istemeden veya hasbalkader denen biçimde cezaevine düşen çocuk yok mudur, vardır ama çok azdır. Aileyle çalışmayı nerede yapacaksınız örneğin. Bunun

için yapılmış kurum dışında görüşme odaları bile yok. Kurum girişinde herkesin gözü önünde varsa şayet koltuklara oturur yaparsınız görüşmenizi. Bu şartlar altında çocuğa içeride, klasik tabirle altın bilezik taksanız ne fayda.

Çocuğu öyle bir yerde, öyle bir sürece tabi tutmalısınız ki gelişimsel, eğitsel tüm eksikleri giderilsin ve aile de bu sürecin içine katılabilsin ve bu eksikler olmadan yollarına devam edebilsinler. Bunun yolunun da cezaevi olmadığını söylemeye bilmem gerek var mı?" (2. Psikolog)

7.6. Çocuk Mahpusların Görüşleri

Hapsedilmenin çocuklar üzerindeki etkisi bir çocuk tarafından mektubunda şu şekilde ifade edilmiştir:

"Bizler çocuk olarak ve çocuk düşüncesiyle cezaevi ister istemez insanın üzerinde bir psikolojik savaş etkisi yaratmaktadır. İnsanın özgürlüğü, hakları kısıtlanıyor, yine insan cezaevinde her şeyden soğuyor ve kendine karşı hiçbir değeri görmüyor. En önemlisi de hiçbir insan 14 ve 25 yaşlarında cezaevinde ömrünü geçmesini istemez, çocuk hele hele hiç istemez. Çünkü cezaevi insanı sıkıntıya, özleme, hasrete, sevgiye, yardıma ve birçok şeye muhtaç kalıyor. Bunların hiçbirini elde etmediğin zaman cezaevi yaşamı bizleri yıpratıyor ve birçok hastalıklara neden oluyor."

Aynı çocuk, başka bir mektupta hapishane koşullarını şu şekilde ifade etmiştir:

"Hapishane koşulları, kişiye göre değişiyor. Her şeyden önce hapishane, bir insan kendisine olan değerini kaybediyor fakat insanın bilinci, inancı, umuda olan bağlılığı sonucu hapishane koşullarını beni yıldırmadığı, irademi mahkum etmediği

gibi bu koşulları güzelleştirebiliyor, kof hale getirebiliyorum. Dediğim gibi fikrinde, insan güçlü olmazsa tamamıyla iradesizleştirebilir ve sadece fiziki olarak yaşarız, yoksa hapishane fikir ve düşünce olmazsa bilinçli olmazsa eğer koşullar, insanın beynini bile tecrit edebiliyor. Hapishane, özgürlüğünü kısıtladığı gibi bir çok konularda maddi, manevi konularda zorluk çekiyor yine imkansızlıklar olabiliyor ama biz daha çok birbirimize yardımcı oluyoruz. Kolektif, komün yaşam ile tahammül ediyor, olmayınca da yapacak bir şey yok, bu da beni yıldırmıyor. İdare ediyoruz." (Anlatım bozuklukları kişiye aittir.)

Tahliye olmuş, görüşme yapılan iki çocuğa hapishaneyi yönetiyor olsaydı değiştirmek isteyebileceği üç şey sorulmuştur:

"İlk olarak, cezaevine girdiğinde bir arama oluyor. Seni çırlıçıplak arıyorlar. O yanlış bir şey bir kere. İkinci olarak sigara! Devlet cezaevine atıyor zaten, seni kısıtlıyor, neden sigara içilmiyor, buna neden karışıyorlar? Üçüncüsü abi, komple gardiyanları değiştirdim. (Neden?) Şiddet, konuşma tarzı." (1)

Görüşme yapılan bu çocuk yabancı uyrukludur:

"Sayım için 7'de uyandırıyorlar, onu değiştirmek isterdim. Türk olmayanlar ve kimsesiz çocukların ceplerinde hiç para yoktu, müdür olsam onlara maaş bağlatırdım." (2)

Bunlar dışında sayımlarla ilgili düşüncesini şu şekilde ifade etmiştir:

"Sayım oluyordu. Ayağı kalk diyorlar. Neden kalkıyoruz ki yani ne gerek var? Kalkmayınca bağırıyorlardı."

Kurumlardan tahliye olan çocuklarla ilgili araştırmada yapılan bir görüşmede ise bir çocuk hapishaneyle ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir:

"...Cezaevindeyken siz bize günlük tutun demiştiniz, defter aldım ve yazmaya başladım. Geriye dönüp baktığımda hep aynı şeylerdi. İçeri değince aklıma çok şey geliyor. Beyninin senden alındığını düşün. Zararlı eşyalarınla birlikte ilk girişte senden beynini alıp yerine bir program koyuyorlar. Ne yiyeceğine, ne zaman ne yapacağına birileri senin adına karar veriyor. Sonra bir gün ben yemekhanede çalışırken beynimi baş memurluktan çaldım. Ben çıktığımda burada öyle biri yatmış desinler diye çabaladım içerdeyken. Birçok kültürden insanlarla yat-tım. Her gün olaylar yaşıyorduk. Değişik kültürden insanlar. Gardiyanlardan birine yedirmemişsin, yedirmediğin için seni müşahedeye atacak. Ya da ...'in yanına atacak seni ezdirecek. ... Müdürler, gardiyanlar benimle iyi değildi, benden korkarlardı, koğuşun dışına çıkınca oralardan tel vb. bir şeyler alacağım diye. Ben onların programladığı beyni değiştirdim, bunun için beni sevmezlerdi. Ben yazıp çiziyordum, abim kitap getiriyordu onları okuyordum. Ama anne kuzularının gün be gün eriyişini görmek ve bir şey yapamamak... Biz ... ile çok iyiydik. Biz farklıydık. Diğer koğuş ağaları para toplarlardı koğuştakilerden, dayak atarlardı, koğuştakilere boncuk yaptırıp, yapanlara bile parayla satarlardı. Tespih çekemezlerdi ağaların karşısında, ayak ayak üstüne atamazlardı. Saçma disiplin sistemleri vardı. Yönetimlerini kabul ettirmek için bunları yaparlardı. Biz bunların hiç birini yapmadık. Bizimki disiplin cezası almamak içindi. İçeriye değerlendirme çabasıandı. Arkamızda 20 kişi vardı, birleşip bize her şey yapabilirlerdi. Ama bizim hepimiz için uğraştığımızın farkındaydılar. Toplantılar yapardık, standardın dışına çıkmaya çalışırdık. Onları yönetebilmek/geliştirebilmek için onların ilgilerini bulup onları o yönlerinden çekmeye çalışıyorduk. Onların başına mutlaka birinin geçmesi gerekiyor, bunu istiyorlar da. Ama bu idare olmamalı asla. Temizlik başkanı mümessillerin sağ koludur.

Ben hep temizlik başkanlığına başka birini seçiyordum. Kendi aramızda cezalar belirliyordu. Çek pas cezası, yüzçük cezası gibi cezalar var. Yüzsükle eline bir defa vurduklarında elini iki hafta kullanamıyorsun. Bizimkiler sportif şeylerdi. İdare bu cezaları destekliyor. Ben ... gibi değilim. İnsan dayak at-tığında içerliyor, zoruna gidiyor. Bizim cezalarda spor ceza-sı, sigara içmeme cezası, asker duruşu cezası... Bunlar vardı. Asker duruşu yapınca kasları olurdu ve çok hoşlarına giderdi. Bu cezalar zorlarına gitmezdi. Sonraları bana bak ben işimi yapmıyorum hadi bana spor cezası ver demeye bile başladılar. Onların dilinden anlıyordum. Pekmez içiriyordum onlara, çünkü yemekler iyi değildi ve iyi beslenemiyorduk. Spor yaptırıp enerjilerini harcatıyordum. Bazılarının beyinlerini baş me-murluktan çalıp veriyordum onlara. Diğer koğuşlarda kendi aralarında para toplayıp, görüşü gelmeye vermede adeti var-dı. Ben bunu düşündüm, kendimi o çocuğun yerine koydum ve bunun o çocuk için hiç uygun olmadığına karar verdim. Sonra görüşü gelmeyenler boncuk yapıp satsın dedim. Bazen ken-dim annemler dışarıda satmışlar deyip onların boncuklarını alırdım. Sonra onlar kendi kazandıkları parayla koğuşun ihtiya-çlarına katılınca çok mutlu olurlardı. (Yaş 19)⁴⁰

7.7. Bir Avukatın Çocuk Mahpuslara ve Ceza İnfaz Sistemine Dair Görüşleri

Birçok çocuğun avukatlığını yapmış olan ve dolayısıyla çocuk hapis-hanelerini sürekli ziyaret eden bir avukatla görüşme yapılmış ve ço-cuk hapishaneleri ile yetişkin hapishanelerindeki çocuk koğuşlarının imkânları arasındaki farklılıklara dair gözlemleri sorulmuştur:

40 Kurumlardan Tahliye Olan Çocuklarla Yaşam Öyküsü Çalışması, Çocuk ve Ergen Danışma Birimi, Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı, 2006.

"Çocuk hapishanelerinde koğuşlardaki eşyalardan özel olarak çocuklar hiçbir zaman bahsetmemişti. Çocukların kaldığı yeri kafamda canlandırabilmek adına sorduğum sorulara, 'Ee abla ne olsun plastik sandalye, televizyon, masa, yatak...' diye cevap vermişlerdi.

Çocukların kaldığı koğuşta gerçekleşen bir olaya bağlı açılan soruşturma dosyasına kamera görüntülerinin sunulması üzerine, çocukların kaldığı yerleri ve günlük hayatlarında nasıl davrandıklarını kısmen görebildim; aslında bir şekilde okullardan, yurtlardan tanıdık bir tarafı var, koğuşların fiziksel görünümü ve çocukların kendilerini konumlandırışı. Bu anlamda peşinen, çok kötü bir yer diyemiyorum çünkü kamusal dediğimiz çoğu binayı dikkate alırsak bilindik, en azından tahmin edilebilir.

Ama yine de insanın canını sıkan, bunalıtan çok çirkin bir yapısal ve havada asılı bir bunalım duygusu vermişti bana görüntüler. Geniş, boş bir beton alan, ortada çirkin koltuk, sandalye, plastikler... Duvara monte edilmiş televizyon kanalını aradığını bir türlü bulamadan sürekli değiştiren bir çocuk... Ve diğer çocuklar gerçek anlamda hiçbir şey yapmadan oturup boşluğa bakan ya da arada birbirine bir iki söz söyleyen çocuklar vardı. Çocukların kitapları olduğunu ve okuyabileceklerini biliyorum. Yine ortada bir tenis masası ama kimse yaklaşıyor. Ötesinde başka hiçbir şey yok.

Görüştüğüm çocuklar, sportif faaliyetlere katılma haklarını bile uzun süren cezaevi yönetimi ile görüşme sonucu edinebilmişlerdi; o da ilk başta haftada bir gündü. Öbür türlü başka hiçbir sosyal ve iyileştirici faaliyetlere katılmıyorlardı. Akıl almaz bir şekilde katılamıyorlardı.

Bir keresinde bir çocuğa niçin bilgisayar kursuna katılmıyordun diye sormuştum. Bilgisayar, internet, teknolojinin zaman

kaybı ve insanı uyuşturan bir tarafı olduğunu söylemişti. Hadi ama yapma haftada bir saatten bir şey olmaz deyince, bilgisayar kursunda hiçbir şey yapmıyoruz paintte Atatürk resmi filan çizdiriyorlar, demişti.

Çocuk cezaevinde on sekizini doldurduğu için yetişkin hapis- hanesine geçen bir çocukla sonradan görüştüğümde, çocuk hapis- hanesinde her şeyin bedava olduğunu, yetişkin hapis- hanesine göre tatil köyü gibi bir yer olduğunu söylemişti. Ama yine de çocuk hapis- hanesinde kendini yönetime ve gardiyan- lara karşı çok güçsüz hissettiğini de eklemişti. Yani yetişkin hapis- hanesinde her şeyin satışa sunuluyor olması tuhafına gitmişti ama yetişkin hapis- hanesinde kurs ve faaliyetle- re katılabildiği için kendini daha iyi hissettiğini anlatmıştı. Çocuk hapis- hanesinde çocuk olmalarından ötürü hiçbir şeyi yönetim ve gardiyanlarla çözemediklerini, anlamlandırma- dıklarını ve dolayısıyla anlatamadıklarını belirtmişti. Çocuk hapis- hanesi girişte duvarda çirkin bir şekilde yapılmış yunus resimleri var ve içeriye doğru ilerledikçe çocukların plastik ve betondan başka temas edebileceği hiçbir şey yok. Blok- ların arasında bir yerde demir parmaklıklardan gördüğümüz birkaç metre- karelik bir toprak alan var, bu alanın çocukların geneli tarafından görüldüğünden şüpheliyim. Üç yıl boyunca birkaç ayda bir yaptığım onlarca ziyaretten sadece bir kere- sinde bir grup çocuğu üzerinde ottan başka hiçbir şey olma- yan toprağı zorla çapalarken görmüştüm. Görevli, çocukların bununla ödüllendirildiğini söylemişti. Yine de çocuğun top- rağı temas edebilmesi sevindiriciydi.

Sorunun tamamına belki yanlış cevap vermiş olabilirim ama çocuk hapis- hanesini bu gördüğüm fiziksel dünyadan ayrı dü- şünemiyorum ve aslında bu çirkin fizikselliğin ötesinde içeri- sinde iyi hiçbir şeyin olmadığını düşünüyorum. İnsanın ruh- sal, kültürel, bilişsel dünyasını geliştirecek herhangi bir akıl

ya da duygunun içerde barınmadığını görüyorum ve zaten bana bu tür şeylerin varlığı anlatılmadı.

Hele bir de çocukların disiplin cezasının infaz edildiği müşahede/disiplin odalarını anlatımlarını bilsen, 'abla yerde bir karyola var, yatak vermediler, pencere kırık ve kapanmıyor, kaloriferler yanmıyor, çok soğuktu.' Çocuklar anlatırken, ya bu çocuklar kürek mahkûmu mu diye düşünmekten alamıyor insan kendini."

Görüşme yapılan avukata çocukların en çok hangi sorunlardan bahsettiği sorulmuştur:

"Gerçekleşmiş bir kötü muamele, fiziksel şiddet, küfür, hakaret varsa öncelikle bunu anlatıyorlar. Bunun her zaman olduğunu belirtemem ama yine de bugüne kadar çok fazla fiziksel şiddet ve sıklıkla küfür, hakaret öyküsü dinlediğimi belirtmeliyim.

Haksız şekilde disiplin cezası aldığını ve müşahedeye konulduğunu anlatan çocuklarla karşılaşmak da çok olası.

Çocukların en çok yakındığı, cezaevi yönetimiyle iletişim kuramamak, yönetime/gardiyanlara derdini anlatamamak, anlatsalar bile bunlara çözüm bulunamaması, ortada süregiden varlığı müphem bir baskı atmosferi.

Devam eden yargılamalara bağlı olarak mahkeme ifadesine ve yine hastaneye götürülen çocukların çoğu durumda kolluk personeli/jandarmadan kaynaklı kötü hal ve tutumlar, yeri geldiğinde küfür, hakaretlere maruziyetten yakındığını söyleyebilirim.

Çocukların dünyasında anlaşılmayan büyük bir yük de yargılamalar. Ceza sistemine nasıl girdiklerini ve nasıl çıkacaklarını bir türlü anlamıyorlar ve buna çözüm bulamadıklarından en çok söz ettikleri sorunlardan biri bu. Davalar hakkında ailelerin yapabildiği ve yapabileceği bir şey olmadığı gibi özel

avukatları veya CMK avukatlarının bu davalara katkısı cevabı bilinmeyen bir soru. Yine çocukların sürekli hakim önüne götürülmesi ya da SEGBİS (Ses ve Görüntü Bilişim Sistemi) ile mahkemelere katılımının sağlanması ne amaca hizmet ettiği anlaşılmayan ve hiç çözilemeyen bir sorun. Çocuklar bu sorunlardan bahsettiğinde, avukat olarak benim de bir çözüm bulamamam olayı girdaba sokuyor. Çünkü çocuk diyor ki, bütün bunlar nasıl böyle oldu anlamıyorum, ben sorunları bir avukata anlattım ve yine bir çözüm yok. Yani hiçbir şeyin anlamı ya da etkisi yok."

Birçok mahpus çocuğun yaşadığı sorunları ailelerine üzülmemeleri için bahsedemedikleri bilinmektedir. Görüşme yapılan avukata da çocukların ailelerine bahsedemeyip, kendilerine bahsettikleri sorunları olup olmadığı ve varsa bunun nedeni sorulmuştur:

"Gördükleri hakaret, küfür ve fiziksel şiddet hikâyelerini ailelerine anlatmıyorlar. Genel olarak, hapishanede kötü muamelenin varlığı kanıksanmış bir durum ve çocuk burada bir ölçü kullanıyor (bence); evet bu çok yaygın bir şey ve ben bundan ağır şekilde zarar görmediğim müddetçe anlatarak ailemi üzüp tedirgin etmemeliyim.

Ama avukat olarak, en hafifinden en ağırına bütün başına gelenleri anlatma hatta arkadaşım çekinir anlatamaz onun yerine ben anlatayım gibi tutumları var bana karşı. Anlatılan her şeyin şikâyet ya da bir başvuruya konu olması gibi dertleri yok, kimi zaman sadece anlatarak derdini paylaşmış olabiliyorlar.

Kanaatime göre, çocukların aileleri ile paylaşmadıkları pek çok şey var hapishane yaşamlarına dair.

Çocukların ailelerine anlattıklarını daha hiç görmediğim; çıplak arama uygulaması. Kimi durumda, çıplak aramanın

kendine karşı olduğunu kabul etmek yerine, bir arkadaşımın başına geldi dolaylaması ile anlatmaları dahi söz konusu."

Görüşme yapılan avukata, ailelerin, çocuklarının hapisanede bulunmasından kaynaklı endişeleri ve adalet sistemine dair güvenleri sorulmuştur:

"Bu soruya bilerek cevap veremeyeceğim. Çünkü görüştüğüm çocukların aileleri çoğunlukla başka şehirlerde yaşıyorlar ve kendileriyle pek temas kuramıyorum. Birkaç defasında yüz yüze görüştüğüm veya telefonla irtibat kurduğum aileler de tahmin edilebilir endişeler taşıyorlar; fiziksel şiddet, cinsel şiddet vs.

Ve aile bu endişelerin gerçekleşmesi durumunda bir çare bulamayacağını hissettirip, çocuklara bir şey olursa biz bir şey yapamayız, siz yapın duygusunu taşıyor insana.

Ailelerin adalet sistemine güvenleri olmadığını ve adalet sistemini teorik bilgi olarak çözümleyebilecek bir durumda olmadıklarını düşünüyorum. Öte taraftan, adalet sistemini yaşıma dair bir bilgi ile tanıdıkları kesin; bu çocuklar ve aileleri toplumun alt kesimlerinden yoksul insanlar ve adalet sistemi hakkında söze ihtiyaçları olmadığını düşünüyorum.

Hapishaneye kimlerin kapatıldığını anlamak için kimi durumlarda mahpusları görmeye bile gerek yok, görüş günlerinde mahpusları ziyaret eden ailelere bakmak yeterince fikir veriyor. Kampüs içerisinde hapishaneden hapishaneye kocaman, eski bir otobüsle kısa mesafede seyahat eden bir otobüs dolu su yoksul, Kürt, Roman, yaşlı, kadın, çoluk çocuk.."

8. YETİŞKİNLERİN KAPATILDIĞI HAPİSHANELERİN ÇOCUK KOĞUŞLARI

3 çocuk hapishanesi dışında birçok hapishanede çocukların olduğu bilinmekte ancak bilgi edinme başvurusu⁴¹ yapılarak hangi hapishanelerde çocukların tutulduğu sorulduğu halde bu bilgi “özel bir çalışma, araştırma ve inceleme gerektirdiği” gerekçesi ile Adalet Bakanlığı tarafından paylaşılmamaktadır. Hangi hapishanelerde çocuk mahpusların tutulduğu bilgisinin paylaşılmaması, çocuk mahpusların bulunduğu hapishanelerin izlenmesini zorlaştırmaktadır.

Çocuk hapishanelerinde veya Çocuk Eğitimevlerinde değil de yetişkinlerin kapatıldığı hapishanelerde tutulan çocukların durumu başlı başına bir sorun arz etmektedir. Bu kurum personelinin çocuklara yaklaşım konusunda hiçbir deneyim ve tecrübesi olamayacağı gibi, çocukların hapishanelerde düzenlenen aktivitelere katılı-

41 CİSST, 30.11.2015 tarihinde Adalet Bakanlığı’na yukarıda ifade edilen çocuk hapishaneleri dışında hangi hapishanelerde çocukların tutulduğunu bilgi edinme başvurusu yaparak sormuş, 11.12.2015 tarihinde bu bilginin özel bir araştırma, inceleme gerektirdiği cevabını almıştır.

mı, sosyal ve kültürel yaşama adapte olabilmeleri de imkânsız hale gelebilmektedir.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesine göre “Özgürlüğünden yoksun bırakılan her çocuk yetişkinlerden ayrılacaktır. Özgürlüğünden yoksun bırakılan bir çocuk yetişkinlere ayrılmış bir hapisane veya başka bir tesise konulamaz. Çocukların yetişkin hapisanelerine veya hücrelerine konmasının güvenlik ve refahlarını tehlikeye attığını, gelecekte suç işlememe ve toplumla bütünleşme olasılıklarını azalttığını gösteren çok sayıda kanıt vardır. Çocuk Hakları Sözleşmesi madde 37(c)’de ‘çocuğun yüksek yararı aksini gerektirmedikçe’ ifadesiyle, belirtilen çocukların yetişkinlerden ayrılmasını, istisnalara dar bir yoruma tabi tutulmalıdır. Çocuğun yüksek yararı taraf devletlerin işine geldiği gibi yorumlanamaz. Taraf devletler, özgürlüğünden yoksun bırakılan çocukları, çocuklarla ilgili görevli ve personelin bulunduğu, politika ve uygulamaları farklı ayrı tesislere yerleştirmelidir.”⁴²

BM’nin bu tespiti, çocukların, yetişkinlerin kapatıldığı hapisanelerden Türkiye’de sayısı sadece 3 olan çocuk hapisanelerine sevk edilmeleri gerektiği şeklinde okunursa yeni hak ihlallerine yol açabilecektir. Zira çocuklar ailelerinin yaşadığı ilde yer alan hapisanelerden alınıp Türkiye’nin bir başka ucundaki çocuk hapisanesine sevk edilebilecektir. Bu durumda çocuklar aileleri ve sosyal çevrelerinden uzaklaştırılmış olacak ve iletişimleri azalacaktır. Havana Kuralları’nın çocukların açık tutma mekânlarında tutulmasına yönelik geliştirdiği maddesi de hatırlanacak olursa, BM’nin bu tespitinin Türkiye’de yeni alternatifler için yeni tartışmalar başlatması gerektiği açıktır.

42 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi’nin Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’ye İlişkin Genel Yorumları 2006-2008, s.10-16, 85. Paragraf, Uluslararası Çocuk Merkezi, Mayıs 2008.

<http://www.cocukhaklariizleme.org/wp-content/uploads/BM-CHK-Genel-Yorumlar-2006-2008.pdf> (Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2016)

Yetişkinlerin bulunduğu hapisanelerdeki çocuklar yetişkinlerle karşılaşmakta, hatta kısa da olsa iletişime geçmektedir. Çocuk koğuşu bulunan bir yetişkin hapisanesinde kalan ve 27 gün hücrede kaldığını ifade eden bir çocuk mahpusa yetişkin hapisanelerinin koşulları, yetişkinlerle karşılaşp karşılaşmadığı sorulmuş ve cevabını mektubunda şu şekilde ifade etmiştir:

"Ortak alanları hiç kullanmadım. Bırak ortak alanları doğru düzgün havalandırma bile görmedim. Gerçekten de 27 gün boyunca gökyüzünü görmedim.

Birkaç defa maltaya yani hapisane koridoruna çıktım. Elbette yetişkinlerle karşılaşıyordum. Zaten (benim dışımda) 18 yaş altı görmüyordum. Benim kaldığım hücrelerin aynı zamanda yetişkinlerin kaldığı hücreler olduğunu bilmenizi isterim. Yani yan taraflarda yetişkinler de kalıyordu."

Çocukların yetişkinlerle karşılaştıkları bir inceleme raporunda da ifade edilmektedir:

"Çocuklar, aynı koridoru kullanmaları nedeniyle yetişkin mahpuslarla karşılaşmakta ve kısa süreli de olsa iletişime geçebilmektedirler."⁴³

Yetişkinlerin kapatıldığı hapisaneler de yüksek kapasiteli olduğu için, yetişkin mahpuslara olduğu gibi, az sayıda bulunan çocuklara da bireysel muamele yapılması olanaksızdır.

Örneğin:

"732 kapasiteli Hatay E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda 18.12.2014 tarihinde 18'i çocuk, 950 mahpus bulunmakta, 3 psiko-sosyal servis elemanı, 3 öğretmen, 1 aile hekimi, 1 dış

43 Türkiye İnsan Hakları Kurumu, Muğla E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu İnceleme Raporu, s.18, 03.04.2015.

doktoru, 2 sağlık memuru görev yapmaktadır.”⁴⁴

“Antalya L Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda 29.07.2013 tarihinde 38'i çocuk, 1340 mahpus bulunmaktaydı. Kurumda 3 psikolog, 2 sosyal hizmet uzmanı, 3 eğitimci, 2 kadrolu tabip ve haftada 4 gün gelen bir vaiz bulunmaktaydı.”⁴⁵

“Muğla E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda 04.03.2015 tarihinde 400 mahpus kapasitesi bulunan kurumun kapasitesi 728'e yükseltilmiş olmasına rağmen 7'si çocuk, 914 mahpus bulunmaktaydı. 914 mahpusun bulunduğu kurumda 2 psikolog, 1 sosyal çalışmacı, 2 öğretmen, 5 sağlık memuru, 162 infaz ve koruma memuru, 13 infaz koruma baş memuru görev yapmaktaydı.”⁴⁶

Sayıları binleri bulan ve hatta aşan yetişkin mahpuslarla ilgilenmek zorunda kalan psikolog, sosyal çalışmacı ve doktorun 10, 20, 30 çocuğa gereken zamanı ayıramayacağı tahmin edilebilir bir durumdur.

31 Temmuz 2015 tarihi itibarıyla hapisanelerde 626 psikolog, 266 sosyal çalışmacı, 702 öğretmen, 37.961 infaz koruma memuru, 479 sağlık memuru, 11 tabip görev yapmaktadır.

Bu veriler göstermektedir ki çocukların da kapatıldığı yetişkin hapisanelerinde, yetişkinler için olduğu gibi, çocuk mahpuslar için de bireysel muamele yapılması olanaksızdır.

44 TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, Hatay E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu İnceleme Raporu, 18.12.2014. <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/in-sanhaklari/docs/2015/hatay.pdf> (Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2016)

45 Türkiye İnsan Hakları Kurumu, Antalya L Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu İnceleme Raporu, 29.07.2013

46 Türkiye İnsan Hakları Kurumu, Muğla E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu İnceleme Raporu 04.03.2015

Yetişkinlerin kapatıldığı hapisanelerde, mahpus mevcudunun çoğunluğunu yetişkinler oluşturduğu için düzenlenen etkinliklerden çocuklar minimum seviyede yararlanmaktadır. Bu yüzden çocuk hapisanelerinin koşullarının, çocukların etkinliklere katılımı açısından bakıldığında daha iyi olduğunu söylemek mümkündür.

8.1. İnfaz Koruma Memurlarının Sorunları

Yetişkin hapisanelerindeki infaz koruma memurlarının çocuklarla çalışma deneyimi neredeyse hiç bulunmamakta, ancak çocuklarla en fazla infaz koruma memurları iletişim kurmaktadır. Çocuklara yaklaşım konusunda hiçbir bilgisi ve deneyimi bulunmayan (bir hapisane müdürünün anlatımıyla “hiçbir hafızası olmayan”) infaz koruma memurlarının sorumlulukları ve çocuklarla kuracakları iletişimlerde yanlış teknikleri uygulama ihtimalleri artmaktadır. Bu durum infaz koruma memurlarını da zor durumda bırakmaktadır. Çocuk mahpuslara dair bilgisi ve deneyimi olmayan personel için çocuklarla iletişim kurmak, hele ki sürekli olarak iletişim halinde bulunan infaz koruma memurları için çocukları anlayabilmek ve çocuklara pedagojik bir yaklaşım sergilemek oldukça zordur.

Yetişkin hapisanelerinde görevli personelin çocuklar ile ilgili herhangi bir deneyimi olmadığı inceleme raporlarına da yansımıştır:

Muğla E Tipi Hapishanesinde, “Görüşülen infaz koruma memurları çocukların özgürlüğünden yoksun bırakılmasına ilişkin ilke ve standartlar hakkında herhangi bir eğitim almadıklarını belirtmişlerdir.”⁴⁷

Bu tespit çocukların kapatıldığı yetişkin hapisanelerinin hepsi için geçerli olmasa da sorun sadece alınan eğitimler değil, aynı zamanda bu personelin çocuk hapisanelerinde çalışmanın getirdiği deneyim-

47 Türkiye İnsan Hakları Kurumu, Muğla E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu İnceleme Raporu, 03.04.2015.

den uzak olmasıdır. İnceleme raporuna yansıyan aşağıdaki durum da bunun bir göstergesi olarak okunabilir:

"Şiddet olaylarının tespiti amacıyla ayrıca, sabah ve akşam sayımlarında çocuklardan (T-Shirt ve gömleklerin çeneye doğru kaldırılması ve pantolonların dize kadar sıyrılması talimatı verilmek suretiyle) kıyafetlerinin sıyırılmalarının istendiği ve böylece vücutlarının kontrol edildiği aktarılmıştır."

İnceleme raporunda da ifade edildiği gibi böyle bir kontrol mekanizması çocukların mahremiyeti açısından çok tartışmalıdır ve hiçbir şekilde kabul edilebilir değildir. Aynı zamanda şiddetin farklı biçimleri açısından da, şiddetin tespit edilmesinin mümkün olamayacağı bir yöntemdir.

Personelin bilgi ve deneyimden uzak olmasının yanı sıra sayısının yetersizliği de bir başka önemli sorundur. İnfaz koruma memurları bu sorunu şu şekilde ifade etmektedir:

"Personel sayısı yetersiz. Yetişkinlere de bakıyorlar çocuklara da bakıyorlar. On beş dakikada bir çocuğa, on beş dakika da yetişkine bakayım desen yarım saat geçiyor. Yarım saatte her şey hallolur. 12'den sonra koğuşa girmiş olsan uyuyan çocuklar. (41,1)"⁴⁸

"Personel yetersizliği var vardiyalarda. Gündüz sıkıntı yok. Ama gece bir başmemur kaldığı günler oluyor. Bir yerde olay oluyorsa o olay bitmeden öteki tarafa gelemmez.(51,3)"⁴⁹

48 Türkiye'de Çocuk Adalet Sistemi'nin Yönetimi, Çocuk Adalet Sistemi Odağında Kanunla İhtilaf Halindeki Çocukların Durumu Araştırma Raporu, Ankara 2012, s.43 http://shsempozyum2014.baskent.edu.tr/files/turkiyede_cocuk_adalet_sisteminin_y%C3%B6netimi.pdf (Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2016)

49 Türkiye'de Çocuk Adalet Sistemi'nin Yönetimi, Çocuk Adalet Sistemi Odağında Kanunla İhtilaf Halindeki Çocukların Durumu Araştırma Raporu, Ankara 2012, s.43

Personel yetersizliğinden kaynaklanan sorunlar yapılan inceleme raporlarında da tespit edilmiştir:

*"Personel eksikliği nedeniyle 12 saatlik vardiyaların 7-8 görevliyle yerine getirildiğini, ana koridorlara bakan sağlıklı-sollu dizilen bloklarda vardiya sırasında sadece bir personelin çalıştığı, bir personelin 8-10 odaya baktığı, herhangi bir odada kavga veya benzeri bir sorun yaşanması halinde diğer personelinde aynı bloğa intikal ettiği ve bu durumda cezaevinin geriye kalan bölümlerinde personel kalmadığı belirtilmiştir. Arızı gelişen bu tür vakaların sıklıkla tekrar ettiği ve çıkan olayların yatıştırılmasının birkaç saat sürebildiği bu nedenle mahpusların kapıya vurarak yaptıkları çağrılara zamanında cevap verilemediği ifade edilmiştir."*⁵⁰

Hapishane içinde çocuk mahpuslar kadar, hapishanede çalışan insanların olduğu da unutulmamalıdır. Yapılacak "iyileştirme" çalışmalarının bir ayağını da onlara yönelik "iyileştirmeler" oluşturmadığı sürece bu çalışmalar aksak kalacaktır.

8.2. Psikologlar

Hapishanelerde çok az sayıda psikolog görev yapmaktadır ve bu nedenle ağır iş yükleri bulunmaktadır. Ayrıca yetişkin hapishanelerinde, çocuklarla çalışabilmesi için planlanan bir uzman istihdamı bulunmamaktadır ve çocuklarla çalışma deneyimi olmayan psikologlar da görev yapabilmektedir. Bu durum tabloyu daha da kötümser hale getirmektedir.

Yetişkin hapishanelerinde çalışan psikologlar ile görüşmelerin de yapıldığı bir araştırmada şu bulgular edinilmiştir:

⁵⁰ Türkiye İnsan Hakları Kurumu, Muğla E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu İnceleme Raporu, 03.04.2015

"Ceza infaz kurumlarında kalan çocuk sayısının az ya da çok oluşu ayrımcılığa neden olabileceği ifade edilmiştir. Bu konuda iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. Yetişkinlerin de bulunduğu kuruluşlarda, bir katılımcı az sayıda çocuk olması nedeniyle çocukların ihmal edildiğini diğeri ise az sayıda çocuğun bulunmasının kendileri için daha iyi çalışabilmek adına avantaj sağladığını belirtmiştir. Grupta çocukların sayısının, çalışmanın niteliğini etkilemediği yönünde bir tartışma ağırlık kazanırken, kurumun fiziksel yapısının yeterliliğine ve idarenin inisiyatifine dikkat çekilmiştir."⁵¹

Yukarıdaki alıntıda her ne kadar çocukların sayısının çalışmayı etkilemediği belirtilse de Türkiye İnsan Hakları Kurumu'nun bir hapishane inceleme raporunda "çocuklar ile genellikle grup çalışmalarının yapıldığı, bireysel görüşmelerin 'gerektiğinde' gerçekleştiği" tespiti yer almaktadır.⁵²

Raporda yer alan bir başka tespit de psiko-sosyal görevlilerinin çocuğa yaklaşım, çocuklar ile ilgili haklar, ilkeler ve standartlar konusunda bilgi sahibi olmalarının önemini de ortaya koymaktadır. Personelin bu bilgiye sahip olmaması "kurum çalışanlarının çocuklar arasında yaşanan şiddeti "eşek şakası" olarak değerlendirmelerine sebep olmaktadır."⁵³

Burada belirtilen eksiklikler ve sorunlar bütün çocuk hapishaneleri ve oraların tüm personeli için genellenmemelidir. Ancak bu tespitler

51 Türkiye'de Çocuk Adalet Sistemi'nin Yönetimi, Çocuk Adalet Sistemi Odağında Kanunla İhtilaf Halindeki Çocukların Durumu Araştırma Raporu, Ankara 2012, s.54

52 Türkiye İnsan Hakları Kurumu, Muğla E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu İnceleme Raporu, s.19, 03.04.2015.

53 Türkiye İnsan Hakları Kurumu, Muğla E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu İnceleme Raporu, s.20, 03.04.2015.

güncel ve yapısal sorunların bazılarının nerelerde düğümlendiğini ve politika yapıcılarla idarecilerin nerelere müdahale etmesi gerektiğini göstermektedir.

8.3. Avukatların Görüşleri

Görüşme yapılan avukat Diyarbakır'da yetişkinlerin kapatıldığı iki hapishanede çocuk koğuşları olduğunu ifade etmektedir ve her iki hapishaneye dair gözlemlerini ayrı ayrı paylaşmıştır:

"... Tipi Cezaevinde; koğuşlar arasında iyi iletişimlerin olduğunu, parasızlığın ya da bireysel ihtiyaçların ortak toplanan paralardan karşılandığını, E Tipi Cezaevindeki çocuk tutsaklara göre daha mutlu olduklarını gözlemliyorum. Cezaevi koşulları ise; yeteri kadar ısınamadıklarını, istedikleri kitapları okuma noktasında sıkıntı yaşadıklarını, bilgisayar vb. iletişim araçlarına erişmek istediklerini ancak, cezaevi idaresince engellendiğini duymaktayız. Beslenme konusunda günde 2 öğün yemek verdiklerini, saat:12:00 öğlen yemeği, saat:16:00 akşam yemeği verildiğini, sabah kahvaltının ise akşam yemeği dağıtılırken verildiğini, bu öğünü akşam acıktıkları için yediklerinden, sabaha kalmadığını dolayısıyla öğlen yemeğine kadar aç kaldıklarını ifade etmektedirler. Hastalandıklarında revire götürülmediklerini yada çok geç götürüldüklerini paylaşıyorlar.

... Tipi Cezaevi görüşmelerinde ise; çocukların yetişkinlerle bulunmasının çocukları yeniden suça itilmeleri konusunda etkilediğini düşünmekteyim. Mesela; bir görüşmemde, uyuşturucu ticaretiyle yargılanan bir çocukla yaptığım görüşmemde, 'abinin biri dedi ki mahkemede şöyle de dedi; saliverirler hiçbir şey çıkmaz bu davadan'. Yani çocuğa yalan söylemeyi, suçtan sıyrılma yöntemlerini, hatta ve hatta cezasızlığı anlatarak, yeniden suça bulaşmalarını sağladı-

ğına inanıyorum. E Tipi cezaevinde çocukların koşuallarının çok kalabalık olduğunu, 12 kişilik koşuallarda 24-25 kişinin bazen kaldığını, avukat görüşmesi dahi yaparken bizlerin üşüdüğü görüldüğünden, onların sürekli kaldığını düşündüğümde kahroluyorum. İki battaniye istedikleri ve buna rağmen ısınamadıkları, yeteri kadar beslenemedikleri, çoğu kez aç kaldıkları, okula gidemediği için çok üzüldükleri, aileleriyle görüşmelerinin kısıtlı olmasından etkilendikleri, hukuka güvenmedikleri, avukatlarına erişemedikleri, 'zaten devletin gönderdiği avukatlar, mahkemede de bir şey yapmadı, bir kez dahi beni görmeye gelmedi' gibi haklı oldukları birçok eleştiriyi paylaşıyorlar.

Her iki cezaevine dair ortak bir görüşüm de şu: Çocuklar çok yalnızlar, revire gitmek istediklerinde günler sonra gönderildiklerini, hastaneye gitme taleplerinin çoğu kez reddedildiğini paylaşılmaktadırlar. Çocuk Adalet Sistemi içinde, çocuğun suça itilmesi hallerinin göz ardı edilerek, cezaevine tutsak ederek çocuğun topluma kazandırma amacına ulaşmadığını, çocukların daha fazla örselenme, toplum dışına itilme, yeniden suça bulaşmasına etken olduğunu [görmek gerek]. Bir kez dahi cezaevine girdikten sonra bir daha bu devletin memuru olamayacaklarını biliyorlar ve bu onları artık suça itilme noktasından koparmıyor. Çocuğun en büyük ihtiyacı olan aile sevgisi, birlikteliğinden alıkoymulduğı için inanılmaz mutsuz, ümitsiz vb. ruh hallerini yansıtıyorlar."

Bu gözlemler, çocukların tutulduğı tüm yetişkinlerin hapishanelerini kapsamıyor olsa dahi, görüşme yapılan avukatın gözlemlerinin olumsuz olması endişe yaratmaktadır. Vurgulanması gereken gözlemlerden biri ise, çocukların iletişimleri minimum seviyede bulunsa dahi yetişkinlerle karşılaştıklarında ne şekilde etkilendiklerine dair ipuçları vermektedir. Ayrıca görüşme yapılan avukatın gözlemlerine göre çocukların sağlığa erişim haklarının sınırlılığı ya da sosyal

imkânlardan minimum seviyede yararlanması buranın bir yetişkin hapisanesi olmasıyla doğrudan ilgilidir. Bu da çocuk mahpusların yetişkin hapisanelerinin çocuk koğuşlarında tutulmasının olumsuzluklarına bir kez daha işaret etmektedir.

8.4. Kız Çocukları

CTE'nin sitesinde yayınladığı 1 Nisan 2016 tarihli verilerine göre 12-17 yaş aralığında 75 kız çocuğu hapisanelerde tutulmaktadır.

Tutuklu kız çocukları, çocuk hapisanelerinde değil, kadın hapisanelerinde ya da herhangi bir yetişkin hapisanesinin ayrı bölümlerinde tutulmaktadır. Kız çocuklarının ihtiyaçlarına özgü bir kurum bulunmamaktadır. Kız çocuğu mahpusların durumları ve bu ihtiyaçlar “Hapiste Kadın Olmak” kitabında detaylı bir şekilde aktarılmıştır.⁵⁴

CİSST'in, kadın hapisaneleri dışında hangi hapisanelerde kız çocuklarının olduğuna dair 6 Kasım 2015 tarihinde Adalet Bakanlığı'na yaptığı bilgi edinme başvurusundaki soruları 20 Kasım 2015 tarihinde “bilgiler özel bir çalışma, araştırma ve inceleme gerektirdiği” iddiası ile cevaplanmamıştır.

Kız çocukları, yetişkinlerin olduğu hapisanelerde bulunmaları nedeniyle çok daha dezavantajlı ve istismara açık bulunmaktadır. Hangi hapisanelerde kız çocuklarının olduğunun bilinmemesi ve sayıca az olmaları, kurumda düzenlenen etkinliklere katılım seviyelerinin minimum düzeyde olmasına yol açabilmektedir.

Sivil toplum örgütlerinin, akademisyenlerin, bağımsız araştırmacıların ve üniversite öğrencilerinin hapisanede bulunan kız çocuklarının sorunları ile ilgili araştırmalar yapabilmesi, etkinlikler düzenleyebilmesi için Adalet Bakanlığı'nın ön açıcı olması gerekmektedir.

54 Ezgi Duman, *Türkiye'de Kadın Mahpus Olmak*, TCPS Kitaplığı, Haziran 2016.

9. ÇOCUK EĞİTİMEVLERİ

Çocuk Eğitimevleri, 12-18 yaş aralığındaki hükümlü çocukların kapatıldığı kurumlardır. Bu kurumların eski adı “İslahevi”dir.

Eğitimevleri bir hapisane olmalarına karşın tutuklu çocukların kapatıldığı Kapalı Ceza İnfaz Kurumları’ndan ve diğer hapisanelerden farklılıklar içermektedir. Eğitimevlerinin kapısında bir güvenlik önlemi bulunmaz, güvenlik kurumun içinde sağlanmaktadır. Çocukların bu kurumlarda özgün öğrenimden yararlanma, mesleki eğitim kurslarına katılma veya işe girip çalışabilme, 4 ayda bir ailelerini ziyaret etme hakları bulunmaktadır.

18 yaşını doldurmuş çocuklar yetişkinlerin tutulduğu kapalı ceza infaz kurumlarına gönderilmelerine rağmen öğrenimlerine devam edenler 21 yaşını dolduruncaya kadar kurumda kalabilirler.

Türkiye’de yalnızca 3 eğitimevi bulunmaktadır. Daha önce İzmir, Elazığ ve Ankara’da eğitimevleri bulunmaktaydı ancak bunlar kapatılmıştır.⁵⁵ Şu anda bulunan eğitimevlerinin ikisi İstanbul ve

⁵⁵ Kapatılan eğitimevleri şehrin içinde toplumla bütünleşme açısından da olumlu bir lokasyona sahipken yeni açılan eğitimevleri ise şehir merkezlerinden uzakta, toplumsal yaşamdan izole edilmiş şekilde konumlandırılmıştır.

Ankara'da, diğeri ise Denizli'dedir. Oğlan çocukları ile kız çocukları ayrı kurumlarda kalmakta, kız çocukları sayıca az olmaları gerekçesiyle yalnızca Denizli Eğitimevi'nde tutulmaktadır. Çocuk eğitimevlerinin her birinin kapasitesi 150 olarak belirtilmektedir, bu eğitimevlerinde toplam 300 oğlan çocuğunun, 150 kız çocuğunun tutulabileceği anlamına gelmektedir, ancak 1 Aralık 2015 itibariyle hükümlü oğlan çocuklarının sayısı 648, kız çocuklarının sayısı ise 21'dir.⁵⁶ Hükümlü oğlan çocuklarının sayısının çok olması ve Adalet Bakanlığı'nın bu rakamların yüksek olmasına rağmen 2019 yılına kadar bir eğitimevi açmayı planlamıyor olması,⁵⁷ kapasite yetersizliğinin çözümü için disiplin cezalarına başvurmanın sıklaşabileceğine ya da hükümlü çocukların eğitimevlerinde tutulma haklarından mahrum edileceğine dair endişeler yaratmaktadır.

Adalet Bakanlığı'ndan edinilen bilgiye göre, "28 Eylül 2015 tarihinde İstanbul Eğitimevi'nde 33 oğlan çocuğu, Ankara Eğitimevi'nde 86 oğlan çocuğu, Denizli Bozkurt Kadın Açık ve Çocuk Eğitimevi'nde ise 6 kız çocuğu bulunmaktaydı.⁵⁸ 30 Eylül 2015 tarihinde toplam 641 hükümlü çocuktan yalnızca 125 çocuğun eğitimevlerinde bulunması, hükümlü çocukların büyük bir çoğunluğunun da hapishanelerde olduğuna işaret etmekte, çocuklar için uygulanan kapalıya iade cezasına sıklıkla başvurulduğunu düşündürmektedir.

Çocuk mahpuslar hemen hemen her ilde, yetişkinlerin kapatıldığı

56 Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün sitesindeki istatistiki bilgidan yararlanılmıştır.

57 Adalet Bakanlığı'nın CİSST'in 01.09.2015 tarihinde yaptığı bilgi edinme başvurusuna 08.09.2015 tarihinde verdiği cevabından alınmıştır.

58 Adalet Bakanlığı'nın CİSST'in 11.09.2015 tarihinde yaptığı bilgi edinme başvurusuna verdiği cevabından alınmıştır.

hapishanelerin çocuk koğuşlarında tutulmaktadır. Çocuk mahpusların burada tutulmalarının gerekçesi ailelerine yakın olmalarıdır ancak ailelerine yakın olmaları önemsenmeden, kendi istekleri dışında sevk edilen çocuk mahpusların olduğu vakalar da basına yansıyabilmektedir.⁵⁹ Aynı durum çocuk eğitimevleri için geçerlidir. Mahkemeleri sona eren ve hükmü kesinleşen çocuklar Ankara, İstanbul ve Denizli illerindeki eğitimevlerine sevk edilmekte ve aileleri ile aralarındaki iletişim, aileler bu üç ilde yaşamıyorsa büyük ölçüde azalmakta, yok denecek ölçülere varabilmektedir. Çünkü birçok aile yoksulluk çekmekte ve çocuklarının ziyaretine gidecek yol parası bulamamaktadır.

Eğitimevlerinde, hapishaneler gibi kapalı görüş sistemi uygulanmamakta, çocukların tüm görüşleri açık olarak yapılmaktadır. Aynı zamanda çocuklar ailelerini kurum dışına çıktıkları zaman arayabilmektedir.

Eğitimevlerinde çocuklar işe girebilmektedir ancak çok cüzi miktarda ücret alabilmektedir. 2010-2011 yıllarında İzmir Çocuk Eğitimevi'nde yapılan bir araştırmaya göre:

“İlk öğretim diplomasına sahip çocuklar hapishane dışında Mesleki Eğitim Merkezleri'nde bir-iki gün eğitim görmekte, hafta içi diğer günler çırak olarak çeşitli iş yerlerinde çalışmakta, iş bitimi eğitimevine geri dönmektedirler. Çocukların işyerlerine yerleştirilmeleri bazı durumlarda hapishane yönetiminin çevre işyerleriyle kurabildiği ilişkilere dayanmakta, hapishaneler arasında çocukların aldığı ücret değişebilmektedir. Bu meslekler, aşçılık, oto gövde, oto boyama, mobilyacılık, metal işçiliği, elektrikçilik, kaynakçılık ve kız çocukları için daha çok tekstilciliktir. Araştırmanın yapıldığı 2010-2011 yıllarında, İzmir ve Ankara çocuk eğitimevlerinde alınan ücretler 250-

59 http://www.habervantv.com/haber-17964-van_m_tipinden_3_cocuk_mahkûm_surgun_edildi.html (Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2016)

450 TL arasında oynamakta, zamanın asgari ücretinin üçte biri gibi çok az bir miktara denk gelmektedir.”⁶⁰

Aynı araştırmada çocukların sağlıksız ortamlarda çalıştırıldıklarına dair görüşleri de aktırılmıştır:

“Görüşme tarihinde, 10 aydır büyük bir endüstri firmasında oto boyamada çalışan çocuklardan biri, ‘Benim çalıştığım yeri tavsiye etmem; ciğerlerini koruyabiliyorsan başka yere git. Küçük yerde çalışmak daha iyi. Büyük yerde önemsemiyor adam seni.’ demiştir.

Benzer şekilde, aşçılıktan, elektrikçiliğe ardından beklemediği şekilde oto gövdede çalışmaya verilen çocuklardan biri, ‘İyi yönü, elimize meslek geçiyor. Kötü yönü, tedbirsizlik. İnsan sağlığı ve ciğerlere zararlı; toz, pislik, tiner...’ diye eğitimi hakkında görüşünü dile getirmiştir.”⁶¹

Bu ücretler çocukların ucuz emek gücü olarak kullanılmasına işaret ettiği gibi, çocukların sağlıksız ortamlarda çalıştırıldığına dair ciddi endişeler yaratmaktadır.

Çocukların eğitim seviyeleri arasında büyük farklılıklar bulunmakta, örgün öğrenime devam eden çocukların sayısı minimum seviyede bulunmaktadır.

60 Nilay Kavur, “Punishment, Education and Reintegration Policies in a Penitentiary Housing Convicted Youth in Turkey: A Study in the İzmir Juvenile Education House.” (Türkiye’de Hükümlü Çocukların Bulundurulduğu Cezaevlerinden İzmir Çocuk Eğitimevi’nde Çalışma: Cezalandırma, Eğitim ve Toplumla Bütünleştirme), Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 2012.

61 Nilay Kavur, “Punishment, Education and Reintegration Policies in a Penitentiary Housing Convicted Youth in Turkey: A Study in the İzmir Juvenile Education House.” (Türkiye’de Hükümlü Çocukların Bulundurulduğu Cezaevlerinden İzmir Çocuk Eğitimevi’nde Çalışma: Cezalandırma, Eğitim ve Toplumla Bütünleştirme), Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 2012.

26 Ocak 2015 tarihinde eğitimevlerindeki çocukların öğrenim dereceleri şu şekildedir:⁶²

KURUM ADI	HÜKÜMLÜ	AKADEMİK ÖĞRENİMİ (ÇOCUK SAYISI)						
		I. KADEME	II. KADEME	MES. EĞT./MES. KURS	AÇIK İLK.O.	AÇIK Ö.LİSE	ÖRGÜN EĞT	KAYIT BEKLEYEN
Ankara Çocuk Eğitimevi	87	3	3	23	6	43	3	26
İstanbul Çocuk Eğitimevi	29			14	8	6		3

2015 Ocak ayında 548 hükümlü çocuk bulunmasına karşın, yalnızca 116 çocuk eğitimevlerinde tutulmakta ve 116 çocuktan yalnızca 3'ü örgün öğrenimden yararlandırılmaktadır. CİSST'in 11 Şubat 2016 tarihinde yaptığı bilgi edinme başvurusuna verilen cevapta ise 15 Şubat 2016 tarihi itibarıyla 11'i örgün, 113'ü yaygın eğitim olmak üzere toplam 124 çocuğun eğitim faaliyetlerinden yararlandığı, ayrıca 42 çocuğunda örgün ve yaygın eğitime başlayabilmeleri için gerekli işlemlerin yapılmış olup, kayıt döneminin beklendiği belirtilmiştir. Eğitimevlerinde tutulan tüm çocukların örgün öğrenimden yararlanma hakkı olmasına karşın 2015 Ocak ayında 116 çocuktan yalnızca 3'ünün, 2016 Şubat ayında ise 166 çocuktan yalnızca 11'inin örgün öğrenimden yararlanıyor oluşunun nedenleri araştırılmalıdır.

Eğitimevleri dış güvenliği olmayan, çocukların örgün öğrenimden yararlanma haklarının olduğu, meslek edindirme kurslarına katılıp dışarıda bir işe devam edebildikleri, 4 ayda bir ailelerini ziyaret etme haklarının olduğu yerler olarak anlatılsa da “Sonuçta eğitimevleri farklı eğitim seviyelerinden gelen çocuklar tarafından farklı ve eşit

62 Adalet Bakanlığı'nın CİSST'in 13.01.2015 tarihinde yaptığı bilgi edinme başvurusuna verdiği cevabından alınmıştır.

olmayan biçimde tecrübe edilmektedir. Örgün eğitim ve çırak işçiliği için gündüzleri dışarıya çıkıp gelebilen çocuklar ile okuma-yazması olmayıp eğitimevinde kalan çocuklar açısından kapatılmanın dereceleri farklıdır.”⁶³

9.1. Kız Çocukları

CTE'nin 1 Nisan 2016 tarihi verilerine göre 12-18 yaş aralığında 75 kız çocuğu mahpus bulunmaktadır. Türkiye'de hükümlü kız çocuklarının tutulduğu tek eğitimevi Denizli'de yer almaktadır. 28 Eylül 2015 tarihinde yalnızca 6 hükümlü kız çocuğu Denizli Eğitimevi'nde kalmaktaydı.⁶⁴ Denizli Eğitimevi'nde tutulmayan hükümlü kız çocukları kadın hapishanelerinde ya da yetişkinlerin kapatıldığı başka bir hapisanede, ayrı bir bölümde tutulmaktadır. Burada bir eşitsizlik söz konusudur. Hükümlü kız çocukları, “hapishanelere kıyasla” daha iyi olan eğitimevlerinden yararlanamamaktadır. Ancak tüm hükümlü kız çocuklarının Denizli Eğitimevi'ne sevk edilmesiyle birlikte, oğlan çocukları için geçerli olduğu gibi kız çocukları içinde ailelerinden ve sosyal çevrelerinden uzak olmak sorunu ortaya çıkacaktır. Bu durum kız çocukları için sürgün anlamına gelecek sevk tartışmasını beraberinde getirecektir.

Bu konunun ilgili tüm tarafların (Adalet Bakanlığı, mahpuslar, sivil toplum örgütleri, bağımsız araştırmacılar ve akademisyenler vs.) katılımına açık bir şekilde tartışılması ve düzenlenmesi gerekmektedir.

63 Nilay Kavur, “Punishment, Education and Reintegration Policies in a Penitentiary Housing Convicted Youth in Turkey: A Study in the İzmir Juvenile Education House.” (Türkiye’de Hükümlü Çocukların Bulundurulduğu Cezaevlerinden İzmir Çocuk Eğitimevi’nde Çalışma: Cezalandırma, Eğitim ve Toplumla Bütünleştirme), Yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 2012.

64 Adalet Bakanlığı’nın CİSST’in 11.09.2015 tarihinde yaptığı bilgi edinme başvurusuna verdiği cevabından alınmıştır.

9.2. Kapalı Ceza İnfaz Kurumuna İade Cezası

Eğitimevlerinde “kapalı ceza infaz kurumuna iade” cezası bulunmaktadır. Bu ceza, eğitimevinde tutulan hükümlü bir çocuğun 6 ay süreyle kapalı hapishaneye gönderilmesini öngörmektedir (Bu cezanın ayrıntıları “Disiplin Cezaları” bölümünde anlatılmaktadır).

Bu disiplin cezasına 2009 yılından 2014 yılına başvurulması sayısı aşağıdaki tabloda aktarılmaktadır:⁶⁵

2009	29
2010	23
2011	38
2012	57
2013	148
2014	263

CİSST’in konuya ilişkin 24.08.2015 tarihinde tekrar yaptığı bilgi edinme başvurusunun cevabında ise bu sayı 168’dir.

Bu rakamlar, çocuk mahpuslara yönelik yaklaşımın her geçen yıl biraz daha “cezalandırma” yönüne doğru kaydığını ortaya koymaktadır. 2009’da sadece 29 çocuk aldığı disiplin cezası nedeniyle kapalı hapishaneye gönderilirken 2014 yılında bu rakam neredeyse 10 kat artmış ve 263’e yükselmiştir. Bu rakamı daha da anlamlı kılan bir diğer veri ise çocuk mahpusların sayılarıdır. 2009 yılında 2.679 olan çocuk mahpus sayısı 2014 yılının sonunda 1.903’tür. Yani mahpus sayısı neredeyse üçte bir oranında azalırken cezalar yaklaşık 10 kat artmıştır. Yani cezalandırma oranlarındaki gerçek artış 10 değil yaklaşık 15 katır.

65 Adalet Bakanlığı’nın CİSST’in 13.01.2015 tarihinde yaptığı bilgi edinme başvurusuna verdiği cevabından alınmıştır.

Çocuklar uzun süren yargılanma süreci boyunca tutukluluklarını kapalı hapishanelerde geçirmekte, hükümleri kesinleştğinde güvenlik önlemlerinin daha düşük seviyede olduğu eğitimevlerine gönderilmektedir. Çocukların kapalı bir hapishaneyeyken açık bir kurum olan eğitimevine gönderilmesi ve sonrasında bir disiplin cezası aldı diye yeniden kapalıya gönderilmesi ciddi bir travma yaratabilmektedir. Ayrıca kapalıya gönderme cezasıyla birlikte çocuğun eğitimevi dışında kurduğu sosyal ilişkiler neredeyse tamamen kopmakta, toplumla ilişkileri yeniden sınırlanmaktadır.

Tüm bu süreçteki bir başka tartışmalı durum da çocukların yargılandıkları süreç içerisinde beraat edebilmeleri dahi ihtimal dahilindeyken kapalı hapishanede tutulmaları ve ancak cezaları kesinleştikten sonra eğitimevlerine yollanmalarıdır. Oysa ki Anayasa gereği dahi “suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz” (Anayasa Madde 38). Bu durum tamamen tartışmalıdır ve özellikle çocuklar söz konusu olduğunda bu tartışma daha da elzem hale gelmektedir.

10. HETEROSEKSİST NORMLARA UYMAYAN ÇOCUK MAHPUSLAR

Bu başlıkla vurgulanması amaçlanan, kimliğini inşa etme sürecinde olan çocukların heteroseksist normları benimseyen hapishanelerde yaşayabilecekleri ayrımcılığı görünür kılmaktadır.

Türkiye'deki toplumsal cinsiyet algısı, her bireyin doğuştan erkek ya da kadın olduğu ön kabulünü, erkek ya da kadın dışında bir cinsiyet kimliğinin olamayacağını benimseyen heteroseksist normlar üzerine kuruludur. Her bireyin heteroseksüel olduğu ön kabulü, yetişkinlerin tanımlamaları ve toplumsal algı dolayısıyla çocukların dünyasına da girmektedir. Bu durum, heteroseksist normların haricinde davranışlar gösteren çocukların, toplumsal algı ve yetişkinlerin tanımlamaları yüzünden karmaşa yaşamalarına sebep olabilmektedir. Çocuk hakları perspektifi, çocuklar, cinsel yönelimleri ya da cinsiyetleri, cinsiyet kimlikleri konusunda herhangi bir tanımlama yapmadan, çocukları herhangi bir kalıba dahil etmemeyi, çocukların mahremiyetine ve söz hakkına saygı göstermeyi gerektirmektedir.

CTE'nin 20 Ocak 2016 tarihli verilerine göre Türkiye hapishane-

lerinde 137 LGBTİ mahpus bulunmaktadır.⁶⁶ Ancak 137 LGBTİ mahpus içinde, kendi cinsel yönelimini ve cinsiyet kimliğini tanımlayan çocuk mahpusların olup olmadığı bilgisi edinilememiştir. Hapishanelerde çocuk olmanın kendisi pek çok sorunu beraberinde getirirken LGBTİ çocuk mahpus olma hali bu sorunları katlayan bir duruma yol açabilecektir.

Türkiye’de LGBTİ mahpusların sorunlarına ve hak taleplerine *Türkiye’de LGBTİ Mahpus Olmak* kitabında genişçe yer verilmiştir ancak LGBTİ çocuk mahpuslar için ayrıca hak talepleri oluşturmak ve bu konuyu da tartışmaya açmak gerekmektedir. LGBTİ çocuk mahpuslara ilişkin anlatımlar neredeyse yok denecek kadar azdır. “Konu görmezden gelinerek yok sayılmaktadır” demek de mümkündür. Bu “yok sayma” sürecinde nadir, sınırlı ancak değerli çalışmalar yürütülmektedir. Bu çalışmaların en önemlilerinden birini de Pembe Kaos Çocuk Çalışma Grubu yürütmektedir.

66 20 Ocak 2016 tarihinde CİSST’in LGBTİ derneklerinden temsilcilerin katılımıyla Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü’ne yaptığı ziyarette yetkililerden edindiği bilgidir.

10.1. Pembe Kaos Çocuk Çalışma Grubu / Umut Güner – LGBTİ Çocuk Var mı?

“Hapiste Çocuk Olmak” kitabı için Kaos GL’den yazı istendiğinde “LGBTİ Çocuk” kavramı tartışmalarını hapishane alanına nasıl taşıyabileceğimizi düşünmeye başladık.

Modern tıp cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği konusunda mesele çocuk olunca kararsız kalıyor! 18 yaşın altında çocukların cinsel kimlik karmaşası yaşayabileceğini, bu yüzden hemen karar vermek gerektiğini söylüyor. Buradan baktığımızda cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği sanki genç ve yetişkinlere aitmiş gibi duruyor.

Ancak ilkesel olarak bize eşcinsel, biseksüel, trans, interseks olduğunu söylemediği müddetçe cinsel yönelim ya da cinsiyet, cinsiyet kimliği ataması yapmamamız gerekiyor. Çocukların gelişimsel süreçleri birbirinden farklı olabilir, gelişimsel süreçleri gibi cinsel yönelimlerine, cinsiyet kimliklerine karar verme süreçleri de birbirinden farklı olabilir. Bunların birbirinden farklı olması yaygın olan heteroseksüel cinsel yönelim üzerinden bütün çocukların “heteroseksüel” olduğu ön kabulüyle hareket edersek LGBTİ çocukları görünmezliğe mahkum ederiz. Sonra da o “görünmezliğe mahkum ettiğimiz çocuklar var mı? Varsalar ne sorun yaşıyorlar?” sorusunu sorarız birbirimize. O çocukların en önemli sorunlarından biri “yok sayılmaları”. Eşcinsel, biseksüel, trans ve interseksleri yok sayarak yapılarını inşa eden toplumsal yapı; hapishanesini de heteronormatif bir şekilde inşa eder. Doğal olarak o hapishane- de LGBTİ çocuklar var olamazlar; var olamadıkları için de sorunlarını da görünmez olur.

Türkiye’de çocukların etnisitesi olduğunu taş atan çocuklardan öğrendik. Aynı süreçte birçok çocuğun yetişkinlerle aynı suçları işledikleri için aynı cezaları aldıklarını hatta aynı cezaevlerine konulduklarını öğrendik. Pozantı Cezaevi sürecinde çocukların

maruz kaldığı cinsel saldırıları dile getirmelerinin ne kadar zor olduğunu ve durumun da çocuklar için ne kadar vahim olduğunu gördük. Cinselliğin halen ceza, ehlileştirme aracı ve işkence olarak uygulandığı hapishane sisteminde çocuk olmak ve LGBTİ çocuk olmak daha da zor olsa gerek.

Çocukların gelişimsel süreçleri devam ettiği için lezbiyen, gey, biseksüel, trans ve interseks çocuklar için Kaos GL kendi içinde ve eğitimlerinde “gökkuşağı çocukları” tanımını kullanmayı veyahut toplumsal cinsiyet rollerine uymayan çocuklar demeyi tercih ediyor.

Hapishane alanına taşıdığımızda “gökkuşağı” diyemez hale geliyoruz. Çünkü “gökkuşağı” gökyüzüne, özgürlüğe ait bir kavram ve bu çocuklar gökyüzünü görmemekle cezalandırılıyorlar.

“Toplumsal cinsiyet rollerine uymayan çocuklar” dediğimizde her seferinde toplumsal cinsiyet rollerinin pek de matah bir şeyler olmadığını da anlatıyoruz. Ancak çocukların sisteme uyum sağlayamadığı her durumda cezalandırmayı, hapsedmeyi kendine iş edinen adalet sistemi içinde negatif algılanacak bir durumdan da kaçınmaya imtina ediyoruz ve nihayetinde meselenin adını “Hapishanede LGBTİ Çocuk” koyarak ilerliyoruz.

“Çocuk ve LGBTİ”

LGBTİ hakları mücadelesi çeyrek yüz yıla yaklaşıyor. Bu süreçte özellikle hem hareketin yaygınlaşması hem de internet vasıtasıyla LGBTİ’ler cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine ilişkin sorulara daha erken yaşlarda cevap bulmaya başladılar. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğini keşfetme ve kabul etme arasında geçen gelgitli sürecin tamamlanmasına “açılma” diyoruz. Eskiden “açılma” süreci LGBT’lerin gençlik yaşlarına tekabül ederken, artık hetero-

seksüel ergenler gibi ergenlik sürecinde cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine ilişkin soruları ergenlik döneminde yani çocukluk döneminde yaşıyor ve cinsel yönelimini adlandırmaya başlıyor. Bu süreçte biz de çocuk alanına ilişkin temasımızın nasıl olması gerektiği sorusunu LGBTİ hareket olarak yeni cevaplamaya çalışıyoruz. Bu yazı tam da bu tartışmaları gerçekleştirdiğimiz bir aşamada yazılıyor.

“Çocuk, LGBTİ ve Hapishane” bu üç kavramın yan yana gelmesi için bu üç ayrı alanın LGBTİ hareketin içinde nasıl gündemleştiğinin kısaca aktarırken “hapishanede LGBTİ çocuk” olmak meselesinin hem çocuk alanında, hem LGBTİ alanında hem de hapishane çalışmaları alanında yeni gündemleşmeye çalışıldığının ve bu yazının aslında bu tartışmayı geliştirmesi amacıyla yazıldığının altını bir kez daha çizmek isteriz.

Kaos GL'nin destek olduğu çocuklardan biri Ankara Çocuk Eğitimevi'nde tutulan trans çocuk A. idi. A'nın hikâyesi bizim hapishanede çocuk kavramı ile tanışmamıza vesile oldu.

A'nın annesi gündeliğe temizliğe giden ev eksenli çalışan bir kadındı. Gittiği evlerden birinin oğlu ile A arasında cinsel yakınlaşma oluyor. Bunu fark eden aile A'dan ve annesinden şikâyetçi oluyor. A bu olay gerçekleştiğinde 15 yaşında, mahkeme sürecinin nasıl geliştiği ve ceza aldığının farkında değil. Sadece İzmir'deki Çocuk Eğitimevi'ne gitmeden önce annesi bir süre orda kalması gerektiğini anlatıyor. İzmir'deki Çocuk Eğitimevi'nin müdürü bu çocukla ne yapacağını bilemediği için, A'ya “Senin gibilerden Ankara Çocuk Eğitimevi'nde çok var. Sen oraya git” diye yönlendiriyor. A, bu yönlendirme sonrasında verdiği dilekçe ile Ankara Çocuk Eğitimevi'ne geliyor. Geldiğinde İzmir'deki ‘müdür amcanın’ söylediği gibi olmadığını fark ediyor. Ankara Çocuk Eğitimevi'ndeki sosyal hizmet uzmanı ve hapishanede çocuk olmak üzerine yüksek

lisansını yapan sosyal hizmet uzmanı arkadaşımız vasıtasıyla biz A. ile tanıştık.

A trans eğilimleri olduğu için diğer çocuklardan ayrı tutulmasına karar verilmiş ve yetişkin misafirhanesinde kalıyordu. A'nın ayrı tutulması konusunda iki gerekçeleri vardı. Sosyal hizmet uzmanı gerçekten iyi niyetli olduğu için A'ya çürük elma muamelesi yaptığını düşünmüyorum ancak yine de cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ayrımcılığının en bariz görünür olduğu alanlardan birinin “araya mesafe koymak” üzerinden şekillendiğini unutmamak gerekiyor.

İkincisi de A'yı akran zorbalığına karşı korumak. Çünkü gerçekten A akranları tarafından zorbalığa maruz kalabilir ve sosyal hizmet uzmanı da onu 7/24 koruyamayacağı için böyle bir önlem aldı. Ancak bu aynı zamanda Çocuk Eğitimevi denilen “kapalı, ıslah etmesi beklenen” merkez içinde çocuğun tekrardan tecrit edilmesine yol açmaktadır. Çocukla görüşmelerimizde çocuğun Çocuk Eğitimevi üzerinden “ceza aldığını” ve ıslah edilmek için orda tutulduğunu fark etmediğini gözlemledik. A için Eğitimevi sadece internete istediği zaman giremediği, annesinin ve ablasının kıyafetleri ile “kadın” olamadığı ama iyi insanların ona sevgi gösterdiği bir merkezdi. Kolluk kuvvetleri, mahkeme çocuğun suçlu olduğuna ve tecrit edilmesi gerektiğine karar verdi. Hem kovuşturma sürecinde hem de yargı sürecinde kimse bunu A'ya anlatma gereği duymadı.

11. ENGELLİ ÇOCUK MAHPUSLAR

Birleşmiş Milletler'in tanımına göre "engelli kişiler, çeşitli engellerle karşılıklı etkileşimleri nedeniyle başkaları ile eşit olarak topluma tam ve etkin olarak katılmalarını engelleyebilecek uzun dönemli fiziksel, ruhsal, zihinsel veya duyuşsal rahatsızlıkları bulunan kişilerdir."⁶⁷

Özel İhtiyaçları Olan Mahpuslar Projesi Sonuç Raporu'nda⁶⁸ engelli tanımına ve Türkiye'nin engelli tanımına genişçe yer verilmiştir. 2002 yılında açıklanan Türkiye Özürlüler Araştırması'nda Türkiye'deki engellilerin oranı yüzde 12.29 olarak belirtilmekte ve her 100 kişiden yaklaşık 13'ünün engelli olduğu ifade edilmektedir.

8 Temmuz 2013 tarihli bilgi edinme başvurumuza gelen cevapta ise, Türkiye genelindeki ceza infaz kurumları ve tutukevlerinde 115 engelli tutuklu ve hükümlü bulunduğu ifade edilmektedir. 130.000'in üzerinde mahpusun bulunduğu hapisanelerde bu sayı binde 1'den

67 Birleşmiş Milletler Engelli Haklarına Dair Uluslararası Sözleşme, Madde 1.

68 Mustafa Eren, Özel İhtiyaçları Olan Mahpuslar Sonuç Raporu, CİSST, Kasım 2013.

dahi az bir orana denk düşmektedir. Bu durum, Adalet Bakanlığı'nın engellilik tanımını dar tuttuğu izlenimini yaratmaktadır.

Genel Müdürlüğün bilgi edinme başvurumuza verdiği cevaba göre, Türkiye'deki ceza infaz kurumları ve tutukevlerinde zihinsel engelli 6 mahpus bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler'in de dikkate aldığı ve uyguladığı "akli engellilik" kriterleri hem "psikiyatrik engelleri" hem de "zihinsel engellilik" durumunu kapsamaktadır. "Akli engellilik" tanımının içerisine giren "psikiyatrik engeller" şizofreni ve bipolar bozukluk gibi belli başlıklı hastalıkları içerdiği gibi psiko-sosyal rahatsızlıklar da denilen hafif kaygı düzensizlikleri gibi daha küçük ölçekli akıl sağlığı problemlerini kapsarken "zihinsel engellilik" ise "öğrenme, dil ve motor veya sosyal yetenekler gibi alanlarda yeteneklerin veya tüm zekanın zayıflığı ile nitelenen aklın durağın veya yetersiz gelişimi durumu için kullanılmaktadır. Bakanlık, "zihinsel engellilik" için hangi kriterleri dikkate almaktadır bilinmemektedir.

Yine bilgi edinme başvurumuza verilen cevaba göre "süreğen hastalıklar" engellilik olarak değerlendirilmemektedir. Yukarıda da atıf yapılan, devlet kurumları tarafından yürütülmüş olan 2002 tarihli Türkiye Özürlüler Araştırması'nda ise süreğen hastalıklar "kan hastalıkları, kalp-damar hastalıkları, sindirim sistemi hastalıkları, idrar yolları ve üreme organı hastalıkları, cilt ve deri hastalıkları, kanserler, endokrin ve metabolik hastalıklar, ruhsal davranış bozuklukları, sinir sistemi hastalıkları, HIV" olarak açıklanmakta ve engellilik kapsamında istatistiklere dahil edilmektedir. Adalet Bakanlığı'nın süreğen hastalıkları, engellilik kapsamında değerlendirmemesi varolan istatistikleri eksik kılmaktadır."

Adalet Bakanlığı'nın engellilik tanımını ile Birleşmiş Milletler'in tanımı arasındaki farklılıklar, engelli mahpuslara dair veri elde edilememesine yol açmaktadır. Dolayısıyla hapsihanelerde hangi engel grubundan kaç mahpusun olduğu ve hapsedilmekten kaynaklı ne

tür sorunlar yaşadıkları bilinemediğinden sorunların çözümünü hedefleyen politikalar oluşturulabilmesi de mümkün olamamaktadır.

CİSST'in, hapishanelerdeki engelli mahpus çocukların sayısına ulaşabilmek için 11 Şubat 2016 tarihinde Adalet Bakanlığı'na yaptığı bilgi edinme başvurusu da “özel bir çalışma, araştırma ve inceleme” gerektirdiği belirtilerek cevaplanmamıştır.

Engelli mahpusların, engelli çocuk mahpusların kendilerine özgü ihtiyaçları söz konusudur ve sadece bu ihtiyaçların karşılanmaması dahi bir “kötü muamele”dir.⁶⁹ Bu nedenle gerekli verileri ortaya çıkaracak istatistiki bilgiler tutulmalı ve STÖ'lerle de paylaşılabilir.

69 Engelli mahpusların sorunlarına dair ayrıntılı anlatım için bakınız: Mustafa Eren, Özel İhtiyaçları Olan Mahpuslar Sonuç Raporu, CİSST, Kasım 2013 ve Zeynep Alpar, Hapishanede Engelli, Yabancı, LGBTİ Olmak, TCPS Kitaplığı, Haziran 2015.

12. YABANCI UYRUKLU ÇOCUKLAR

CİSST’in 8 Eylül 2015 tarihinde Adalet Bakanlığı’na yapmış olduğu bilgi edinme başvurusuna göre Türkiye’de 7 Eylül 2015 tarihinde 82 yabancı çocuk mahpus bulunmaktaydı. 1 Ekim 2015 tarihinde yapılan bilgi edinme başvurusu sonucuna göre ise 6 Ekim 2015 tarihinde yani yalnız bir ay sonra yabancı çocuk mahpus sayısı 99’a çıkmıştır. Bu çocuk mahpuslardan 11’i hükümlü, 87’si tutuklu oğlan çocuğu, 1’i ise tutuklu kız çocuğudur.

Hapishanede yabancı uyruklu bir çocuk mahpus olmak, hapishane personeli ve kendi akranlarıyla aynı dili konuşamamaktan dolayı iletişimsizliği ve pek çok problemi beraberinde getirmektedir.

Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü’nün kadrolu olarak görevlendirdiği bir tercüman bulunmamakta, “ihtiyaç halinde kurumda barınan dil bilen tutuklu/hükümlü veya kurumda görev yapan personelden yararlanıldığı ifade edilmektedir.”⁷⁰

70 Adalet Bakanlığı’nın CİSST’in 30.10.2015 tarihinde yaptığı bilgi edinme başvurusuna verdiği 14.12.2015 tarihli cevabından alınmıştır.

Yabancı uyruklu çocukların, dil bilen başka çocuklar veya personel aracılığıyla iletişim kurması çocuğun mahremiyeti açısından tartışılmalıdır. Ayrıca Adalet Bakanlığı'na yabancı uyruklu çocukların kendi ana dillerinde hakları konusunda bilgilendirilip bilgilendirilmediği, çocuklara disiplin cezası verildiğinde, imzalaması gereken kağıdın kendi ana dilinde tebliğ edilip edilmediği, herhangi bir şikâyeti söz konusu olduğunda İnfaz Hakimliği'ne kendi ana dilinde başvuru yapıp yapamadığı konularında bir bilgi edinme başvurusu yapılmış Adalet Bakanlığı bu bilgi edinme başvurusuna “özel bir çalışma, araştırma ve inceleme” gerektirdiği gerekçesiyle cevap vermemiştir.⁷¹ Adalet Bakanlığı'nın bu soruları cevaplayabilmesi için özel bir inceleme ve araştırma gereği duyuyor olması, var olan sorunlar hakkında Adalet Bakanlığı'nın bilgisi olmadığı konusunda endişe yaratmaktadır.

Görüşme yapılan, tahliye olmuş, ana dili Arapça olan bir yabancı uyruklu çocukla yaşadığı sorunlar konuşulmuş ve hakları konusunda bilgilendirilip bilgilendirilmediği, akranları ve personelle iletişimini nasıl kurduğu, temel ihtiyaçlarını nasıl karşıladığı, konsolosluk ve baronun ne derece ilgili olduğu sorulmuştur:

“Dil bilen biri yoktu, hareketlerle iletişim kuruyorduk. Haklarımı hiç kimse anlatmadı, ben oradaki kuralları kendim anlamaya çalıştım. Kalacağım zamanı da anlatmadılar. Benim bildiğim 3 ay kalmam gerekiyordu ama 10 ay kaldım. Konsolosluktan veya barodan kimse gelmedi, savunmadan habirim yok. Ama mahkemede tercüman vardı.”

Görüşme yapılan psikologlar ise yabancı uyruklu çocuklarla ilgili yaşadıkları sorunları şu şekilde ifade etmektedir:

71 Adalet Bakanlığı'nın CİSST'in 02.10.2015 tarihinde yaptığı bilgi edinme başvurusuna verdiği 27.10.2015 tarihli cevabından alınmıştır.

"Mevzuat gereği kuruma gelen yabancı uyruklu çocukları varsa konsolosluklara bildirmek zorundayız ancak konsoloslukların ne kadar ilgilendikleri ayrı bir tartışma konusu. Çocuğun dil problemi eğer kurumda başka aynı dili konuşan bir çocuk yoksa işleri zorlaştırmaktadır. En çok Arapça konuşan çocuk olmasına rağmen daha farklı dilleri konuşan çocuklar da gelebiliyor ki eğer o dil Türkiye'de yaygın bir dil değilse, ciddi iletişim sorunları yaşanmaktadır. Çocuklar, bırakın geçtikleri onca travmatik yaşantılardan sonra duygularını ifade edebilmeyi ve hukuki danışmanlık almayı, günlük ihtiyaçlarında bile başka aynı dili konuşan yoksa kendilerini çok yalnız ve çaresiz hissetmektedirler.

Ayrıca yabancı uyruklu çocuklarla ilgili en büyük sorunlardan biri, aileleriyle iletişim kurmalarıdır. Aile kendi ülkesinde kalmışsa veya çocuk telefonu bilmiyorsa, emniyette isim bir harf bile yanlış yazılırsa aile çocuğun nerde olduğunu bulamayabiliyor. Ailenin maddi sorunları ve yine onların dille ilgili problemleri ziyaretlere gelmelerini engelleyebiliyor veya zorlayabiliyor. Çoğu yabancı uyruklu çocuğun hiç ziyaretçisi olmamaktadır." (1. Psikolog)

"Genellikle çocuklardan değil, memurlardan yardım alınıyordu. Tabii o koşulda bile mahremiyetin ne derece sağlandığı tartışılır. Ancak bu noktada mahremiyetten çok acil durumları tespit edebilmek, gereken sağlık yardımını verebilmek veya ailesiyle bağlantı kuracak bilgileri alabilmek gibi konular daha öncelikli oluyor. Bu oldukça zor ve gönüllü bir çaba. Uzun vadede dil problemini halletmek gerekli tabii ki." (2. Psikolog)

İnfaz koruma memurları vardiya sistemiyle çalıştığından dolayı, gece çocukların kullandığı dili bilen bir memurun olup olmadığı sorulmuştur:

*"O vakte kadar çocukla temel bilgiler üzerinden bir iletişim gerçekleştirilmiş olduğu için, artık çok sağlıklı olmasa da be-
den dili yardımıyla iletişim kurulabiliyor. Acil bir durum söz
konusu olduğunda ise memur kuruma geri çağırılabilir." (2.
Psikolog)*

Çocukların kendi ana dillerinde başvuru yapıp yapamadıkları, kendi ana dillerinde bilgilendirilip bilgilendirilmedikleri sorulmuştur:

"Az önce söylediğim şartlar altında hakları korunmaya çalışılıyor, gerekli işlemler veya başvurular yürütülüyor. Ama bu her kurumda ne derece yapılabilir bilemiyorum. Ancak son derece iyi niyetle ve çözüm odaklı yaklaşılarak, elden gelen tüm çabanın imkânlar dahilinde gösterildiğini söyleyebilirim. Çünkü dil sorunu, diğer konular gibi çok da tartışmaya açık olmayan, herkes tarafından görülebilen bir sorun. Tabii gönüllü ve olasılığa dayalı uygulamalara bırakılması çok da doğru olmasa gerek. Ancak her kurumda, tüm vardiyalarda gerekli dilleri bilen memur bulundurabilmek mümkün gözük-müyor." (2. Psikolog)

Bu psikoloğun da dikkat çektiği gibi, yabancı uyruklu çocuk mahpusların yaşadıkları sorunların çözümü kurumların, daha doğrusu çocuklarla doğrudan temas kuran personelin inisiyatifine bırakılmış durumdadır. Bunun yerine politika yapımcıların ve idarecilerin sorumluluğunda yapısal çözümler üretilmesi bir ihtiyaç olarak kendisini göstermektedir.

Dilden kaynaklı sorunları sadece yabancı uyruklu çocuk mahpuslar değil Türkiye vatandaşı olmalarına rağmen ana dili farklı olan ve Türkçe bilmeyen çocuklar da yaşamaktadır.

Görüşme yapılan bir çocuğa, koğuşunda Türkçe bilmeyen, ana dili Kürtçe olan koğuş arkadaşlarının hapishanede kendisine iletilmesi

gereken veya bir işlem yapılmasını gerektiren bir durum söz konusu olduğunda nasıl bir çözüm ürettiklerini örneğin disiplin cezası aldıklarında savunmalarını hangi dilde yaptıkları sorulmuştur:

"...arkadaşlar kendi ana dillerinde yapıyor savunmalarını fakat çoğu zaman ne olursa olsun ben tercüme ediyorum. Kendi ana dillerinde (Kürtçe) yazılı, resmi bir işlem yapamıyorlar."

Bu nedenle başta dilden kaynaklı sorunlar olmak üzere yabancı uyruklu çocuk mahpuslar için gündeme getirilecek yapısal çözümler gündeme getirilirken Türkiye vatandaşı olmasına rağmen ana dili farklı olan çocuklar da dikkate alınmalıdır.

13. SİYASİ MAHPUS ÇOCUKLAR

Adli Sicil ve İstatistik Müdürlüğü'nün “Adli İstatistik 2015 Yayını”nın “Açılan Davalardaki Suç Dağılımları” tablosuna göre 2015 yılı içerisinde siyasi nedenlerle hakkında dava açılan çocuk sayısı en az 2.792'dir.⁷²

Açılan Davalardaki Suç Dağılımları (2015)								
İsnad Edilen Suç Türü	Açılan Davalar-daki Suç Sayısı	Suça Sürüklenen Çocuk Sayısı						
		T.C. Uyruklu				Yabancı Uyruklu		Top-lam
		12-15 Yaş		15-18 Yaş				
		Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	
3713 sayılı Te-rörle Mücadele Kanunu	687	262	19	354	49	3	-	687
2911 sayılı Top-lantı ve Gösteri Yürüyüşleri Ka-nunu	1394	553	16	721	98	6	-	1394
Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar (TCK 309-316)	711	314	4	356	30	6	1	711
TOPLAM	2792	1129	39	1431	177	15	1	2792

72 http://www.adlisicil.adalet.gov.tr/istatistik_2015/çocuk/9.pdf (Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2016)

Burada “en az” denilmesinin nedeni “isnad edilen suç” kategorisi içerisinde “kamu barışına karşı suçlar”, “kamu güvenine karşı suçlar” gibi “siyasi” olarak görülebilecek başka fiillerin de bulunabilecek olmasıdır. Bu fiiller Adli Sicil ve İstatistik Müdürlüğü'nün tablosunda yer almasına rağmen bu tablonun dışında bırakılmıştır. Tablodaki nitelendirmeler Adli Sicil ve İstatistik Müdürlüğü'ne aittir.

2015 yılı içerisinde en az 2.792 çocuk hakkında siyasi nedenlerle davalar açılmış olması önemli bir veridir ancak bir başka önemli veri de 2015 yılı içerisinde yukarıda belirtilen 3 kanun maddesi nedeniyle görülen davalarda verilen kararların niteliğidir. 2015 yılı içerisinde bu 3 kanun maddesine atıf yapılarak açılan davalarda toplamda 2.156 karar verilmiştir ve bu kararların 134'ü mahkûmiyetle sonuçlanmıştır.⁷³

Davalardaki Karar Dağılımları (2015)							
İsnad Edilen Suç Türü	Mahkûmiyet	Beraat	Yetkisizlik, Görevsizlik, Birleştirme	Hükmün Açıklanmasının Geri Brakılması	Hükmün Verilmesine Yer Olmadığı	Diğer Kararlar	Toplam
3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu	11	84	346	42	2	58	543
2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu	65	428	377	136	3	134	1143
Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar (TCK 309-316)	58	78	288	21	-	25	470
TOPLAM	134	590	1011	199	5	217	2156

Bu iki tablo göstermektedir ki sayıları açıklanmasa dahi Türkiye'de siyasi nedenlerle hakkında davalar açılan ve bu davalarda mahkûmiyet kararları verilen, hapiste tutulan onlarca çocuk bulunmaktadır.

73 http://www.adlisicil.adalet.gov.tr/istatistik_2015/çocuk/8.pdf (Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2016)

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin ve Türkiye'nin ulusal yasası olan Çocuk Koruma Kanunu'nun temel ilkelerinden biri "çocukların katılım hakları" olarak tanımlanmaktadır. Katılım hakkı özetle çocukların kendilerini ilgilendiren her konuda düşüncelerini özgürce ifade etme, karar verme mekanizmalarında temsiliyetlerinin sağlanması ve söz haklarının olması, örgütlenme, toplantı ve gösteri yürüyüşleri düzenleme ve katılmaları anlamına gelmektedir.

Türkiye'deki çocukluk algısı, çocukların daima korunmaya muhtaç, herhangi bir siyasi görüşü benimseyecek yeterlilikte bulunmadıkları ve yetişkinler tarafından yönlendirildikleri düşüncelerini barındırmaktadır. Ancak siyasal ve sosyal gerçekliği göz önünde bulundurulduğunda farklı çocukluk deneyimleri olabileceği, çocukların hak arama yollarına başvurabilecekleri, toplantı ve gösteri yürüyüşleri düzenleyebilecekleri ve bu eylemliliklerin zaman zaman şiddet içerir hale gelebileceği de görülecektir. 2000'li yılların başlarından itibaren Türkiye'nin gündemini uzunca bir süre meşgul eden "Taş atan çocuklar" konusu bu gerçekliğin bariz bir örneğini oluşturmaktadır.

UNICEF de 2009 yılında "Gösterilere Katılmaları Sebebi ile Terör Suçlusu Sayılan Çocuklar Hakkında Saha Ziyareti Raporu" adını taşıyan raporunda bu konuya odaklanmış ve çocukların kolayca "terörist" diye damgalanmasını ve ifade özgürlükleri önündeki engelleri eleştirmişti:

"Çocuğun toplantı ve gösteri düzenleme ve katılma hakkı ve risklerden korunmasına yönelik önlemler konusunda duyarlılık arttırılmalıdır. Bu konu çalışılırken sorunun arka planını oluşturan bazı farklı bakış açılarını da dikkate almak gerekmektedir. Çocukların bir gösteriye katılıyor olma halinin bizzat kendisi, bu eylemin nedeni ve niteliğine bakılmaksızın tehlike olarak algılanmaktadır. Buna bir de terörle mücadele

le bakış açısı eklendiğinde çocuklar kolaylıkla terör suçlusu olarak adlandırılabilir. Bu nedenle, bakış açıları ve tutumlar üzerinde çalışmadan, sadece yasa değiştirmekle sorunu çözmek mümkün görünmemektedir.

Çocukların görüşlerini ifade etme, toplantıya veya gösteriye katılma hakları B.M. Çocuk Haklarına dair Sözleşmesi'nin 14.maddesi ile güvence altına alınmıştır. Çocukların içinde bulunduğu toplumun yaşam koşullarından etkilenmemesi de düşünülemez. Bu nedenle çocukların bu sorunları şiddet içermeyen bir biçimde ifade etme ve tepki göstermelerinin bir hakkın kullanılması olduğunun kabulü de gerekmektedir. Öte yandan gösterilerin şiddet içerir hale gelmesi durumunda, çocukların zarar görme ihtimaline karşı korunmaları da onların hakları gereğidir. Ancak toplumun önemli bir kesimi, protesto, tepki gösterme gibi eylemleri hiçbir biçimde çocuklara özgü davranışlar arasında görmezken, bir diğer kesim ise tehlike altında olma riskine rağmen çocuğun sorunun çözümü mücadelesinin bir parçası olmasını kaçınılmaz kabul etmektedir."

Özellikle kanun uygulayıcılar, çocukların gösteri yapma hakkı konusunda oldukça kısıtlayıcı bir tutum sergilemekte, örneğin kabul edilebilir nitelikte protesto eylemi örneği verememektedirler. Bu nedenle üzerinde çalışılması gereken önemli konulardan biri; çocukların ifade, gösteri ve yürüyüş haklarının toplumca kabul edilir hale gelmesi ve çocuklara bu haklarını kullanmalarını sağlayacak elverişli yolların gösterilmesidir.”⁷⁴ Çocuklar İçin Adalet

74 Gösterilere Katılmaları Sebebi ile Terör Suçlusu Sayılan Çocuklar Hakkında Saha Ziyareti Raporu, s.43, UNICEF.

<http://dosya.humanistburo.org/humdosya/Gosterilere%20Katilmalari%20Sebebi%20ile%20Teror%20Suçlusu%20Sayılan%20Cocuklar%20Hakkında%20Saha%20Ziyareti%20Raporu.pdf> (Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2016)

Girişimi'nin⁷⁵ çabalarıyla Terörle Mücadele Kanunu (TMK) kapsamında yargılanan çocukların, TMK kapsamında yargılanmasına 2010 yılında son verilmiştir ancak hala birçok çocuk toplantı ve gösteri yürüyüşleri sırasında gözaltına alınmakta ve tutuklanmaktadır. Bu durum, UNICEF'in raporundaki önerilerin dikkate alınmadığı ve Türkiye'nin yeterli bir tutum değişikliğine gitmediği kaygılarına yol açmaktadır.

Türkiye'de çocukların katılımını temel alan ve söz haklarının olabildiği, temsiliyetlerinin sağlanabildiği mekanizmalar yaratılmış değildir ve çocuklar toplumsal gösteriler aracılığıyla kendilerini ifade etmeye çalıştıklarında kolayca adli sürece dahil edilebilmektedir. Bu durum değişmeli, çocukluğu sadece gelişim basamaklarına göre değerlendiren ve farklı çocukluk deneyimleri olabileceğini, çocukların politik bir görüşü olamayacağını benimseyen hâkim çocuk algısı tartışmaya açılabilmesi, yasalarda, çocuk katılımını temel alan düzenlemelere gidilmelidir.

Siyasi çocuk mahpuslar, siyasi olmalarından kaynaklı olarak diğer çocuk mahpuslardan farklı uygulamalarla da karşılaşabilmekte ve ekstra sorunlar yaşayabilmektedir. Bu sorunlar, kendisiyle farklı politik görüşlere sahip hapisane personelinden kaynaklanan ayrımcılık ve kötü muamele olabildiği gibi bir çok hapisanede uygulanan adli-siyasi ayırımından kaynaklı olarak diğer çocuk mahpuslarla bir araya getirilmeme ve bu nedenle sayısal olarak azınlık halde bulundukları hapisanelerde düzenlenen sosyal etkinliklerden ve ortak kullanım alanlarından daha az yararlanma veya hiç yararlanamama şeklinde de tezahür edebilmektedir.

75 "2008 yılında Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da toplumsal gösteriler sırasında gözaltına alınan, yargılaması süren veya sonlanan(ceza alan veya almayan) çocukların, 'çocuk' olduğuna dikkat çekmek amacıyla bir araya gelen çocuk hakları ve insan hakları savunucularından oluşan bir girişimdir"; <http://www.ihop.org.tr/2009/08/31/cocuklar-icin-adalet-girimi-hakinda/> (Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2016)

Ayrıca “Siyasî partilere, bu partilere bağlı yan kuruluşlara ait amb-lem, rozet, yazı, slogan, bildiri, ilân, broşür ve buna benzer eşyaları bulundurmak, asmak, teşhir etmek ya da üzerinde taşımak” da disiplin cezası gerektirmektedir ve bu da siyasi çocuk mahpuslar açısından sorun haline gelebilmektedir. Bu disiplin cezası, ifade özgürlüğü bağlamında değerlendirildiğinde de tartışmalıdır.

Gerek personelden gerekse de farklı politik görüşlere sahip adli çocuk mahpuslardan gelebilecek tehditler nedeniyle alınabilecek tedbirlerin siyasi çocuk mahpuslara ek cezalandırmaya dönüşmesine dikkat edilmeli ve bu konu STÖ’ler de dahil olmak üzere ilgili tüm tarafların izlemesine açık hale getirilmelidir. Bu olmadığı sürece kötü muamelenin önüne geçebilmek neredeyse imkânsız olacaktır.

14. SAĞLIĞA ERİŞİM

Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Çocukların Korunmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Kuralları'nın (Havana Kuralları) sağlık bakımı başlığı altında, çocukların sağlığa erişim haklarına ilişkin standartlar belirlenmiştir ve özellikle 51. Maddesi çocukların sayısına ve ihtiyaçlarına yönelik derhal erişebilecekleri sağlık hizmetlerinin olması gerektiğini vurgulamıştır:

"Çocuklara verilen sağlık hizmetleri, çocuğun fiziksel veya ruhsal bir rahatsızlığını, istismar edilmesini veya çocuğun toplumla bütünleşmesini engelleyen diğer bir durumunu teşhis ve tedavi etmeye çalışır. Her kurumda kalan çocukların sayısı ve ihtiyaçları ile orantılı, hemen ulaşılabilir ve yeterli tıbbi imkan ve donanım ile önleyici sağlık hizmetlerinde eğitim görmüş ve acil tıbbi durumlara müdahale edebilecek sağlık görevlileri bulunur. Hasta olan, hastalıktan şikâyet eden veya fiziksel veya ruhsal sıkıntıların belirtilerini gösteren her çocuk, derhal bir sağlık görevlisi tarafından muayene edilir."

Havana Kuralları'nın bu maddesini temel aldığımızda, hapishanelerde sağlığa erişim hakkının hayata geçirilmesine ilişkin sorunları ve hak taleplerini konu alan *Türkiye'de Hasta Mahpus Olmak* kitabında paylaşılan bilgiler endişe vericidir:

"Türkiye ceza infaz kurumlarında öncelikli olarak birinci derece sağlık hizmetleri ve doktora ulaşımında sorunlar yaşandığı bilinmektedir. Türkiye'de sadece nüfusu 5000'in üzerinde olan cezaevi yerleşkelerinde 30 yataklı C grubu Kampüs hastaneleri yapılması mümkündür. Toplam 360 hapishanesi bulunan Türkiye'de sadece Ankara-Sincan, İstanbul-Silivri, Maltepe ve İzmir-Aliağa'da olmak üzere dört kampüs hastanesi bulunmaktadır.

5283 sayılı Bazı Kamu Kurum ve Kuruluşlarına Ait Sağlık Birimlerinin Sağlık Bakanlığına Devredilmesi Hakkında Kanun'un yürürlüğe girmesinden önce hapishanelerde düzenli olarak doktor bulunduruyordu. 2009 yılına kadar mahpuslara kurum hekimleri vasıtasıyla sunulan birinci basamak sağlık hizmetleri 30 Nisan 2009 tarihli protokol doğrultusunda aile hekimleri vasıtasıyla genel sağlık sistemi kapsamında Sağlık Bakanlığınca sunulmaya başlanmıştır.

Bu kanun kapsamında mahpus ve personel sayısı 1000'inn üzerinde olan hapishanelerde haftada 5 tam gün aile hekimi hizmeti sunulmaktadır. Hapishane nüfusu 500 ile 1000 arası olan hapishanelerde 5 yarım gün, nüfusu 500'ün altında olan hapishanelerde ise haftada 2 yarım gün aile hekimleri gezici sağlık hizmetleri vermektedir."⁷⁶

Acil durumlarda sağlığa erişim hakkının hayata geçirilmesi ise

76 Berivan Korkut, *Türkiye'de Hasta Mahpus Olmak*, TCPS Kitaplığı, Şubat 2016, s.42

mevcut koşullarda çok daha zordur; “360 hapishanesi bulunan Türkiye’de 2014 yılı itibariyle sadece 35 adet “hapishane ambulansı” bulunmaktadır. Hapishane ambulansının bulunmadığı durumlarda acil durumlar için 112 servisinden ambulans istenmektedir.”⁷⁷

Acil bir durumun söz konusu olması halinde hapishanede bir hekim bulunmuyorsa, ilk müdahale ve sevk işlemlerine karar vermek hapishane görevlilerinin inisiyatifinde kalmaktadır. Hapishanenin bir ambulansının olmaması ise hayati risk taşıyan durumlarda 112 acil servisinden ambulans gelene kadar geçecek zaman dolayısıyla çocuk veya yetişkin mahpusların yaşamlarını riske atmaktadır. Ayrıca bu koşullarda yaşanacak acil durumlar, hayati riskler yalnızca çocuk ya da yetişkin mahpuslar için değil hapishanelerde çalışan görevliler için de endişe vericidir.

2015 Kasım ayında hapishanede intihar eden 14 yaşındaki E.H.N. ile ilgili hazırlanan 30 Kasım 2015 tarihli bilirkişi raporunda E.H.N.’nin intihar girişimi sonucunda hareketsiz kalan bedeninin hapishane görevlileri tarafından ancak 11 dakika sonra fark edildiği ve fark edilmesinin ardından sağlık görevlilerinin hapishaneye gelmesinin ise 21 dakika sürdüğü tespiti yapılmıştır.

Bu tespitler ışığında, “Havana Kuralları’nın ilgili maddesiyle birlikte değerlendirildiğinde, hapishanede bir sağlık görevlisinin bulunmamasından dolayı E.H.N.’ye gereken müdahale yapılamamış, devlet pozitif yükümlülüğü gereğince E.H.N.’nin yaşam hakkını koruyamamıştır” diyebilmek mümkündür.

77 Berivan Korkut, s.63

15. AKRAN ŞİDDETİ

Şiddet, çocuk mahpuslar için başlıca sorunlardan birini oluşturmaktadır. Özellikle akran şiddeti çözülmesi gereken başlıca problemdir. Burada, meselenin özünü, 12-18 yaş aralığındaki çocukları suç addedilen fiilleri nedeniyle ve “iyileştirme” iddiasıyla dört duvar arasına kapatmanın oluşturduğuna vurgu yapmak gerek. Hapsetmenin kendisi şiddeti ortaya çıkarmakta ve “güçsüz” görülenin ezilmesine yol açmaktadır. Bu nedenle hapsetmenin alternatifleri tartışması çocuklar için daha fazla önem arz etmektedir. Bu alternatifler yerine güvenlik temelli uygulamalarla şiddet geriletilmiş olsa dahi ortadan kaldırılabileceğinin olanağı yoktur.

Çocukların birbirine uyguladıkları şiddet, fiziksel, cinsel, sözlü, psikolojik olarak değişkenlik göstermektedir. Bu şiddet, kimi zaman bir oyun kimi zaman kasıtlı olarak, kimi zaman ise bunun bir şiddet olduğu bilinciyle hareket edilmediği, sonuçlarının tahmin edilemediği farklı biçimleriyle ortaya çıkabilmektedir.

Akran şiddetinin pek çok nedeni vardır. Bu şiddet, çocuk mahpuslar arasında siyasi, sosyal, kültürel bir kamplaşma sonucu ortaya

çıkabileceği gibi, hapsedilmelerine neden olan fiille de alakalı olabilmektedir.

İnfaz koruma memurları ile yapılan bir araştırma da hapishanenin mahpuslara “ezilmemek için ez” mantığını nasıl dayattığına dair ipuçları sunmaktadır.⁷⁸

“Çocuk önceden öyle gördüyse dışarıda da ters adam bu, buna bulaşmayayım diye gördüyse demek ki bu da böyleymiş diyor cezaevinde de. Bu doğru deyip kaba oluyor güçlü olabilmek için. Kendisini psikopat olarak tanıtabiliyor. Efendi olursam ezilirim diyebilir. Böyle yanlış bir algı, yanlış düşünce de lider olmaya itiyor çocukları.(54)”

“Lider” olabilecek çocukların özellikleri ise şöyle anlatılıyor araştırmada:

“Liderlik özentisi, çocuklar arasında bir ayrımcılık ve şiddet nedeni olarak anlatılmıştır. Bütün katılımcılar, bir çocuğun lider olabilmesi için gereken şu özellikleri sıralamıştır: Paralı olma, birden fazla yatıp çıkma, güçlü bir yakına sahip olma, fiziksel güce sahip olma, ağzı iyi laf yapma, cinayet gibi bir suçtan gelme.”

Araştırmada ezilen bir çocuğun özellikleri de şöyle aktarılıyor: İlk suçtan gelmiş olma, arkadaşı olmama, suç türü (cinsel suçtan gelme bir ezilme nedeni olarak aktarılmıştır, ancak siyasi suçlu olup örgütlü ve desteği var ise ezilmemektedir). Daha önce ezilmiş olan çocukların da bu döngüyü devam ettirdikleri şöyle ifade edilmiştir:

78 Türkiye’de Çocuk Adalet Sistemi’nin Yönetimi, Çocuk Adalet Sistemi Odağında Kanunla İhtilaf Halindeki Çocukların Durumu Araştırma Raporu, Ankara, 2012, s.48

"Ezilen yeni gelene aynı şeyi yapıyor daha sonra, o da diğerlerini eziyor. Sen de geç bu çemberden bakalım benim gibi diyor.(31)"

Hapishanenin mahpuslar arasında yarattığı hiyerarşi ve güç ilişkisi kendisini "koğuş ağalığı" veya yeni ismiyle "mümessillik" olarak da ortaya koymaktadır. Bu güç ilişkisi Türkiye İnsan Hakları Kurumu'nun inceleme raporlarına da yansımıştır.⁷⁹

Çocuk hapishanesinde 1 yıl tutuklu kalan ve tahliye olan bir çocuk mahpus da mümessillik sisteminin engellenmeye çalışılsa da sürdüğünü ifade etmektedir:

"Mümessillik olduğu biliniyordu. Gardiyanlar bunun önüne geçmeye çalışıyordu, hatta çocuklara böyle bir şey varsa söyleyin diyordu ama çocuklar söylemiyordu. Çünkü mümessilden korkuyorlardı. Mümessil önce uyarır, sonra şiddete başvururdu."⁸⁰

Bir başka araştırmada da çocuk mahpusların anlatımlarından da aktarımlar yapılarak çocukların hapishanede maruz kaldığı cinsel şiddete dikkat çekiliyor:

"Cezaevine parlak bir insan girer. Yani kız gibi, temiz. Becerelim derler. İlk önce gece zarfatarlar buna hiç erkekle yaptın mı kadınla yaptın mı derler. Zarfa düşerse, düşebilir çünkü bilmiyo cezaevini, akıllı olursa düşmez. Düştüğü zamanda yatakta bulur. Bütün koğuş yapar. Bir gün güzel iki çocuk geldi kızı benziyo. Sen yaptın mı diye soruyorlar oğlanlara yani. Onlar da (gelen çocukları kastediyor) yapmışlar. Tuvalete

79 Türkiye İnsan Hakları Kurumu, Muğla E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu ve Antalya Kapalı Ceza İnfaz Kurumu İnceleme Raporu, 03.04.2015.

80 Kitap yazım sürecinde görüşülen ve 1 yıl süreyle bir çocuk tutukevinde tutulmuş olan bir çocuğun anlatımlarını içeren yayımlanmamış rapordan alınmıştır.

soktular... Neredeyse bütün koğuş tuvalet sırasına giriyor... Yerler kan. (Ne kadar süre oluyor?) Bazen her gün. Canları ne zaman isterse yapar. Kendine yaptırmayacaktır.'

Bu ifadede görüldüğü gibi cezaevlerinde, feminen görünüm-lü olmak, fiziksel güce sahip olmamak ve daha önce bu or-tamı iyi bilmemek çocuk ya da gencin zarar görmesine yol açabilmektedir."⁸¹

Yine aynı araştırma çocukların arasında yaşanan şiddetin, çocukların korkmaları nedeniyle aralarında kaldığını bir başka çocuğun ifade-siyle ortaya koymaktadır.

"Özellikle kadınsı davranış özellikleri gösteren ya da kavga etmeyi başaramayan ya da istemeyen genç ve ince yapılı er-keklerin riskte olduğu vurgulanmaktadır. Yani çocuğun teca-vüze uğramaması için kendisini 'kendisinin' koruması gerek-lidir. Görüşülen çocuklar bu tip olaylara genellikle müdahale edilemediğini, karışıldığında aynı olayın, kendi başlarına ge-lebileceğini ifade etmiştir:

'Sonra oraya bir çocuk geldi... Tecavüz etmiş. Onu hepsi döv-dü çok kötü bir şey diyemedim beni de döverlerdi..."

Yukarıdaki anlatımda da ortaya koyulduğu gibi "cinsel suçtan" do-layı yargılanan veya hüküm giyen çocuklar da şiddetin doğrudan hedefleri arasındadır. Araştırmada buna da dikkat çekilmektedir:

"Görüşülen çocukların anlatımlarına bakıldığında cezaevine ya da tutukevine giren çocuğun genellikle ve öncelikle karşı-laştığı davranışlardan bir diğeri, infaz ve koruma memurla-rı tarafından kendilerine 'cinsel suç yerine başka bir suçtan

81 Doç. Dr. Yüksel Baykara Acar, *İstisnai Öyküler, Cinsel Suçtan Hükümlü Çocukların Yaşam Öyküleri*, Ankara, Mayıs 2011, s.167

*dolayı orada bulunduğunu söylemesi' konusunda yapılan uyarıdır."*⁸²

Aynı araştırmada görüşme yapılan bir çocuk suçunu gizlemeye çalışmış ancak yine de suçunun öğrenilmesinin ardından yaşadığı şiddeti aktarmıştır:

*"Emanet yaptım 20'lik çivilerle. Cezaevinde dayak yiyodum. Kartlar vardır. Ordan bir arkadaş arkadaşlara söylemiş (suçu demek istiyor). O ayakçıydı. İdarede çalışır. Gardiyanlara çay verir, evrak çıkarır. Okumuş kağıdı. Yazıyor, müessile veriyor. Müessil kafamda bardak kırdı (sonra ne oldu?) (gülerek anlatıyor). Ne olsun kafam şişti, ezildim. Koğuşun temizliğini sadece ben yapıyodum. Cumartesi pazar tek başıma ben temizliyodum."*⁸³

Çocuk hapisanelerinde şiddet içeren oyunlar da yaygındır. Bir çocuk mahpus fiziksel ve psikolojik şiddet içeren oyunlara dair şunları söylüyor:⁸⁴

"Hâkim, savcı, avukat oyunu oynuyorduk. Bunu eski mahkumlar bilir, herkes bilmez. Birimiz hâkim olur, birimiz savcı, birimiz avukat olurduk. Sorardık işte söyle bakalım nasıl ifade vereceksin, böyle ifade verilmez tarzında. Pişman mısın denildiğinde hemen pişmanım diyeceksin derdik."

"Asker oyunu vardı abi, gardiyanlar biliyordu hatta biz bunu kameranın önünde bile yapıyorduk. Bir kişi, iki elini ensesine bağlar ve ortaya geçer. Biz onun çevresinde yuvarlak kurarız

82 Doç. Dr. Yüksel Baykara Acar, s.163

83 Doç. Dr. Yüksel Baykara Acar, s.163

84 Kitap yazım sürecinde görüşülen ve 1 yıl süreyle bir çocuk tutukevinde tutulmuş olan bir çocuğun anlatımlarını içeren yayımlanmamış rapordan alınmıştır.

ve ortaya geçen kişi dönmeye başlar. Arkasından kafasına vuranı görmesi gerekir. Biz çat çat vururduk.

Bunun dışında 3 kişilik maç yapıyorduk. Böyle gol nasıl attığına göre puan sistemi var. En yüksek puanı yapan oyundan birinci olup çıkıyor, baba oluyordu. En sona iki kişi karşılıklı maç yapıyordu. En sona kalan kişi çek pas yiyordu."

Bunların dışında "çocukların ayağa parfüm sıkarak veya kağıt sarmak suretiyle yakma eyleminin bir şaka olarak görüldüğü, çocukların, birbirlerinin boynundan tutarak 'bayıltmaca' denilen bir oyun oynadıkları" bir inceleme raporunda⁸⁵ tespit edilmiştir.

Nitekim bu oyunların varlığında, hapishane görevlilerinin ihmali de söz konusudur ve bu ihmaller bahsi geçen inceleme raporlarında da tespit edilmiştir. İhmal, kabul edilebilir değildir, çünkü çocukların birbirine uyguladıkları şiddet, çocukların yaşamını yitirmesine sebep olabilmektedir. Hak ihlallerinin yanı sıra cezasızlığında tartışılması gerekmektedir. Örneğin İzmir Aliğa Şakran Çocuk Hapishanesi'nde yaşanan şiddet kurum içi yazışmanın basına yansımısıyla gündeme gelmiştir.⁸⁶ Hapishane müdürünün imzasını taşıyan kurum içi yazışmada: çocukların kurumdan kaçma girişimleri, kendilerini kestikleri, zayıf çocukların tecavüze uğraması, vücutlarına hortum sokmaları, idrarlarını birbirlerinin içeceklerine karıştırmaları, kurum çalışanlarının denetimsiz kaldığı, kurum görevlileri tarafından çocuklarca kullanılması yasak olan çakmak gibi maddeleri sokmaları gibi birçok şeye değinilmiş, kurum personellerine sorumluluklarını hatırlatan birçok hususa yer verilmektedir. Kurum içi yazışmanın ardından Hapishane müdürünün sadece yeri

85 Türkiye İnsan Hakları Kurumu, Muğla E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu İnceleme Raporu, 03.04.2015.

86 <http://www.radikal.com.tr/turkiye/sakran-cocuk-cezaevi-itirafi-cocuklar-tecavuze-ugruyor-1300037/> (Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2016)

değiştirilmiş, kurumda bulunan psikolog ise kurum içi yazışmayı kamuoyu ile paylaşması gerekçe gösterilerek başka bir ile tayin edilmek istenmiştir.⁸⁷ Hapishane müdürü ve çalışanlarına cezai bir yaptırımın uygulandığına dair bir bilgi kamuoyu ile paylaşılmamış, kurum psikoloğu hak ihlallerini bildirme yükümlülüğünü yerine getirmiş olduğu için tayin edilmek istenmiştir.

Çocuk hapishanelerindeki akran şiddeti ölümlere de yol açabilmektedir. Maltepe Çocuk ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda 2014 yılında O.Ö. adlı mahpus akran şiddeti nedeniyle yaşamını yitirmiştir. O.Ö.'nün yaşamını yitirmesinin üzerine TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu kurumda bir inceleme gerçekleştirmiş ve incelemenin sonucunda hapishane personelinin ihmali olduğunu tespit etmiştir.⁸⁸ Görevlilerin ihmalinin olduğu ortaya çıkmış olmasına rağmen kurum personeli yargılanma süreci boyunca tedbiren dahi olsa görevlerinden uzaklaştırılmamış, yalnızca bir kurum çalışanının görev yeri değiştirilmiştir.

“Güvenlik” temelli uygulamalarla çocuk hapishanelerindeki şiddetin önüne geçebilmenin imkânı yoktur. Hapishanelerin kendisinin şiddet ürettiği görülmeli ve öncelikli olarak çocuklar için hapsedmeye alternatif yöntemlerin uygulanması gündeme getirilmelidir. Ancak bu gerçekleştirilene kadar alınabilecek tedbirler için de Adalet Bakanlığı, STÖ'ler, akademisyenler ve araştırmacılarla ortak çalışmalar yürütmeye açık olmalıdır. Bu gerçekleştirilmediği sürece şiddet varlığını koruyacaktır.

87 <http://www.radikal.com.tr/turkiye/cocuk-cezaevinde-tecavuz-skandalinin-faturası-psikologa-kesildi-1417056/> (Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2016)

88 TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Maltepe Çocuk ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumu İnceleme Raporu, 04.03.2015. <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/docs/2015/maltepe.pdf> (Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2016)

16. HAPİSHANEDE ÇOCUK ÖLÜMLERİ

Türkiye’de 2009 yılından 29 Haziran 2015 tarihine dek hapishane-
de 9 çocuk yaşamını yitirmiştir.⁸⁹ Kamuoyuna yansıyan, 2015 Ka-
sım ayında kendini astığı iddia edilen bir çocukla birlikte bu rakam
10’a yükselmiştir.⁹⁰

Devlet koruması altındaki çocuklardan biri olan, 2004 yılında ya-
şamını yitiren B.C.’nin yaşam hakkının korunamaması ve gerekli
tedbirlerin alınmaması nedeniyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi,
Türkiye’yi mahkûm etmiştir.⁹¹ 2004 yılının ardından sadece 2009 yı-
lından 2016 yılına dek hapishanelerde 10 çocuğun yaşamını yitirmiş
olması, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Türkiye’yi mahkûm
etmesinin ardından hapishanelerde gerekli tedbirlerin alınması için
yeterince çaba harcanmadığını ortaya koymaktadır.

89 <http://t24.com.tr/haber/chpli-ali-haydar-hakverdi-hapishanelerde-38-saatte-bir-mahkum-oluyor,307240> (Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2016)

90 <http://www.61saat.com/bolgeel/trabzon-da-cocuk-tutuklu-kendini-asti-h247862.html> (Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2016)

91 [http://hudoc.echr.coe.int/tur#{“fulltext”:\[“çoselav”\],“languageisocode”:\[“TUR”\],“documentcollectionid2”:\[“GRANDCHAMBER”,“CHAMBER”\],“itemid”:\[“001-120226”\]}](http://hudoc.echr.coe.int/tur#{“fulltext”:[“çoselav”],“languageisocode”:[“TUR”],“documentcollectionid2”:[“GRANDCHAMBER”,“CHAMBER”],“itemid”:[“001-120226”]}) (Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2016)

“C.’nin ölümünün ardından 2009 yılında Y.A. adındaki çocuk da, Pozantı M Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu’ndaki koğuşunda dövülerek ve asılarak öldürülmüş, yapılan yargılama sonucunda 7 çocuk kasten öldürme, 6 çocuk ise suçu bildirmeme suçundan ceza almış, görevlerini ihmal ettikleri gerekçesi ile yargılanan infaz koruma memurları ise beraat etmiştir [İsimler tarafımızdan kısaltılmıştır].”⁹²

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, Türkiye hakkında gerçekleştirdiği gözlem raporunda, “Özellikle tutukluluk yerlerinde ve genel olarak intihar ve öldürme vakalarında detaylı araştırma yürütülmesi” konusunda tavsiyelerde bulunmuştur.⁹³

Komite’nin 2012’deki tavsiyelerine rağmen, hapishanelerdeki şiddet azalmamış, 2015’te Maltepe Çocuk Hapishanesi’nde, görevlilerin ihmalinin de tespit edildiği⁹⁴ O.Ö.’nün ve Trabzon E Tipi Kapalı Hapishanesi’ndeki E.N.’nin yaşamını yitirmesi⁹⁵ ile varlığını sürdürmeye devam etmiştir.

92 Selmin Cansu Demir, “Pozantı’dan Sincan’a Çocuklara Yönelik Hak İhlalleri”, *Güncel Hukuk*, Şubat 2014.

93 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi Gözlem Raporu: Türkiye, 2012. <http://www.cocukhaklariizleme.org/cocuk-haklari-komitesinin-turkiye-sonuc-gozlemleri-turkce-olarak-yayimlandi> (Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2016)

94 TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Maltepe Çocuk ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumu İnceleme Raporu, 04.03.2015. <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/docs/2015/maltepe.pdf> (Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2016)

95 <http://www.61saat.com/bolgesel/trabzon-da-cocuk-tutuklu-kendini-asti-h247862.html> (Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2016)

17. TAHLİYE SONRASI

Çocuk mahpuslar için, her çocuğun yaşadığı sorunlara ilişkin bir destek programını içeren tahliye planının yapılması büyük bir önem arz etmektedir. Çünkü bir çocuk eğer tahliye olduktan sonra herhangi bir destek alamazsa yaşamını düzene sokmak konusunda zorlanacaktır.

Çocuk veya yetişkin her mahpusa tahliye olduktan sonra destek vermekle yükümlü olan koruma kurulları bulunmaktadır.

Koruma Kurulları,

- Cumhuriyet başsavcısı veya görevlendireceği Cumhuriyet başsavcı vekili ya da Cumhuriyet savcısı,
- Baro temsilcisi,
- Belediye başkanı veya görevlendireceği yardımcısı,
- Denetimli serbestlik ve yardım merkezi şube müdürü,
- Cumhuriyet başsavcısı tarafından belirlenecek bir ceza infaz kurumu müdürü,

- Millî eğitim müdürü,
- Sosyal hizmetler müdürü,
- Sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakfı temsilcisi,
- Teşkilatı bulunan yerlerde Türkiye İş Kurumu müdürü,
- Ziraat ve Halk Bankası müdürleri,
- Varsa ticaret ve sanayi odaları, ziraat odaları, borsalar, esnaf ve sanatkarlar birliği yöneticileri ile varsa kamuya ait fabrikalar
- İstekleri halinde o yerde şubesi bulunan kamuya yararlı dernek veya vakıflar ve özel bankaların yönetici seviyesindeki temsilcilerinden Cumhuriyet başsavcısı tarafından uygun görülenlerin katılımı ile oluşur.

Ancak ne yazık ki koruma kurulları tutuklu çocuklar için işlevsel değildir.

Görüşme yapılan, tahliye olmuş bir mahpus çocuğa hapishaneden tahliye olurken kendisine neler söylendiği, bir yönlendirmenin yapıp yapılmadığı sorulmuştur:

"Hayır olmadı. Tam hatırlayamıyorum ama kendi işine gücüne bak, bir daha düşünme buralara dediler, bir yönlendirme olmadı." (1)

Görüşme yapılan psikologlardan biri yönlendirme yapıldığını, diğeri ise yönlendirme yapamadıklarını ifade etmiştir:

"Bilgi bazında yönlendirme yapılıyor. Ancak devlet kurumları arasında protokoller tam olarak sağlanmış denemez veya var olanlar ne derece işletilebiliyor bu da tartışmaya açık. Örneğin, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nda çalışan uz-

manların da bizler gibi iş yükü oldukça fazla. Onların tahliye sonrası sürece dahil olması istendiğinde uygulamada büyük aksaklıklar çıkıyor. Tüm bakanlıklarda, ceza infaz sisteminin içinde bir şekilde yer almış çocuğun bu sistemin dışına çıktıktan sonra neler yapabileceğine ilişkin aktif süreçler işleten ilgili özel birimler kurulmalı diye düşünüyorum. Yoksa ceza infaz kurumlarında bilgilendirme yapılıyor, fakat bizlerin diğer kurumlara ve uygulamalarına müdahale şansımız yok. Yönlendirme yapıyoruz." (2)

"Çocuklar tahliye olurken ailelerine ulaşılabiliriyorsa mutlaka aileye haber verilir ancak aile uzaktaysa veya çocukla bağlarını koparmışsa gelmeyebiliyor dolayısıyla polise teslim etmek zorunda kalınıyor. Çocukların tahliye sonrası yaşamlarıyla ilgili somut bir destek verilemiyor ancak doğru planlama ve yeniden suç işlemenin önüne geçme ile ilgili danışmanlık yapılabiliriyse ancak cezaevinden ayrıldıktan sonra eğer sağlıklı bir aile desteği yoksa çocuğun nereye nasıl yönlendirilebileceği ile ilgili çalışma yapılamayabiliyor. Hangi çocuğa hangi kurumun destek verebileceğine dair bilgi eksikliği veya iletişim azlığı olduğu ortaya çıkıyor." (1)

2011 yılı verilerine göre 18 yaş altı çocukların %68,6'sı hapisshane- den tahliye olduktan bir yıl sonra adalet sistemi içerisine yeniden dahil olmakta ve ceza almaktadır.⁹⁶ Bu oran, çocuklar için "iyileştirici" olduğu iddia edilen kapatılma mekânlarının iyileştirici olmaktan oldukça uzak olduğunu ve ağır infaz rejiminin çocukların gelişimini olumlu yönde etkilemediğini açıkça ortaya koymaktadır.

⁹⁶ Aytekin Yılmaz, Eski Mahpusların Topluma Yeniden Katılımı, sayfa 10, Mahsus Mahal Kitaplığı, İstanbul 2011.

Öneri: Türkiye’de belediyeler, aile ve sosyal politikalar müdürlükleri, il eğitim müdürlükleri, İŞKUR benzeri kurumlar tarafından verilen ücretsiz hizmetler bulunmaktadır ancak kurumlar arası koordinasyon sağlayamadığı için yereldeki kurumların birbirlerinin ve başka kurumların verdiği hizmetlerden haberi bulunmamaktadır. Öncelikle kurumlar arası koordinasyon kurulabilmeli ve yereldeki kamu kurumları ve sivil toplum örgütlerinin çalışma alanları ile hizmetlerinin belirtildiği bir broşürün hazırlanarak hapishanelerde dağıtılabilmelidir. Bu sayede çocukların tahliye olduktan sonra boşluğa düşmeleri engellenebilir ve var olan hizmetlerin daha kullanılır hale gelmesi sağlanabilir.

18. ANNELERİYLE BİRLİKTE HAPİSHANELERDE KALAN 0-6 YAŞ ÇOCUKLAR

Türkiye’deki 0-6 yaş arasındaki çocuklar anneleriyle beraber hapis-
hanede kalabilmektedir ve 21 Mayıs 2015 itibariyle, mahpus an-
nelerle birlikte kalan 510 çocuk bulunmaktadır.⁹⁷ Bu çocuklar ya
anneleri hamileyken tutuklandıkları için hapis-
hanede doğmakta ya
da dışarıda bakım sağlayacak kişileri olmadığına anneleriyle be-
ra-
ber hapse girmektedirler.

Mevcut yasal düzenlemede, “çocuklara yaş ve durumlarına, ihtiya-
clarına göre yiyecek ve içecek verileceği, gündüzleri kurum bünyesi-
deki veya Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na veya diğer kurum ve
kuruluşlara ait kreş ve gündüz bakımevlerinde barındırılacakları, altı
yaşını doldurmuş çocukların menfaati de göz önünde tutularak ku-
rum dışında barındırılacakları yerlerin mevzuat hükümleri uyarınca
belirleneceği”⁹⁸ ifade edilmiştir.

97 [http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/282670/510_cocuk_annesiyile_zo-
runlu_hapiste.html](http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/282670/510_cocuk_annesiyile_zo-
runlu_hapiste.html) (Erişim Tarihi: 18 Haziran 2016)

98 Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hak-
kında Tüzük, Madde 70.

0-3 yaş grubundaki çocuklar kurum içinde anneleriyle birlikte kalırken, 3-6 yaş grubundaki çocukların günün belli saatlerinde hapis-hane sınırları içerisinde bulunan veya dışarıdaki bir kreşe gidebilme hakları vardır.

CTE'nin 18 Şubat 2016 tarihli verilerine göre Türkiye'de 5 Kadın Kapalı, 1 de Kadın Açık Hapishanesi bulunmaktadır.⁹⁹ Bu hapishanelerin kaçında kreş olduğu Adalet Bakanlığı'na bilgi edinme başvurusu ile sorulmuş ve Bakanlık 24 Haziran 2015 tarihinde, "Kadın kapalı ceza infaz kurumlarında ve kapalı ceza infaz kurumlarının bir bölümünde kreşler bulunmakta ve annesinin yanında kalan çocuklar kreş hizmetlerinden faydalanmaktadır" cevabını vermiştir.¹⁰⁰ Kadın hapishanelerinin hepsinde kreş bulunsu dahi bu, hapishanelerde, 0-6 yaş grubundaki tüm çocukların kreşe gidebildiği anlamına gelmemektedir. Çünkü bu hapishanelerin haricinde yetişkin erkek mahpusların tutulduğu hapishanelerin kadın koğuşlarında bulunan kadınlar da vardır. Türkiye'de CTE'nin 1 Nisan 2016 tarihli verilerine göre 6902 kadın mahpus varken kadın hapishanelerinin kapasitesi 2015 yılı sonunda sadece 2706'ydı. Kapasite fazlası 4196 kadının bir kısmı kadın hapishanelerindeyken kalan kısmı da erkek hapishanelerinin kadın koğuşlarında tutulmaktadır ve bu kadınların kaçının çocuğuyla olduğu bilenememektedir. Dolayısıyla bu çocuklar için kreş imkânı bulunmamaktadır. Ayrıca kadın mahpusların erkek hapishanelerinde tutulmasının sosyal faaliyetlerden mahrum

99 CTE'nin sitesinde ve açıklamış olduğu Faaliyet Raporu'nda kadın kapalı ve açık hapishanelerinin sayıları hakkında çelişkili ifadeler yer almaktadır. CTE'nin sitesinin "Ceza İnfaz Kurumlarımız/Genel Bilgiler" sekmesinde 5 Kadın Kapalı, 1 Kadın Açık hapishanesi olduğu belirtilse de "Ceza İnfaz Kurumlarımız/Kurumların Fiziki Özellikleri" sekmesinde ise 6 Kadın Kapalı, 4 Kadın Açık hapishanesi isimleriyle beraber sıralanmaktadır. 2015 Faaliyet Raporu'nda ise 5 Kadın Kapalı, 2 Kadın Açık hapishanesi olduğu bilgisi paylaşılmıştır.

100 Ezgi Duman, *Türkiye'de Kadın Mahpus Olmak*, TCPS Kitaplığı, Haziran 2016, s.133

kalma, atölyeleri kullanamama gibi pek çok olumsuzluğa yol açtığı bilinmektedir.¹⁰¹ Bu durum çocuklu kadınlar için olumsuzluğu katlayan bir duruma yol açacak aynı sınırlamalar çocuk için de geçerli olacaktır.

Kreşler konusunda dikkat çekilmesi gereken bir başka konu da kreşlerin hapishane içerisinde olma halidir. Bu durum çocukların yasalarda hapishane dışındaki kreşlere götürülme hakları bulunsa dahi götürülmemesinin gerekçesi haline getirilebilmektedir. Çocuklar hapishane sınırları içerisindeki kreşlere götürülerek hapishane dışındaki kendi yaşıtlarıyla sosyalleşebilme olanağından yoksun bırakılmakta ve 6 yaşına geldiğinde de hapishane ortamından çıkarılarak birden bire “dışarı” yaşantısına adapte olmaları beklenmektedir. Bu nedenle hapishane içerisindeki kreşler 3-6 yaş grubu çocukların hapishane dışındaki kreşlere gidebilme haklarının alternatifini haline getirilmemelidir. Çocuklar hapishane dışındaki kreşlere gidebilmeli, “dışarıdaki” yaşamı görebilmeli, mahpus yaşantısı sürmemelidir.

Hapishane dışındaki kreşlere götürülen çocuklar için de çeşitli düzenlemeler gerçekleştirilmelidir. Kreşlere çocukların ring araçlarıyla götürülmemesine ve üniformalı bir personelle gitmemesine dair bir yasal düzenleme de bulunmamaktadır. Ancak bazı hapishanelerde çocuklar kreşe servis araçlarıyla götürülmekte ve çocukları kreşe götüren personel sivil giyimli olmaktadır. Bu olumlu ve aslında olması gereken bir durumdur ancak bunun hapishane idaresinin inisiyatifine bırakılmaması, bu düzenlemenin bir standart haline getirilmesi gerekmektedir.

Daha önce yapılan bir çalışmada, hapishanede çalışan bir sosyal hizmet uzmanı koşulların çocuklar üzerindeki etkisini, çocukların gelişimsel özellikleri ve ihtiyaçları ile kıyaslayarak şöyle ifade etmiştir:

101 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız: Ezgi Duman, *Türkiye’de Kadın Mahpus Olmak*, TCPS Kitaplığı, Haziran 2016.

"0-6 yaş grubunda çocukların gelişimleri; motor, sosyal ve duygusal, dil ve zihinsel gelişim evrelerinde problem yaşanmamasına bağlıdır. 0-1 yaş aralığındaki çocukların özellikle ihmal edilmemesi gerekir. Bu aşamada ceza infaz kurumunda bulunan annelerin, cezaevinde bulunmalarıyla birlikte yaşadıkları ağır travmalar, tartışmasız olarak çocukları da etkilemektedir. Bu yaş aralığında bulunan çocuklar, zamanla oyuncaklarını, biberonlarını tutmaya başlarlar. Ancak kadın ceza infaz kurumlarında çocukların oyuncak ihtiyaçlarının genellikle güvenlik gerekçesiyle karşılanmasında aksaklıklar yaşanmaktadır.

Cezaevi koşullarının uygun olmaması, 2 yaş grubu çocukların yürümeye başladıkları dönemi genellikle anne kucağında geçirmesine neden olmakta, bu da çocukların özgüveni ve bireyselleşmesi önünde bir engel teşkil etmektedir. Bu dönemdeki çocukların oyuncak, beşik gibi ihtiyaçlarının karşılanması ve bulundukları alanların düşme tehlikelerinden arınmış olması son derece önemlidir. Zihinsel gelişimlerini desteklemek adına çeşitli oyuncakların ve kitapların bulunması ve beslenmeleri için özel bir takım ek besinlerin sağlanması gerekmektedir.

...1-2 yaş grubundaki çocukların taklit davranışları başlar ve ceza infaz kurumlarında annesiyle birlikte kalan diğer kadınların davranış kalıpları, bu gruptaki çocukları olumsuz etkilemektedir. Ceza infaz kurumunda bulunan kadınların genellikle çok fazla küfür ve argo ile iletişim kurmaları, sürekli olarak ceza infaz süreçleri hakkında konuşuyor olmaları sebebiyle çocuklar, bu konuşmalara bağlı olarak olumsuz model davranışlar, taklitler geliştirebilmektedirler.

...3 yaş aralığındaki çocuğun topa vurma, merdiven inme ve bisiklete binme becerileri kazanması gereken çocukların cezaevi koşulları içinde bunlardan mahrum kalmamaları için

koşulların yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. 3 yaş grubu çocukların akranlarıyla ilişkiye girmesi gereklidir ve sosyalleşmeleri son derece önemlidir ancak bu gruptaki çocukların akranlarıyla iletişime geçebilecek sağlıklı koşullardan mahrum kaldıkları gözlemlenmektedir.

...Dünyayı keşfetmeye başladıkları 3 yaş grubu çocukların cezaevi koşullarında uyaran eksikliklerinin olması sebebiyle gelişimlerinin eksik kaldığı, yapılan araştırmalarda da ortaya çıkmıştır. Cezaevlerinin renksiz, resmi, soğuk duvarlara sahip olduğu, koğuş sistemi içinde bulunan fiziki yapılar sebebiyle doğadan uzak alanlarda büyümelerinin önüne geçilmelidir.”¹⁰²

Sosyal hizmet uzmanının ifade ettiklerinden yola çıkarak hapishanelerin 0-6 yaş grubundaki çocuklar için uygun yapı ve ortamlar olmadığı, hapishane içerisindeki kreşlerin de var olan olumsuzlukları ortadan kaldıramayacağı söylenebilir. Bu konudaki bir diğer olumsuzluk da çocukların 6 yaşına geldiğinde hapishaneden çıkarılmasıyla beraber gündeme gelmektedir. Bir gece içerisinde hapishaneden çıkarılan çocuklar kendilerine bakacak bir yakınları varsa onların yanına verilmekte yoksa yurtlara yerleştirilmekte ve ciddi adaptasyon sorunları yaşamaktadır. Yukarıda görüşlerine yer verilen sosyal hizmet uzmanı, çocukların kurum bakımına verilmesi ile ilgili şunları ifade etmiştir:

“Çocuklar kesinlikle kurum bakımına verilmemelidir. Kurum bakımı dünya genelinde vazgeçilen, çocuğu yalnızlaştıran, aile bağlarını kopartan bir modeldir. Genel itibarıyla kurum bakımı altına verilen çocukların, akabinde kurumdan kaç-

102 Zeynep Çukadar, “Yabancı Kadın Mahpuslar, Anneleriyle Kalan Çocuklar ve Bakırköy Hapishanesi’nden Bir İyi Örnek: Dans Ekibi”, *Hapiste Engelli, Yabancı LGBTİ Olmak*, TCPS Kitaplığı, Haziran 2015, s.151-152

ma davranışı sergiledikleri, sokak yaşantısı gösterdikleri, bu durum sonunda maddeye alıştıkları ve suça sürüklendikleri yapılan araştırmalarda ortaya konulduğu gibi, çalışma yaşamında da edindiğim bir deneyimdir.”¹⁰³

6 yaşından sonra yakınında veya yakını yoksa kurum bakımında olan çocuklar, anneleriyle yakınlarını görmek için hapishaneye gelen tüm mahpus yakınları gibi üç kapalı, bir açık görüş uygulamasına maruz bırakılmaktadır. 6 yaşına kadar annesine özgürce temas kura-bilen bir çocuğun 6 yaşından sonra kapalı görüş uygulamasına tabi tutulması kabul edilebilir değildir. Ayrıca bu hükmün çocuğa anlatı-labilmesi güçtür ve çocuk için onarılması güç tahribatlar bırakabilir. Aynı durum çocuklar anneleriyle beraber hapishanedeyken onları ziyarete gelen, babaları için de geçerlidir.

Hapishane içerisinde, koğuş ve odalarda da ayrı sorunlar söz konusu-dur. Çocuklarıyla birlikte kalan kadın mahpuslar için ayrı bir koğuş neredeyse hiçbir hapishanede bulunmamaktadır. Bu da ciddi sorun-lara yol açabilmektedir. 2012 yılında yapılan bir çalışma kapsamında çocuğu olan kadınlardan biri bu sorunları şöyle dile getirmektedir:

“Biz çocuklu anneler koğuştaki diğer mahkumlar rahatsız oluyorlar diye çocuklarımızı susturuyoruz, cezalandırıyoruz dövüyoruz hatta... Çocuklarımıza verdiğimiz en büyük ceza onları kreşe göndermeme tehdidi. Oysa çocuklarımızın nefes aldığı, akranlarını görüp oynayabildiği tek yer orası.”¹⁰⁴

Ayrı koğuşların olmaması ayrı bir sorunken, koğuş içerisinde be-bek ve çocukların kendilerine ait bir yataklarının bulunmaması da bir başka sorundur. Bu bebek ve çocuklar anneleriyle aynı yatağı paylaşmak zorunda kalmaktadır. Avrupa Konseyi Bakanlar Ko-

103 Zeynep Çukadar, s.153

104 Umutları Ertelenen Çocuklar, CİSST&TÇYÖV&Kadıköy Belediyesi, 2012.

mitesi çocukların yatma durumlarına ilişkin 0-6 yaş grubundaki çocukları kastederek verdiği tavsiye kararında, “Bu tür çocukların rahatının sağlanması için özel bir yatak ünitesi kurulmalıdır”¹⁰⁵ demektedir.

Hapishanelerde 12-18 yaş grubu çocuklara özgü disiplin cezaları bulunduğu gibi yetişkinlere uygulanan disiplin cezaları da bulunmaktadır. “Bangkok Kuralları kadınlara insanca ve saygın bir muamele yapılmasını gerektirmektedir. Örneğin, kadınlara iş gücü, doğum ve doğum sonrası gibi süreçlerde uygulanan kısıtlayıcı araçların kullanımı Bangkok Kurallarınca yasaklanmıştır. Ayrıca hamile, bebeği olan ya da hala emzirmekte olan kadınların tek başlarına hapsedilmeleri ya da disiplin amaçlı herhangi bir ayrı uygulamaya tabi tutulmaları kısıtlanmaktadır.”¹⁰⁶ Bunlardan en çarpıcı olanları haberleşme, ziyaret yasakları ve “hücre cezası”dır. Yasalarda, disiplin cezaları konusunda çocuğu olan kadınlar için bir muafiyet söz konusu değildir. Birçok hapishanede çocuğu olan kadınlara hapishane idaresi daha esnek davranmaktadır ancak bu esnekliğin hapishane idarelerine bırakılmaması, yasalaşması ve güvence altına alınması gerekmektedir. Bu cezalar sadece kadın mahpusu değil onunla beraber çocuğunu da etkilemektedir. Bu nedenle düzenlenmeye muhtaçtır

Hapishanelerde bir diğer sorun ise temel ihtiyaçların karşılanmasıdır. Adalet Bakanlığı “Hükümlü ve Tutuklular ile Ceza İnfaz Kurumları Personelinin İşe Yönetmeliği”nin 5. Maddesinde “Günlük işe mik-

105 Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nin Üye Devletlere Avrupa Cezaevi Kuralları Hakkında REC 2006 2 Sayılı Tavsiye Kararı, 36.3 no’.

<http://www.coe.int/t/DGHL/STANDARDSETTING/PRISONS/EPR/EPR%20Turkey%20-%20Avrupa%20Cezaevi%20Kuralları%C4%B1%20ve%20Yorumları%C4%B1.pdf> (Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2016)

106 Mor Güvercin Projesi Sonuç Kitabı, Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı, Temmuz 2015.

tarı, Sağlık Bakanlığı ile birlikte belirlenen günlük kalori ihtiyacı ve bütçe imkânları da değerlendirilerek saptanan tutardır” diye belirtir. Bu tutar 2015 yılında tüm mahpuslar için 5 TL’dir. Hapishanelerde 3 öğün yemek verildiği dikkate alınırsa her bir öğünde bir mahpusun alması gereken yeterlilikte ve kalitede yemek 1.7 TL üzerinden hesaplanmaktadır. Yönetmeliğin 4. maddesinin bir bölümünde ise “Çocuk hükümlü ve tutuklular ile kurumda annesiyle birlikte kalan çocuklara, süt emziren anneler ve hamilelere durumlarına uygun ve Bakanlıkça belirlenen tutarda gıda verilir” denilmektedir. Bu madde gereğince bir düzenleme yapılmış ve iâşe bedeli çocuklar ve çocuklu anneler için 6 TL ve hamileler için 7.5 TL olarak belirlenmiştir. Ancak bu bedellerin anne ve çocuklar açısından temel ihtiyaçların karşılanması için yeterli olmadığı açıktır.

Ailesiyle iletişimi, ziyaretçisi ve geliri olmayan kadın mahpuslar da bulunmaktadır. Özellikle çocuklarıyla birlikte kalan yabancı kadın mahpusların durumları böyledir. Bu kadın mahpuslar, bir gelirleri olmaması sebebiyle hapishanedeki temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanmaktadır. Bu temel ihtiyaçların karşılanamaması, çocukların ihtiyaçlarının da karşılanamaması anlamına gelmektedir. Örneğin bebek bezleri dahi eğer “hayırsever” kişi ve kurumlar tarafından bağışlanmamışsa kantinden parayla satın alınmak zorundadır. Parası olmayan mahpusun mama vs. alabilmesi ise mümkün değildir.

Çocuğuyla beraber hapiste olan Z.B.’nin şu anlatımları bu konunun ciddiyetine dikkat çekmektedir:

“1) Beslenme her daim ve en ciddi sorunlardan. Çocukların ayrı ekmek hakları bile yok. Biz büyüklerin günde 1 ekmek hakkı var (onların parası da hesabımıza yazılıyor zaten, yani sonradan ödemek üzere devlete borçlanıyoruz). Çocuklu bir kadın bu 1 ekmeği çocuğuyla yettirmek durumunda. Biz kendi içinde dayanışması olan bir koğuşuz. Yani kimse ekmeğini

ayırılmaz, aynı masada yenir. Bundan kaynaklı bugüne kadar ekmek verilmemesi benim için sorun olmadı ancak artık Poyraz Ali büyüdü. Koğuşta akşama ekmek kalmadığı zamanları görünce onun için ayrı ekmek istedim. Önce vermediler. Ancak sonra muhtemelen bizimle uğraşmamak için 1 ekmek verdiler Poyraz Ali için. Ne var ki başka çocuklara hala verilmiyor. Bu durum sadece ekmek için geçerli değil. Balık, börek, tatlı vb. sayılı her şeyde çocukların sayılmadığını görebiliyoruz. Cuma günleri dilekçe yazılarak bunlar istenebiliyor fakat gardiyan çok rahat "cici bebe yok, gelmedi" gibi şeyler diyebiliyor. Bize de diyor. Cici bebe çocuğumuzun hakkı diye bile kaç dilekçe yazdık (...) (cici bebe de haftalık 1 paket).

2) Poyraz Ali için doktor raporuyla idareyle defalarca görüşerek çiğ yumurta gibi ek hasta işesi almayı başarmıştık. Ancak bu ek işe ara ara saklanıp verilmiyor. Sonra tekrar görüşmeler. Bakanla bile görüştük bu konuyu. Tekrar yasak kalkıyor, sonra bir gün yine verilmemeye başlanıyor. Şu an gene verilmiyor. Temsilci arkadaşlar müdürle bu konuyu görüşmeye çalışıyor. Gardiyan, yardımcı müdür vb. bir bürokrasiyle konuşup ancak müdüre ulaşabiliyorsun. Hayır, aradaki görüşmelerle iş çözülecekse bu bürokrasi niye işlesin (Koğuştaki örgütlenme bu işi üstlenmeseydi ben tek başıma hem Poyraz Ali ile ilgilenip hem bu görüşmeleri nasıl yapacaktım? Zamanım da, sinirlerim de buna yetmezdi).¹⁰⁷

Çocuğuyla beraber hapishanede tutulan S. de yaşadıklarını şöyle anlatıyor:

107 33 STÖ'nün imzasıyla 18 Nisan 2016 tarihinde yapılan ve "Poyraz Ali Şahsında, Hapishanelerde Anneleriyle Beraber Tutulan 0-6 Yaş Çocuklar ve Anneleri İçin Özgürlük Talep Ediyoruz" başlıklı basın duyurusundan alınmıştır. <http://tcps.org.tr/?q=node/240> (Erişim Tarihi, 12 Temmuz 2016)

*"Bursa'da siyasi tutsaklar olmadığı için yeni doğan bebeğim-le hücrede kalmak zorunda kaldık. Yaşanan bu durum çok üzerinde ciddi etkiler yarattı. Küçük, havasız ve sağlıksız bir ortamda bir bebek nasıl yaşam sağlayabilirdi ki? Gardiyan-ların bir bebeğe suçlu gibi davranmaları, ihtiyaçlarının kar-şılanmaması, açlıktan uyuyamaması sebebiyle kendimi çok çaresiz hissediyordum."*¹⁰⁸

Sorunlar bunlarla sınırlı değildir. Çocuklarıyla birlikte kalan ka-dınların bulunduğu hapisanelerde bir çocuk gelişim uzmanının, pedagogun bulunması, özellikle çocuk doktorlarının 7/24 hizmet verebilecek şekilde erişilebilir olması gerekmekte ancak Adalet Bakanlığı'nın personel kadrosunda bu nitelikte bir uzman bulunmamaktadır.

Hapishanelerde kalan 0-6 yaş çocuklar da anneleriyle beraber ceza-landırılmaktadır. Bu durum "cezaların şahsiliği" ilkesiyle de çeliş-mektedir. Birçok ülke hapsedmenin alternatiflerini yaygınlaştırmaya çalışarak hapishanelerin gerek çocuklar, gerek kadınlar üzerindeki olumsuz etkilerini ortadan kaldırmaya çalışmaktayken Türkiye bu yönelimin dışında kalmaktadır. Türkiye'de çocuklar her geçen yıl daha fazla adli sistemin içerisine dahil edilmekte ve yüksek yararları-nın aksine işaret eden birçok uygulama ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu durumun değiştirilmesi için öncelikli sorumluluk politika yapı-cılara ve idarecilere düşmektedir.

108 Ezgi Duman, s.129-130

19. BAĞIMSIZ İZLEME

Kapalı kurumlarda hak ihlallerini geriletebilmenin başlıca koşullarından birisi “bağımsız izleme”dir. Bağımsız izlemenin önemine Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi de işaret etmektedir: “Bağımsız ve vasıflı denetleyicilerin düzenli olarak ve kendi inisiyatifleriyle önceden haber vermeksizin denetim yapabilmeleri gerekir; denetleyicileri bir güven ortamı içinde, tesiste kalan çocuklarla diyalog kurmaya özel önem vermelidirler.”¹⁰⁹

Bağımsız denetim mekanizmalarının kurulmasını aynı şekilde CPT de vurgulamıştır:

“CPT, çocukların şikâyetlerini dinleme (ve gerekirse bu konuda harekete geçme) ve kalış şartlarını ve tesisi denetleme yetkisine sahip bağımsız bir birimin (örneğin denetim

109 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi Çocuk Haklarına dair Sözleşme’ye ilişkin Genel Yorumları 2006-2008, s.10-17, 89. Paragraf, Uluslararası Çocuk Merkezi, Mayıs 2008.

<http://www.cocukhaklariizleme.org/wp-content/uploads/BM-CHK-Genel-Yorumlar-2006-2008.pdf> (Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2016)

ziyareti komitesi veya bir hakim) çocukların bulunduğu tüm kurumlara düzenli ziyaretlerde bulunmasına özellikle önem vermektedir"¹¹⁰

Var olan haliyle 2016 Türkiye'sinde, hapisanelerde "bağımsız izleme"den söz edebilme imkânı yoktur. Türkiye'de kurulmuş olan denetim ve izleme mekanizmaları bulunmaktadır ancak bunların bağımsızlığı ve çocuk mahpuslar söz konusu olduğunda uzmanlığı tartışılmaya muhtaçtır.

Denetim mekanizmaları olarak ulusal düzeyde, TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu ile Kamu Denetçiliği Kurumu bulunmaktadır. Bunların yanı sıra İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları ile İl ve İlçe Cezaevi İzleme Kurulları vardır. Ayrıca Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü görevlileri, Cumhuriyet Başsavcıları ve Cezaevinden Sorumlu Cumhuriyet Savcıları, Adalet Bakanlığı Müfettişleri ve Cezaevi Kontrolörleri hapisanelerde sorumluluk sahibidir. Ancak bu kurumların hiçbiri bağımsız STÖ'lerin katılımına açık değildir.

Hapisanelerle ilgili bu kadar denetim ve izleme mekanizmasının olmasına rağmen, hak ihlallerinin devam ediyor olması bu mekanizmaların işlevinin ya da niteliğinin tartışılması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Var olan ulusal denetim mekanizmaları yalnızca sivil ve bağımsız olmamaları yönleriyle değil, çocuklarla ilgili hak, ilke ve standartların bilinmesi, ayrıca pedagojik yaklaşımın gerekliliği açısından da tartışılmalıdır.

¹¹⁰ Avrupa İşkencenin ve İnsanlıkdışı veya Onurkırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi, AIÖK standartları, Madde 36.

20. AFET PLANI

Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük, 46. Maddesinde “Kurum en üst amiri, Cumhuriyet başsavcısına bilgi vermek suretiyle önceden hazırlanan olağanüstü hâl plânlarına göre kurumun fiziksel özelliği ve mevcudunu değerlendirerek, yılda en az iki kez olmak üzere uygun gördüğü zamanlarda diğer kamu görevlilerinin katılımıyla; isyan, firar, yangın ve benzeri olaylara karşı tatbikat yaptırır” ifadesi yer almaktadır.

Hapishaneler gibi kapalı kurumlarda afet planları oluşturulması ve bu planların çocuklar, yaşlılar, engelliler, hastalar, yabancılar gibi özel ihtiyaçları olan mahpus gruplarını da kapsaması önemlidir. Ancak önem taşıyan bir başka konu da hapishanelerin mimarisinin afet planlarıyla ne kadar uyumlu olduğudur. Var olan halleriyle hapishaneler engelli kullanımına uygun değildir ve dolayısıyla olağanüstü bir hal söz konusu olduğunda engelli mahpusların tahliyesi çok daha risk altındadır.

Bu nedenlerle çocukların tutulduğu hapishanelerde mimari yapıyı da gözeten afet planları oluşturulmalı, bu planlar basılı materyaller olarak çocuklarla da paylaşılabilmesi, mevzuatta öngörüldüğü haliyle tatbikatlar yapılabilmesi, bu tatbikatlar sırasında özel ihtiyaçları olan mahpusların (yaşlılar, kadınlar, 0-6 yaş çocuğuyla hapiste tutulan kadınlar, engelliler vs.) ihtiyaçları karşılanmalı, yabancılar için tercüman bulundurulmalıdır.

21. TEMEL TALEPLERİMİZ

- Çocuk hapishaneleri kapatılmalı ve çocukların toplumsal yaşamla bütünleşmelerini sağlayacak alternatif uygulamalar tartışılmalıdır.
- Çocuk hapishaneleri kapatılıncaya dek geçecek süre boyunca çocuk mahpusların kendilerine özgü ihtiyaçlarını karşılayacak düzenlemeler gerçekleştirilmeli ve hak ihlallerine yol açan uygulamalara son verilmelidir.
- Çocuk hapishanelerinde gerçekleştirilecek düzenlemelerin belirleneceği süreç STÖ'lerin, akademisyenlerin, meslek odalarının, mahpusların ve ilgili diğer kişi, kurum ve kuruluşların katılımıyla yürütülmelidir.
- Hapishaneler sivil toplum örgütlerinin, akademisyenlerin ve bağımsız araştırmacıların erişimine açık hale getirilmeli ve bağımsız izlemenin önü açılmalıdır.
- Çocuk hapishanelerinde yeterli sosyal görevli istihdamı gerçekleştirilmediği için çocuklar neredeyse tamamen güvenlikten sorumlu infaz koruma memurlarıyla iletişime zorlanmaktadır. Bu durumun ortadan kaldırılması için psikolog, sosyal çalışmacı, sosyolog, öğretmen ve hekim sayısı arttırılmalıdır.
- Çocuk mahpusların yetişkinlerin tutulduğu hapishanelerin ço-

cuk koğuşlarında tutulması uygulaması günlük yaşamda sınırlamalara ve hak ihlallerine yol açmaktadır. Bu uygulamaya son verilmelidir.

- Tutuklu kız çocuklarına özgü bir kurum bulunmaması sebebiyle bu mahpuslar yetişkin kadın mahpusların kapatıldıkları kurumlarda tutulmaktadırlar. Sivil toplum örgütleri, akademisyenler, ilgili meslek odaları ve bağımsız araştırmacılarla işbirliği yapılarak kız çocuklarına ilişkin bir politika oluşturulmalıdır.
- Çıplak arama uygulamasına son verilmeli, denetimin, her türlü maddeye duyarlı X-ray cihazları aracılığı ile sağlanması benzeri çözümler üretilmelidir.
- Kapalı görüş uygulamasına son verilmeli, çocukların aileleriyle yapacakları tüm görüşler açık hale getirilmelidir.
- “Odaya kapatma” cezası, “etkinliklerden men” cezası gibi disiplin cezalarına son verilmelidir.
- Çocuk eğitimevinde disiplin kuralları çiğnendiği takdirde uygulanan “6 ay kapalı hapisshaneye gönderme cezası” kaldırılmalıdır.
- Çocukların aileleriyle iletişim kurabilmek için kullandıkları telefon, faks, mektup gibi iletişim kanalları ücretsiz olmalıdır.
- Yoksulluk çektiği için çocuklarının görüşüne gidemeyen ailelerin ulaşım bedelleri devlet tarafından karşılanmalıdır.
- Çocukların kantinden satın almak zorunda bırakıldıkları temel ihtiyaç maddeleri ücretsiz olmalıdır, gerekirse bu temel ihtiyaç maddelerinin bedelleri işyurtlarından ve emanet paraların faizlerinden elde edilen gelirler ile karşılanmalıdır.
- Tahliyesi yaklaşan her çocuk için bir tahliye planı yapılmalı, bu konuda sivil toplum örgütleriyle iletişime geçilmeli ve işbirliği yapılmalıdır.

22. SONUÇ

Türkiye'nin mahpus mevcudu son 10 yıl içinde 50 binlerden 190 binlere yaklaşmıştır. Hapsetmek, Türkiye'nin ceza infaz sistemi içerisinde başlıca cezalandırma yöntemi olarak varlığını korumakta 2000 yılından bu yana açılan yeni hapisanelerle kapasite giderek arttırılmaktadır. Yeni çocuk hapisanelerinin açılması da Adalet Bakanlığı'nın gündemindedir.

Avrupa'dakiler başta olmak üzere neredeyse tüm gelişmiş ülkelerde hapsetmenin alternatifleri tartışılır ve mahpus mevcudu azaltılmaya çalışılırken Türkiye'nin bu gidişatı kabul edilebilir değildir. Söz konusu olan çocuk mahpuslar olduğunda "hapsetmenin alternatifleri" tartışması daha bir önem kazanmakta ve Türkiye'nin tutumu eleştiriye daha açık hale gelmektedir.

Türkiye'de çocuklara ilişkin tutuklama dışındaki tedbirlere dair, çocukların, sivil toplum örgütlerinin ve bağımsız araştırmacıların katılımıyla ortak bir çalışma eğilimi olmamasının yanı sıra, çocukların karşı karşıya kaldıkları infaz rejimi onarıcı değil, cezalandırıcı bir yaklaşımı temsil etmektedir. Çocuk mahpuslara yönelik şiddetin ve

cezasızlığın artması sebebiyle Ocak 2014 tarihinde “Çocuk Cezaevleri Kapatılsın Girişimi” adı altında bir girişim kurulmuş ve çocuk hapisanelerinin kapatılması talebi kamuoyunun gündemine taşınmaya çalışılmıştır.¹¹¹

Çocuk hapisanelerinin kapatılması talebi, hapsedmeye alternatif yöntemlerin tartışılmasını da beraberinde getirmektedir. Bu alternatiflerin neler olabileceği ilgili tüm tarafların katılımıyla ve dünyadaki iyi örnekler dikkate alınarak belirlenebilecektir. Bu geçiş döneminde, karar alma süreçlerinde çocuk temsiliyetini sağlamak ve onları birer özne olarak kabul etmek gerekmektedir.

Çocuk hapisanelerinin kapatılması temel talebimiz olmakla birlikte bu kitapta sunulan, sıralanan sorunların ortadan kaldırılması için STÖ’lerin, akademisyenlerin, ilgili meslek kuruluşlarının ve mahpusların da dahil edilebileceği mekanizmalar oluşturulabilmelidir. Bu mekanizmaların oluşturulması konusundaki temel sorumluluk politika yapıcılara ve idarecilere aittir. STÖ’lerin ve ilgili diğer aktörlerin dışlanacağı ve idarecilerin hapisanelerde tek otorite olarak varlığını sürdüreceği, etkin bağımsız izleme mekanizmalarının kurulamayacağı bütün düzenlemeler sonuçsuz kalacaktır.

111 Çocuk Cezaevleri Kapatılsın Girişimi Deklarasyonu: <https://hapistecocuk.wordpress.com/2014/02/03/cocuk-cezaevleri-kapatilsin-girisimi-deklarasyonu/> (Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2016)

ÇOCUK
HAPİSHANELERİ
KAPATILSIN!

"Cezaevine girerken haklarımızı söylemediler. Bir mahkûm gelsin desin ki, ben cezaevine girdiğimde haklarımı söylediler. Biz nereye başvuru yapacağımızı bilmiyorduk. [Sorun yaşadığımda] aileme de söylemiyordum üzülmessinler diye."

"İçeri değince aklıma çok şey geliyor. Beyninin senden alındığını düşün. Zararlı eşyalarla birlikte ilk girişte senden beynini alıp yerine bir program koyuyorlar. Ne yiyeceğine, ne zaman ne yapacağına birileri senin adına karar veriyor."

"Bizler çocuk olarak ve çocuk düşüncesiyle cezaevi ister istemez insanın üzerinde bir psikolojik savaş etkisi yaratmaktadır.

İnsanın özgürlüğü, hakları kısıtlanıyor, yine insan cezaevinde her şeyden soğuyor ve kendine karşı hiçbir değeri görmüyor. En önemlisi de hiçbir insan 14 ve 25 yaşlarında cezaevinde ömrünü geçmesini istemez, çocuk hele hele hiç istemez. Çünkü cezaevi insanı sıkıntıya, özleme, hasrete, sevgiye, yardıma ve birçok şeye muhtaç kalıyor. Bunların hiçbirini elde etmediğin zaman cezaevi yaşamı bizleri yıpratıyor ve birçok hastalıklara neden oluyor."

"Sabah 8 sayım veriyoruz, 9 kahvaltı yapıyoruz. Öğle yemeğine kadar kitap okuyorum ve çeşitli aktiviteler yapıyorum arkadaşlarla. Daha sonra günlük 1 saat spora çıkıyoruz haftanın 5 günü (spor sahasına). Cezaevinde neler yapılabilir ki?"

TCPS
TÜRKİYE HAPİSHANELERİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
TURKEY'S CENTER FOR PRISON STUDIES

THEA
TÜRKİYE HAPİSHANELERİ ENFORMASYON AĞI
TURKEY'S PRISON INFORMATION NETWORK

**AÇIK
TOPLUM
VAKFI**

